

Duško Vejnović

NASILJE I SPORT

-uzroci, posljedice i strategije prevazilaženja-

BANJA LUKA, 2014.

Duško Vejnović

NASILJE I SPORT

-uzroci, posljedice i strategije prevazilaženja-

Knjiga je rezultat naučno-istraživačkog projekta na temu Nasilje u sportu u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini-uzroci, posljedice i strategije prevazilaženja, koji je finansiran od strane Ministarstva nauke i tehnologije Republike Srpske

Banja Luka, 2014.

Autor

prof.dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta

Izdavač

Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomski, socijalna,
bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka

Za izdavača

dr Velibor Lalić

Recenzenti

Prof.dr Braco Kovačević

Prof.dr Miodrag Romić

Glavni i odgovorni urednik

Tin Vejnović, dipl.ecc, master

Lektor

Mr Žaklina Komosar

Štampa

Grafopapir, d.o.o., Banja Luka

Za štampariju

Petar Vukelić,

inžinjer grafičke tehnologije

Tiraž:

500 primjeraka

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
1. UVOD	9
2. TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU	12
2.1. Model podkulture	13
2.2. Model psihologije gomile.....	14
2.3. Model imperativne pobjede.....	15
2.4. Prevazilaženje nasilja u sportu	17
3. PREDMET ISTRAŽIVANJA	18
3.1. Preliminarno određenje predmeta istraživanja	18
3.2. Teorijsko određenje predmeta istraživanja.....	18
3.3. Prostorno određenje predmeta istraživanja	18
3. 4. Vremensko određenje predmeta istraživanja	18
3. 5. Disciplinarno određenje predmeta istraživanja	18
4. CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	19
4. 1. Opšti cilj istraživanja.....	19
4. 2. Zadaci istraživanja	19
4. 3. Praktični cilj istraživanja	19
5. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	19
5. 1. Opšta hipoteza	19
5. 2. Posebne hipoteze	19
6. NAČIN ISTRAŽIVANJA	20
6.1. Metodološki okvir istraživanja.....	20
6.1.1. Instrumenti istraživanja.....	20
6. 1. 2. Uzorak	20
7. NAUČNA I DRUŠTVENA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA	20
8. DRUŠTVENO OKRUŽENJE I NASILJE U SPORTU	21
8.1. Nasilje u sportu kao segment nasilja u društvu	21
8.1.1. Antropološke osnove nasilja - fundamentalno nasilje	21
8.1.2. Društveno-kulturni okviri nasilja: društveni sukobi i društvena anomija	22
8.1.3. Igra, sport i nasilje: kvarenje igre.....	26
8.2. Nasilje sportske publike	29
8.2.1. Model subkulture	29

8.2.2. Model psihologije gomile	30
8.2.3. Model imperativne pobjede.....	31
8.2.4. Model profesionalnog navijača	31
8.2.5. Model kulture siromaštva.....	32
8.2.6. Model imitacije	32
8.2.7. Model dopinga	33
8.2.8. Model dosade	33
8.2.9. Nacionalizam i sport	34
8.3. Urbano okruženje i nasilje u sportu.....	49
8.4. Uloga Grada Banja Luka u realizaciji sporta lokalne zajednice i prevenciji sportskog nasilja.....	61
8.5. Mediji i nasilje u sportu.....	63
8.6. Globalizacija, savremeni mediji i nasilje u sportu.....	68
8.7. Kultura siromaštva i nasilje u sportu	69
8.8. Osmišljavanje sportske igre kroz nasilje	72
8.8.1. Sport-igra-takmičenje.....	75
8.9. Kriminološki i bezbjednosni aspekti nasilja.....	75
8.9.1.Biološki pristupi.....	75
8.9.2. Psihološke teorije	75
8.9.3. Socijalni pristupi	76
8.9.4. Uzroci koji izazivaju nasilje.....	78
8.9.5. Opservacija ambijenta	79
8.9.6. Operativni plan obezbjeđenja sportskih događaja.....	79
8.9.7. Nasilje i nedolično ponašanje.....	80
8.9.8. Posebne obaveze organizatora sportske priredbe	81
8.9.10. Kaznene odredbe	86
8.10. Društveni aspekti obezbjeđenja sportskih događaja.....	88
8.10.1. Postupci obezbjeđenja	88
8.10.2. Izrada bezbjednosne procjene sportskog događaja	88
8.10.3. Operativni plan obezbjeđenja sportskih događaja.....	88
8.10.4. Mjere obezbjeđenja	89
8.10.5. Sportske priredbe – neke preporuke.....	90
9. KAKO PREVAZIĆI NASILJE U SPORTU	91
9.1. I djecu ubijaju, zar ne?	91
9.2. Sport i rat	94

9.3. Stadioni – savemeni koncentracioni logori	96
9.4. Mjere za sprječavanje nasilja u sportu	104
9.5. Karakterom protiv nasilja u sportu.....	105
9.6. Prevencija nasilja na sportskim terenima.....	108
10. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	109
11. LITERATURA	112

PREDGOVOR

Napisati knjigu veoma je složen i odgovoran zadatak u akademskoj zajednici, ali je to i osnovna obaveza uiverzitetskog nastavnika prema studentima. Knjiga Nasilje i sport- uzroci, posljedice i strategije prevezilaženja je sveobuhvatno sagledavanje nasilja i sporta, prioritetno iz područja sociologije sporta, nasilja u sportu, kao segmenta nasilja u društvu. U knjizi se stručnom i naučnom metodologijom sagledavaju: teorijski pristupi problemu, model pod kulture, model psihologije gomile, model imperativne pobjede u sportu, te se kroz predmet istraživanja sagledava njegovo preliminarno određenje, teorijsko određenje, prostorno određenje, vremensko određenje i disciplinarno određenje. Kao ciljevi istraživanja posebno se izdvajaju opšti i praktični cilj, zatim zadaci istraživanja, a ističu se i određuju opšte i posebne hipoteze, te način istraživanja sa metodološkim okvirom istraživanja i instrumentima istraživanja. U knjizi se posebno iskazuje naučna i društvena opravданost istraživanja nasilja u sportu. Društveno okruženje i nasilje u sportu kao segment nasilja u društvu zauzimaju posebno mjesto u knjizi, gdje autor posebnu pažnju posvećuje antropološkim osnovama nasilja, društveno-kulturnim okvirima nasilja, igri, sportu i nasilju koje kvari igru. Imajući u vidu važnost sporta i sportske publike u društvu autor detaljno obrađuje nasilje sportske publike i to kroz modele subkulture, model psihologije gomile, model imperativne pobjede, model profesionalnog navijača, model kulture siromaštva, model imitacije, model dopinga, model dosade i nacionalizam u sportu. Dalje autor detaljno obrazlaže urbano okruženje i nasilje u sportu, medije i nasilje u sportu, globalizaciju i nasilje u sportu, kulturu siromaštva i nasilje u sportu, obesmišljavanje sportske igre kroz nasilje, sport igru i takmičenje, te kriminološke i bezbjednosne aspekte nasilja, koje sagledava kroz biološke pristupe, psihoske teorije i socijalne pristupe. Sagledavajući uzroke koji izazivaju nasilje u sportu autor kritički objašnjava opservaciju ambijenta u sportskim takmičenjima, detaljno obrađuje operativni plan obezbjedenja sportskih događaja, ističe posebne obaveze organizatora sportske priredbe, utakmice, te predlaže mjere za sprečavanje nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, utakmicama i ističe kaznene odredbe.

Društveni aspekti obezbjedenja sportskih događaja, postupci obezbjedenja, izrada bezbjednosne procjene sportskog događaja, operativni plan obezbjedenja sportskih događaja, mjere obezbjedenja, te, kako prevaziciti nasilje u sportu i kako preventivno djelovati da se suzbije nasilje na sportskim terenima, veoma su važan dio ove knjige.

Autor ističe da se nasilje obično definiše kao oblik ispoljavanja agresivnog ponašanja, pri čemu se čini svjesni napor da se izazove bol ili povreda. Sport je slika i izraz određenog društva, on obnavlja društvo, i ako je zdravo društvo, zdrav je i sport i obrnuto. Sport je javno lice lokalne vlasti i dovodi je u kontakt sa građanima. Sport podstiče vrijednosti kao što su: poštovanje, tolerancija, poštenje i kolektivni duh. U sportu je prije bila najvažnija institucija obrazovanje, dok je danas za sport najvažnija pobjeda kao najveći ideal. Da bi se unapredio sport neophodno je preduzeti slijedeće korake: raditi sa mladima i talentovanim, poboljšati organizaciju sportskih klubova, poboljšati organizaciju sporta u društvu, državi i međunarodnoj zajednici, izdvojiti veća finansijska sredstva i obezbjediti što stručniji trenerski kadar.

Knjiga se u određenoj mjeri oslanja na strukturu ranije objavljenih udžbenika sociologije sporta koji su lijepo primljeni u široj stručnoj i naučnoj javnosti, te na rezultate naučno-istraživačkog Projekta na temu Nasilje u sportu.

Zahvaljujem se svima onima koji su mi u raznim oblicima pružili pomoć u toku pisanja ove knjige. Posebnu zahvalnost izražavam porodici, supruzi Vesni i sinu Tinu, te svima onima koji su svojim stavovima i ozbiljnim kritičkim primjedbama doprinijeli da razvijem svoja gledišta o pojedinim sociološkim aspektima sporta koje sam ovdje iznio. Svaka primjedba i dobronamjerna sugestija od strane stručne i naučne javnosti i korisnika ove knjige autoru je dobro došla. Neka u budućnosti zaživi ideja **sport za sve**.

Banja Luka, 20.06.2014.

Autor

1. UVOD

Sociologija sporta je mlada nauka koja ima za cilj istraživanje društvenih promjena koje su vezane za sport i njegove društvene funkcije. Sport kao samostalni društveni fenomen integriran je u strukturi društva, on je samostalna društvena pojava prisutna u razvojnom procesu. Sport se javio najprije u prvobitnoj zajednici. To je period kada čovjek na bazi sakupljačkog rada održava svoju golu egzistenciju. Fizička kultura je bila prisutna u svim segmentima života ljudi kao što su lov i ribolov, ratničke igre, ples, magija itd. U ovoj fazi razvoja društva aktivnosti tadašnjeg čovjeka sadržavale su elementarne pokrete fizičkih vježbi i kretanja. Dalji tok razvoja sporta obuhvata period antičke civilizacije. Stari Grci polagali su veliki značaj na fizičko vježbanje. Značajno je napomenuti da prve Olimpijske igre nastaju upravo u ovome periodu. U ovom periodu bili su zastupljene sportske igre kao što su: veslanje, boks, plivanje, konjički sportovi, bacanje diska, gimnastika. Fizička kultura se dalje javlja u srednjem vijeku, tj. u periodu društveno-ekonomskih odnosa. U ovom periodu fizička kultura je bila zastupljena u zabavi i igri feudalaca. Ovaj period je poznat kao period propadanja starih civilizacija. Slijedeća faza razvoja fizičke kulture obuhvata drugu polovicu XIX-og vijeka. Ovo je period stvaranja materijalnih uslova za razvoj fizičke kulture u svim sferama društvenog života. Sport kao fenomen u strukturi društvenih odnosa, formi igre, djelatnosti, sport kao medijski spektakl postao je dominantna pojava u savremenim društvenim odnosima. On se posmatra kao jedinstvo rada i zabave.

Sport je jedan aspekt sportskih aktivnosti, sportskih sadržaja, a sociologija sporta je onaj dio sociologije koji proučava fenomen sporta i istražuje zakonitosti društvenih odnosa i procesa u samom sportu. Predmet sociologije sporta je mreža međuodnosa: društvo, sport, položaj, uloga sporta u jednom društvenom sistemu, odnos pojedinih oblasti sporta sa određenim smjerovima društva (ekonomijom, politikom, pravom). Sociologija sporta je teorijska i empirijska nauka koja istražuje društvene pojave vezane za sport i njegovu društvenu funkciju. Sociologija sporta jednim dijelom utemeljena je i na saznanjima o čovjeku do kojih se u sociologiju dolazi srodnim naučnim disciplinama. Nasilje se obično definiše kao oblik ispoljavanja agresivnog ponašanja, pri čemu se čini svjesni napor da se izazove bol ili povreda. Postoje dva tipa agresije: reaktivni i instrumentalni. Reaktivna agresija je rezultat fizičke ili psihičke kazne koja je prije svega svrha a ne sredstvo. Instrumentalna agresija uključuje namjeru da se zada bol ili nanese povreda, što je sredstvo za postizanje određene spoljašnje svrhe, kao što su novac, pobjeda ili pohvala.

Živimo u vrijeme nasilja, ono nije samo fizičko, takođe može biti i psihičko. Nasilje postaje simbol, dobija određeno ritualno značenje, postaje sastavni dio životnog stila i filozofije mladih ljudi. Ono funkcioniše kao sredstvo najraznovrsnijih oblika moći kao što su masovni mediji, televizija i sl. Oni podstiču nasilje i stimulišu agresivne postupke. Agresija može biti u mislima, verbalna, usmjerenja prema pojedincu i objektima ili iznutra prema sebi. Nasilje je produžetak agresije fizičkim sredstvima, ono može biti organizovano, spontano, ritualno i danas poprima instrumentalne oblike. Agresija se razlikuje od mržnje koja osigurava motiv za agresivni čin. Njom se danas opisuje takmičarski duh fudbalera, tuče navijača, krvoločnost svjetskih ubica. Takođe sportski jezik je zagađen agresivnom

terminologijom: protivnik je razbijen, krvavi susret, rovovski rat između dvije ekipe, i sl. Svaka agresija nije nasilje ali je svako nasilje agresija. Oni su obrasci ponašanja koji se spontano prihvataju, što navijači i čine. Nasilje je napad u kojem se povrijeđuju osobe, ugrožava njihov život ili oštećuju stvari. Za huligana se kaže da je razbijač stadiona. Huliganstvo je svjetkovina nasilja i odlika savremenog načina življenja. Naziv dolazi od izvjesnog irskog kriminalca Patrika Huligana koji je osuđen u Londonu 1898. godine na smrt. Poslije je to ime bilo prototip za skitnicu, a danas se sve više vezuje za razbijanje stadiona. Huliganizam označava bezobzirnu, beskorisnu, besciljnu radnju praćenu opštim izražavanjem prezira prema pojedincima ili društvu u cjelini i označava očit prezir prema društvu. Takođe označava nepristojno psovanje na javnim mjestima, uvrijedljivo dobacivanje, dosadivanje i druge slične radnje koje narušavaju javni red i spokojstvo građana. Nasilničko ponašanje je svako ponašanje koje prijeti slijedećim elementima:

- Upotrebotom sile ili njenom primjenom,
- Direktnim ili indirektnim ugrožavanjem ili oštećivanjem fizičkog i moralnog integriteta ličnosti, nelegalnim i neovlaštenim uništavanjem stvari.

Uzroci nasilja i agresije u sportu, objašnjavaju se na različite načine:

- Prvi je nemogućnost da se ostvari puna životna egzistencija koja vodi u egzistencijalnu dezorientaciju i pribjegavanju sredstvima za postizanje ciljeva koja ne nailaze na odobravanje. Kultura siromaštva, velika nezaposlenost, kao i male šanse za društveno napredovanje, veoma su bitni uzroci nasilja i agresije. Neophodno je razmatranje pitanja dosade i činilaca koji opterećuju i ugrožavaju mnoge, prije svega mlade ljude.
- Poremećaj u sistemu vrijednosti, razaranje, slom, doprinosi cvijetanju agresije i nasilja.
- Devijantni model agresije, nasilje objašnjava anomijom i dezorganizacijom društva. Društvene norme ne mogu da obuzdaju individualne ambicije i tada se zapada u stanje anomije, koju karakteriše odsustvo kohezije i stanje neravnoteže.
- Agresija i nasilje se objašnjavaju podkulturnim modelom, tačnije subkulturnom nasilja, koja postoji u obliku vrijednosti, uvjerenja, stavova i obrazaca ponašanja njenih članova.
- Gomila je spremna na najgori vid ponašanja, ona ispoljava samo grube emocije i manje fina osjećanja, slabo rasuđuje, lako biva ponesena i vođena, nedostaje joj samosvijest, lišena je samopoštovanja i osjećaja odgovornosti, itd.
- Model imitacije stoji na stanovištu da se agresija i nasilje uče. Televizija je efektno sredstvo socijalizacije, ali ipak ne može se optužiti kao direktni uzročnik nasilja jer je samo agens koji nasilje prenosi i pojačava.
- Model katarze polazi od postavke da savremeni način života stvara nemire, tjeskobe i emocionalne napetosti koje bi se kroz sport trebale osloboditi. Ova teorija potiče još iz klasične Grčke.
- Model imperativne pobjede, gdje postoji slogan koji tako često čujemo u sportu "pobjeda po svaku cijenu". Čim se pojave jaka osjećanja

suparništva između takmičara, publika postaje "sabirno mjesto intezivnih emocija" i svojevrsna fabrika osjećanja.

- Model profesionalnog navijača, istraživači uočavaju da navijačima identifikacija sa klubom sve manje znači dok na značaju dobija slogan "Mi kao grupa". Za potvrđivanje više nije dovoljno da klub za koji se navija pobjedi već da se tvoja grupa predstavi u što boljem svjetlu i da bude aktivna. Svjedoci smo sve češćih navijačkih grupa koje imaju svoje ime, sastajalište, nasilne obrasce ponašanja, čak i svoj stil, sistem vrijednosti i ikonografiju npr. *Lešinari Banja Luka*.

Danas, zahvaljujući televiziji, sport se pretvara u poseban spektakl. Savremena sportska publika je sve više posredna televizijska publika. Televizija na taj način poprima karakter globalnog stadiona, i gledalac je često važniji od igrača učesnika. Sport okuplja milione ljudi i možemo slobodno reći da sport ima više pristalica nego bilo koja politička partija zajedno. Nasilje je opšta i najvažnija karakteristika našeg vijeka, do čega bi XX-i vijek, trebalo nazvati „vijekom nasilja“. Na djelu je nasilje nad prirodom, nad samim sobom, u politici, u sportu, nad istinom, mišljenjem, djecom, ženama, demokratijom, narodima itd.

Postoje brojni aspekti (dimenzije) nasilja, a to su:

1. Religijski - jevandelje traži oslobođenje od svakog nasilja,
2. Etički - nasilje je zlo, amoralno, mržnja, egoizam, neljudskost i
3. Pravno - nasilje je protivzakonito.

Nanošenje bola drugim ljudima se nažalost pokazuje kao normalna, uobičajena i svakodnevna pojava i uprkos izuzetnoj i nevjerojatnoj intelektualnoj moći, te duhovnom i materijalnom razvoju, ipak je epitet „zvijerski“ adekvatan za mnoge ljudske postupke. Kao poseban oblik agresije nasilja u svakodnevnom životu treba pomenuti nasilje u sportu. Ovi oblici nasilja veoma su kompleksni i zabrinjavajući, s obzirom na svoju učestalost. Nasilje u sportu je novi moment, objašnjava se kao sastavni dio masovne istorije, pražnjenja pa čak i katarze. Civilizovana društva teže smanjivanju nasilja i agresije kao sredstava za rješavanje međuljudskih odnosa. Pa se postavlja veliko pitanje da li i mi tome težimo. Nasilje se nalazi u samoj istoriji („zlo po sebi“). „U svijetu nasilja ponekad ne preostaje ništa drugo nego nasilje. Jer, čovjek se može dresirati, nasilje može da ukroti čovjeka, ali ga ne može pripitomiti i konačno pomiriti sa ropstvom“. Posmatrano sa sociološkog stanovišta, nasilje se mora posmatrati veoma široko, kao sve ono što ograničava i sputava realizaciju i razvoj pozitivnih ljudskih mogućnosti. Nasilje nije jednostavno sociološki objasniti, razlozi tome su brojni. Pa u skladu sa tim treba napomenuti da je nasilje toliko stara pojava, stara koliko i sam čovjek i društvo, tehnološko usavršavanje kako napreduje tako i nasilje postaje sve masovnije, razornije i efikasnije. Nasilje ima sposobnost da poprimi najneobičnije i najrazličitije forme i da uđe u najskrovitije kutke društvenog života, ali nije uvijek jasno vidljivo i lako prepoznatljivo, tako da mnogi njegovi aspekti i manifestacije ostaju nedostupni ili teško dostupni objektivno u naučnom istraživanju. Unutar nasilja se prepliću bio-psihički i socio - kulturni činioci, pa se u njegovom istraživanju moraju primjeniti kompleksni, transdisciplinarni pristupi što je veoma teško postići u uslovima kada se njeguje izrazita podjela rada i specijalizacije između i unutar naučnih disciplina, čiji bi predmet proučavanja ono trebalo da bude. Nasilje u samom svom nazivu nosi izraz „sila“, ipak ne možemo se ograničiti samo na upotrebu fizičke sile, tu se naravno moraju uključiti psihički oblici nasilja. To jeste upotreba nasilja ne samo

prema čovjeku, već i prema drugim živim bićima, pa čak i prema stavovima, simbolima. Nasilje je negativna društvena pojava, ali postoje okolnosti i uslovi u kojima je ono ne samo nužno i neizbjegno nego i poželjno. „Još je Sigmund Frojd, tvrdio da se nasilje nalazi u samim temeljima kako čovjekove ontogeneze tako i filogeneze. U osnovi njegove psihoanalitičke teorije društva nalazi se prepostavka da na prapočetku civilizacije stoji dvostruko fundamentalno nasilje: unutar primitivne horde, otac zasniva svoju moć na primjeni grube sile da bi manipulisao svaki vid zadovoljstva i izgoni iz grupe svoje odrasle sinove, a ti sinovi se bune, udružuju, ubijaju i jedu oca, uspostavljajući tako prvo ljudsko društvo u obliku anarhije. Ali, ubijajući oca kao predmet zavisti i mržnje oni se istovremeno identificiraju sa njim, pošto je svaki od njih, jedući komad očevog mesa, prisvojio i dio njegove moći. Totemski obred predstavlja samo neku vrstu sjećanja ili ponavljanja tog akta, s tim što ulogu oca sada ima totemska žrtva“ Većina sociologa, danas nasilje posmatra kao anomičnu i devijantnu društvenu pojavu.

2. TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU

Sport je složena ljudska djelatnost koju je nemoguće odvojiti od ostalih oblasti društvenog djelovanja. Kao takav sport je uvijek „upleten u određenu društvenu situaciju ekonomije, politike, kulture, propagande, reklame”¹ i predstavlja svojevrsnu instituciju tj. organizovanu djelatnost od opštег društvenog interesa. Ovakav teorijski pristup odbacuje izjednačavanje sporta i igre (kao bezinteresne i samodovoljne djelatnosti) te omogućava smještanje sportske prakse u globalno društveno okruženje unutar kojeg se sport tokom vremena mijenja i razvija. Otuda nasilje u sportu, kao ni bilo koje drugo dešavanje vezano za sport, ne može da se proučava kao izolovana pojava koja svoje uzroke ima samo u sportskoj praksi, već se u obzir moraju uzeti i širi društveni preduslovi koji izazivaju navedenu društvenu pojavu.

Nasilje se obično definiše kao ispoljavanje agresivnog ponašanja, pri čemu se ulaže svjestan napor da se nanese bol ili povreda. Najčešće se razlikuju dva oblika nasilničkog ponašanja:

- reaktivni,
- instrumentalni.

Reaktivno nasilje je posljedica fizičke ili psihičke kazne koja više predstavlja svrhu nego sredstvo. Kroz instrumentalno nasilje bol i povrede se koriste kao sredstva za postizanje određene spoljašnje svrhe poput novca, pohvale ili pobjede (npr. sportske). Pojam nasilja označava sve akte i aktivnosti koji podrazumijevaju upotrebu ili prijetnju upotrebom sile od strane nasilnika (subjekta) u odnosu na žrtvu (objekat), bez obzira o kojoj vrsti sile se radilo, sa ciljem da se žrtvi, posredno ili neposredno, nanese bol ili izazove strah i patnja, kako bi se njeno ponašanje stavilo pod kontrolu izvršioca nasilja.² Prilikom istraživanja nasilja najčešće se utvrđuju njegove vrste (fizičko i psihičko, racionalno i iracionalno, direktno i indirektno, masovno i pojedinačno), manifestacije (na mikro, mezo i makronivou) te njegovi nosioci i prenosnici. Na osnovu navedenih pokazatelja moguće je konstruisati različite teorijske modele pomoću kojih se mogu objasniti uzroci koji

¹ Dragan Koković: *Sociologija sporta*, Sportska akademija, Beograd, 2001, str. 13.

² Šire u: Sociološki rečnik, odrednica Nasilje, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007, str. 346-347.

vode ka nastanku nasilja. Za objašnjenje sportskog nasilja najčešće se korise slijedeći eksplanatorni modeli:

- model kulture siromaštva,
- model poremećaja sistema vrijednosti,
- devijantni model,
- podkulturni model,
- model psihologije gomile,
- model imitacije,
- model katarze,
- model imperativne pobjede,
- model profesionalnog navijača.³

Od izuzetne heurističke važnosti za izradu ovog projekta su modeli podkulture, psihologije gomile i imperativne pobjede.

2.1. Model podkulture

Podkultura predstavlja kulturu određene društvene grupe. Ako se kultura shvati kao način života određene društvene grupe onda je moguće izdvojiti osobine koje tu grupu čine posebnom u odnosu na druge društvene grupe. Ponašanje, način odjevanja, frizura, zajednički simboli, slušanje iste muzike, interes za određene sportove, samo su neki od elemenata svake podkulture. Sport se može posmatrati kao oblik podkulture. Fudbal se oduvijek vezivao za kulturu radničke klase (naročito u Engleskoj). Fudbalski vandalizam predstavlja sastavni dio ove podkulture. Ovu pojavu sociolozi objašnjavaju kao sudar kultura, položaja i ideologija u kretanju, a najčešće žrtve ovog procesa su mladi. Navijačke skupine fudbalskih klubova, sastavljene većinom od mladih ljudi, postale su sinonim za nasilje u sportu. Ove skupine nisu izolovane već su uveliko povezane sa dominantnim društvenim tokovima. Niz društvenih problema poput siromaštva, neobrazovanosti i nezaposlenosti onemogućavaju mladim ljudima da iskažu vlastitu individualnost na drugim poljima društvenog života i djelovanja, te se okreću potrazi za grupnim identitetom i pripadnošću koje im pružaju navijačke skupine. „Istraživači su pokazali da su po srijedi ponašanja lako prepoznatljivih neformalnih grupa, nedovoljno organizovanih, koje ne kriju svoj grupni identitet, već ga čine lako vidljivim i prepoznatljivim, po svemu onome što pripada značenju stila koji njeguju(imidž, odjeća, predmeti ili „navijački rekviziti“, gestovi, žargon i psovke koje koriste).”⁴ Ove grupe posjeduju vode, aktiviste te širi krug članova koji se lako uključuju u djelovanja koje podstiču vode i aktivisti. Obilježja vlastitog identiteta navijačke grupe najčešće zasnivaju na poistovjećivanju sa klubom za koji navijaju, te klasno-slojnom, nacionalnom, vjerskom ili nekom drugom ideološkom pripadnošću, koju neumjereno veličaju. Otuda ideoleska netrpeljivost (klasno-slojna, nacionalna, vjerska, rasna) postaje glavni pokretač nasilja, a stadioni poprišta različitih društvenih sukoba koji nisu u direktnoj vezi sa sportom. Bitno je napomenuti kako ovakvi sukobi stvaraju rivalitet među navijačkim skupinama i predstavljaju osnovu

³ Dragan Koković: „Nasilje sportske publike“, Defendologija, godina IV/broj 10, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2001, str. 13-16.

⁴ Isto, str. 19.

za usvajanje „kulture nasilja” unutar tih grupa. Radikalni pripadnici navijačkih skupina (vođe i aktivisti) često se unaprijed pripremaju za sukobe sa drugim navijačkim skupinama ili organima reda (policijske snage, redarske službe). Primjer ovako izazvanog nasilja predstavlja sukob navijača Fudbalskog kluba Sarajevo, poznatijih kao „Horde zla”, sa lokalnim policijskim snagama koji se odigrao 04.10.2010. u Širokom Brijegu neposredno prije zakazane fudbalske utakmice između domaćeg kluba FK Široki Brijeg i FK Sarajevo.

2.2. Model psihologije gomile

Nasilničko ponašanje na sportskim terenima može da se objašnjava pomoću kolektivnog ponašanja svojstvenog društvenim skupovima (društveni nemiri, religijski pokreti, publika, gomila, moda). Društvenim skupovima se označavaju masovna okupljanja ljudi koja karakteriše nizak nivo grupne integracije odnosno slijedeće osobine:

- anonimnost (osobe unutar društvenih skupova najčešće se ne poznaju),
- neorganizovanost (izostanak unutrašnje organizacije odnosno hijerarhije položaja i funkcija),
- ograničenost socijalnih dodira (iako su pojedinci prostorno i vremenski povezani),
- lakša modifikacija ponašanja.⁵

Bitno je naglasiti razlike između publike i gomile. Publika podrazumijeva nestrukturisani i neorganizovani skup ljudi, okupljen na određenom prostoru, čija je pažnja usmjerenja na određeni događaj ili objekat. Od ostalih društvenih skupova publika se razlikuje po tome što:

- ima određeni broj učesnika i ograničeno trajanje jer je čine osobe koje povezuju povremeni interesi;
- su osobe koje čine publiku ograničene određenim oblikom nametnute organizacije (u slučaju sportskih utakmica gledaoci kupuju ulaznice, zauzimaju određena mjesta na tribinama te poštaju određene običajne i pravne norme);
- osobe imaju slične ukuse, psihičke dispozicije i ujednačenog su ponašanja i
- osobe se ponašaju pasivno (za razliku od gomile, publika nije spremna na akciju).⁶

Gistav L'Bon ističe kako čovjek kao član gomile zanemaruje norme civilizacije kojoj pripada i počinje da se ponaša suprotno vlastitim interesima i ustaljenim navikama. U gomili se poništavaju individualne sposobnosti pojedinaca, a racionalnost i suzdržanost smjenjuje igra strasti. Prema Kokoviću gomilu karakterišu slijedeće osobine:

- osjećanje nesavladive moći; zbog anonimnosti unutar gomile slabi osjećaj lične odgovornosti koju pojedinci posjeduju (što je krivaca više, osjećaj krivice je manji);

⁵ Braco Kovačević: *Savremena sociologija*, Pravni fakultet- Centar za publikacije, Banja Luka, 2009, str. 96.

⁶ Isto, str. 96.

- unutar gomile pojedinac vlastite interese često odbacuje u korist interesa cjeline, gustina gomile i prostorna bliskost dovode do toga da svaki pojedinac istupa na znak drugog pojedinca;

- bitna osobina mase je stanje sugestije, omadijanost, povodljivost i
- zajednička akcija ima presudan uticaj na formiranje masovnih uzbuđenja.⁷

Gore navedeno ukazuje da velike mase ljudi, grupisane na relativno malom prostoru i pod uticajem jakih emocija, posjeduju predispozicije za nasilno ponašanje. Navedene predispozicije u kombinaciji sa već pominjanim procesima ideologizacije i politizacije sportskih dešavanja (derbi utakmice, susreti nacionalnih timova) sportsku publiku pretvaraju u gomilu sklonu nasilju. Predvodnici i članovi navijačkih skupina vrlo često postaju kolovođe ovakvih ispada (sukob „Delija i Bad Blue Boys-a“ na Maksimiru 13. maja 1990. godine). Sport postaje „više od igre“, a nasilni sukobi na sportskim terenima djeluju kao „okidač“ koji izaziva šire eskalacije nasilja sa nesagledivim posljedicama. Post konflikta, višenacionalna, višekonfesionalna te društva unutar kojih su izražene slojne podjele opstaju uz pomoć krhke ravnoteže koju ovakvi događaji značajno narušavaju. Ostvarenju ovakvih scenarija doprinose neodgovorni i neobjektivni mediji. Naime, govor mržnje, koji mediji često prenose, stvara dodatne tenzije, a pogotovo ako su u pitanju takozvane utakmice visokog rizika. Isto tako medijske manipulacije o uzrocima i posljedicama nasilnog ponašanja na određenim sportskim susretima mogu izazvati naknadne talase nasilja. Kao radikalni primjer ovakve eskalacije nasilja može da posluži fudbalski susret nacionalnih reprezentacija Hondurasa i Salvadora, odigran 08.06.1969. godine, koji je poslužio kao povod za izbijanje rata između ove dvije države.

2.3. Model imperativne pobjede

Model imperativne pobjede u prvi plan ističe probleme sa kojima se suočavaju sami sportisti. Unutar ovog modela možemo razlikovati tri podmodela koji detaljnije razjašnjavaju međusobni odnos sportista i nasilja:

- nasilje sportista prema vlastitom tijelu i ličnosti;
- nasilje sportista prema drugim sportistima i
- nasilje koje nad sportistima vrše sportski posrednici (pedagozi fizičke kulture, treneri, sudije, funkcioneri, mediji, sponzori) i navijači.

Savremeni sport, a naročito profesionalni, sagrađen je na mitu o pobjedi. Nije teško dovesti u vezu zvanični moto Olimpijskih igara „brže, više, jače“ sa poznatom anegdotom o jednom treneru koji je izjavio kako pobjeda nije najvažnija stvar, već jedina stvar koja postoji. Pojedinci se bave sportom iz različitih razloga. Posvećenost sportu, karijera, novac, slava, zdravlje, sticanje samopoštovanja samo su neki od motiva koji pokreću sportiste u njihovom nastojanju da pobijede. Ipak, uz pomoć individualnih motiva nije do kraja moguće objasniti složenost situacije u kojoj se nalaze savremeni sportisti, a naročito najbolji među njima. Instrumentalna racionalnost i logika tržišta profesionalne sportiste su pretvorile u radnike koji

⁷ Dragan Koković: „Nasilje sportske publike“, Defendologija, godina IV/broj 10, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2001, str. 22.

proizvode sistem koji im se suprotstavlja i vrši kontrolu nad njima. Pobjeda kao imperativ, zahtjev koji pred sportiste postavljaju i određene strukture moći (političari, vlasnici sportskih klubova, sportski funkcioneri, mediji) zarad odbrane nacionalnog ponosa, profita ili spektakularnosti, tjeraju vrhunske sportiste na prevazilaženje vlastitih psiho-fizičkih mogućnosti. Naporni treninzi, praćeni velikim odricanjima i čestim povredama, nisu uvijek dovoljni za postizanje zahtijevanih i očekivanih rezultata, te se sve više sportista okreće prema korišćenju nedozvoljenih doping sredstava pomoću kojih nastoje poboljšati vlastite mogućnosti. Nebrojeni su slučajevi upotrebe doping sredstava sa nesrećnim ishodom po same sportiste (počev od novčanih i zatvorskih kazni, poniženja, zdravstvenih problema, pa čak i smrti) što ukazuje kako ova pojавa postaje sve učestaliji vid nasilja u sportu.

Međusobno nasilje među sportistima najčešće se dešava u sklopu sportskog takmičenja, iako nije rijedak slučaj da se lične nesuglasice i „dugovi sa terena” rješavaju i nakon takmičenja. Svi sportovi, u zavisnosti od vlastitih pravila, regulišu dozvoljenu upotrebu fizičke sile tokom samog takmičenja. Zarad pobjede, odnosno svih prednosti koje ona nosi, ili nekog drugog interesa (npr. nacionalna, vjerska ili neka druga netrpeljivost) pojedini sportisti su spremni da „pređu granicu” i privremeno ili trajno onesposobe protivničkog igrača (protivnika). Iako ovakvo ponašanje vodi ka raznim kaznama (disciplinskim, krivičnim, novčanim), dešavaju se slučajevi u kojima krivci (pod uticajem moćnih zaštitnika-političara, vlasnika velikih sportskih klubova, medijskih magnata) bivaju u potpunosti oslobođeni svake odgovornosti.

Posrednici u sportu su veza između sportske prakse tj. samih sportista i sporta kao društvene institucije. Sportsko obrazovanje i vaspitanje obavljaju pedagozi fizičkog vaspitanja i sportski treneri. Pedagoški dometi njihove prakse ne mogu se ograničiti samo na oblast sporta, već predstavljaju društvenu djelatnost od opšteg značaja. Njihovo znanje i zalaganje mladim ljudima treba da pruži primjer na osnovu kojeg će usvajati kako sportske tako i univerzalne ljudske vrijednosti. Ovaj ideal često biva narušen sebičnim ponašanjem pojedinih sportskih pedagoga i trenera koji zarad ličnih interesa zloupotrebljavaju i iskorištavaju vlastite štićenike. Mogući uzroci, oblici i posljedice ovakvog nasilja su:

- posao trenera se nalazi u direktnoj zavisnosti od uspjeha njegovih štićenika,
- kontrola i prizmotra nad načinom života štićenika,
- zloupotrebljavanje tijela, pretreniranost, treniranje sa povredama,
- seksualno maltretiranje, seksualne „usluge”,
- zloupotreba nedozvoljenih supstanci,
- psihološki problemi, „izgaranje”,
- potpuno odbacivanje sporta.⁸

Model imperativne pobjede objašnjava i ponašanje navijačkih skupina prema sportistima i posrednicima u sportu. Česti su slučajevi u kojima revoltirani pripadnici navijačkih skupina (kao pojedinci ili grupe), zbog poraza ili nekog drugog razloga koji im se ne sviđa ili im nije u interesu, fizički nasrću na sportiste, funkcionere sportskih klubova ili sportske novinare.

⁸ Frank Kew: Sport-Social Problems and Issues, Butterworth-Heinemann, London, 2003, p. 72.

Kvalitetno istaživanje o uzrocima nasilja u sportu ne može biti zasnovano samo na jednom eksplanatornom modelu. Kroz objašnjavanje metodoloških dometa pojedinačnih modela vidljivo je kako se oni međusobno prožimaju i nadopunjaju. Na taj način problem nasilja u sportu može da se prouči na svim nivoima društvene stvarnosti:

- **mikro nivo-** model imperativne pobjede: interakcijski pristup (način na koji sami sportisti, posrednici u sportu, te navijači razumijevaju društvene uzroke nasilja u sportu);
- **mezo nivo-** model podkulture: teorije srednjeg obima(dovođenje u vezu položaja određene društvene grupe sa širim društvenim okruženjem) i
- **makro nivo-** model psihologije gomile: istorijsko-komparativni, funkcionalni i strukturalni pristup (stanje društvene anomije kao uzrok nasila u sportu).

2.4.Prevazilaženje nasilja u sportu

“Prevazilaženje nasilja u sportu zahtijeva drugačije fizičko i sportsko obrazovanje, drugačiji odnos čovjeka prema svom tijelu i naročito prema tijelu drugih ljudi.”⁹ Prevencija devijacija vezanih za samu sportsku praksu zahtijeva sveobuhvatnu kolektivnu akciju sportista, sportskih posrednika te javnih institucija. Moguće preventivne mjere bile bi:

- stroge disciplinske, krivične i novčane kazne za sportiste i posrednike u sportu koji krše propisane kodeks sportskog ponašanja,
- organizovano nadgledanje psiho-fizičkog stanja sportista,
- dodatna edukacija sportista (upoznavanje sa rizicima koje nosi upotreba doping sredstava, upoznavanje sa pravilima zdrave ishrane, upoznavanje sa posljedicama koje nose predugi, preporni, te treninzi bez stručnog nadzora).

Svaki pokušaj sprječavanja nasilja na sportskim terenima mora uzeti u obzir:

- sveobuhvatni društveni kontekst događaja,
- specifičnost situacije u kojoj dolazi do nereda (sastav, podjela publike u prostoru),
- vrsta priredbe (karakteristična obilježja i vrsta igre),
- stanje publike,
- privremene mjere za kontrolu publike (reakcije zaduženih za kontrolu događaja),
- specifična epizoda koja je izazvala izbijanje nemira,
- epidemiologija nemira (šema širenja i suzbijanja),
- ponavljanje događaja u vremenskom i prostornom rastojanju.¹⁰

⁹ Dragan Koković: „Kako prevazići nasilje u sportu” , Defendologija, godina IV/broj 10, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2001, str. 192

¹⁰ Dragan Koković: „Kako prevazići nasilje u sportu” , Defendologija, godina IV/broj 10, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2001, str. 193

Potrebno je naglasiti kako postoje različite strategije za suočavanje sa nasiljem na sportskim stadionima:

- sistematsko prećutkivanje i zabašurivanje,
- čuđenje i moralisanje,
- strategija koju stadione vidi kao svojevrsne antiškole,
- klupska kontrola, disciplinovanje i pripitomljavanje navijača sklonih nasilju,
- strategija usredsređena na organizovanje mečeva i tehničko-bezbjednosne mjere na stadionima,
- preventivna represija tj. policijske mjere bezbjednosti.¹¹

3. PREDMET ISTRAŽIVANJA

3.1. Preliminarno određenje predmeta istraživanja

Predmet ovog istraživanja je odnos društvenog okruženja i nasilja u sportu u Bosni i Hercegovini. Prioritetno će se sagledati uzroci sportskog nasilja, kako unutar same sportske prakse tako i u odnosu na njihovu povezanost sa ostalim oblastima društvenog djelovanja, te nužnost preduzimanja preventivnih i svih drugih mjera koje bi doprinjele rješavanju ovog problema.

3.2. Teorijsko određenje predmeta istraživanja

Nasilje se obično definiše kao ispoljavanje agresivnog ponašanja, pri čemu se ulaže svjestan napor da se nanese bol ili povreda. Ponudeni teorijski modeli nastanka sportskog nasilja (model podkulture, model psihologije gomile, model imperativne pobjede) predstavljaju osnov za istraživanje svih nivoa društvene stvarnosti (mikro, mezo, i makro nivo).

3.3. Prostorno određenje predmeta istraživanja

Istraživanje će se odnositi na teritoriju Bosne i Hercegovine.

3. 4. Vremensko određenje predmeta istraživanja

Permanentno.

3. 5. Disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Istraživanje je interdisciplinarnog karaktera te zahtijeva korišćenje naučnih saznanja i dostignuća iz različitih naučnih oblasti kao što su: sociologija, defendologija, pravo, politikologija, psihologija, medicina, fizičke kulture i drugih srodnih nauka i struka.

¹¹ Isto, str. 193-194.

4. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

4. 1. Opšti cilj istraživanja

Svestrano sagledavanje potrebe suzbijanja nasilja u sportskoj praksi, na sportskim utakmicama i među posrednicima u sportu u složenom društveno-političkom okruženju i ambijentu Bosne i Hercegovine.

4. 2. Zadaci istraživanja

Na osnovu predmeta istraživanja mogu se definisati slijedeći zadaci istraživanja:

- Istražiti međusobnu vezu između određenih podkulturnih grupa (navijačke skupine) i društvenih preduslova koji vode ka klasno-slojnoj, nacionalnoj, vjerskoj ili rasnoj netrpeljivosti kao mogućim uzrocima nasilja na sportskim terenima širom Bosne i Hercegovine;
- Istražiti u kojoj mjeri politizacija i ideologizacija sporta može poslužiti kao „okidač“ za šire društvene sukobe;
- Istražiti uzroke nasilja unutar sportske prakse (prisutnost upotrebe ne-dozvoljenih doping sredstava među sportistima, zloupotrebe sportista od strane posrednika u sportu, prisutnost nasilja među samim akterima u sportu-sportistima).

4. 3. Praktični cilj istraživanja

Utvrditi odgovarajuće preventivne mjere i strategije koje bi vodile ka rješavanju problema vezanih za nasilje u sportu u Bosni i Hercegovini.

5. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

5. 1. Opšta hipoteza

Činjenice pokazuju da je nasilje u sportu u Bosni i Hercegovini u porastu. Prepostavlja se da je takav oblik nasilja uslovljen složenom etničkom, kulturnom, političkom, vjerskom i socijalnom situacijom u Bosni i Hercegovini. Ovakvim negativnim dešavanjima unutar i oko sportske prakse doprinosi nerazvijena sportska kultura među sportistima i posrednicima u sportu.

5. 2. Posebne hipoteze

- Prepostavlja se da je nasilje navijačkih skupina zasnovano na klasno-slojnoj, nacionalnoj, vjerskoj i rasnoj netrpeljivosti,
- Prepostavlja se da politizacija i ideologizacija sporta može poslužiti kao „okidač“ za šire društvene sukobe,
- Prepostavlja se da su česti uzročnici nasilja u sportu sportisti i posrednici u sportu.

6. NAČIN ISTRAŽIVANJA

6.1. Metodološki okvir istraživanja

6.1.1. Instrumenti istraživanja

U okviru istraživanja koristiće se slijedeći instrumenti:

- Statistički metod (obrasci za prikupljanje statističkih podataka, kao i evidencije);
- Anketni upitnik (stratifikovani uzorak- 300 ispitanika);
- Dubinski intervju (stratifikovani uzorak- 50 ispitanika) i
- Analiza sadržaja masovnih medija (tri dnevna lista iz Bosne i Hercegovine).

6. 1. 2. Uzorak

Metodom slučajnog uzorka izabratemo stratifikovani uzorak koji će činiti 300 ispitanika sa cijelokupne teritorije Bosne i Hercegovine (građanstvo, sportska publika, navijačke skupine, sportisti, sportski kolektivi, sportski funkcioneri, sportski novinari). Istraživanje još traje, a rezultati će biti prikazani u jednoj od narednih publikacija.

7. NAUČNA I DRUŠTVENA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA

Dobijenim rezultatima istraživanja utvrđićemo opravdanost predloženih teorijskih modela nastanka nasilja u sportu u Bosni i Hercegovini. Takođe, kod nas nedovoljno istraženu oblast sporta, obogatićemo saznanjima vezanim za nasilje među samim sportistima (dopinzi, pretreniranost, izgaranje) i posrednicima u sportu (iskorištavanje i zloupotreba sportista). Navedeni uvidi mogli bi da dovedu do razvoja slijedećih naučnih oblasti: sociologije sporta, defendologije, sportske medicine, sportske psihologije, sportskog prava i ostalih srodnih disciplina. Navedena saznanja omogućiće prevenciju nasilja na sportskim utakmicama uz pravilan odabir mjera i strategija za suzbijanje nasilja u sportu. Takođe, navedena saznanja bi mogla poslužiti u suzbijanju širih eskalacija nasilja koje bi mogle nastati kao posljedica nasilja na sportskim terenima.

8. DRUŠTVENO OKRUŽENJE I NASILJE U SPORTU

*Nas dva brata oba navijamo
ne plać' majko, ako poginemo.*

8.1. Nasilje u sportu kao segment nasilja u društvu

From izdvaja tri različita tipa društva :

1. društva koja afirmišu život,
2. nedestruktivno-agresivna društva i
3. destruktivna društva.¹²

U prvima je kroz ideje, običaje i institucije najviše naglašena njihova uloga u unaprijedivanju života u svim njegovim oblicima. Nivo neprijateljstva, nasilja i okrutnosti ovdje je minimalan, ne postoje teške kazne, zločina gotovo nema, a institucija rata ne postoji ili igra neznatnu ulogu. Drugi sistem dijeli sa prvim osnovni element nedestruktivnosti ali razlikuje se od njega po tome što su agresivnost i rat iako nisu središnje, važnosti normalne pojave, kao i po tome što u ovim društvima postoji takmičenje, hijerarhija i individualizam. Za treći sistem karakteristično je postojanje mnogo nasilja između pojedinaca odnosno destruktivnosti, agresije i okrutnosti među ljudima unutar plemena i prema drugim plemenima što je praćeno zadovoljstvom u ratovanju, zlobom i prevarom. Ovdje postoji mnogo rivalstva i dosta ratovanja. Time se potvrđuje prepostavka da je agresivnost prvenstveno društveno-kulturno uslovljena. Brojna naučna istraživanja su pokazala da vrsta i stepen agresivnog ponašanja u velikoj mjeri zavise od vaspitanja djeteta i od reagovanja sredine na ispoljenu agresivnost.

8.1.1. Antropološke osnove nasilja - fundamentalno nasilje

Problem je u tome što nasilje po svojoj dubini i složenosti kao i formama manifestovanja daleko prevaziđa mogućnosti svjesne kontrole i racionalnog oblikovanog ponašanja ljudi putem socijalizacije i što ono zadire u samu ontologiju

¹² Teorijsko stručni časopis, *Defendologija*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2001, str.20.

društvenog bitka. Sigmund Frojd tvrdi da se nasilje nalazi u samim temeljima kako čovjekove ontogeneze tako i filogeneze. Što se tiče Froma on smatra da savremena civilizacija sa svojim obožavanjem mrtvih stvari i sa svojom trkom za materijalnim vrijednostima nužno produkuje nasilje i destruktivnost kao i mehanizme bjekstva od slobode : autoritarnost, rušilaštvo i konformizam. Podvojenost između zajednice i političke države dovelo je do toga da se ovdje sva društvena osjećanja projektuju u državu koja postaje idol sila koja stoji iznad i izvan čovjeka. Ljudi se potčinjavaju državi kao otjelotvorenu sopstvenih društvenih osjećanja dok u privatnim životima pate od izolovanosti i usamljenosti. From smatra da se izlaz nalazi u uspostavljanju zdravog društva u kojem će čovjekov privatni i društveni život biti isto i u kojem će vrijednosti biti (sloboda, stvaralaštvo, kritičnost) odnijeti prevagu nad vrijednostima imati tj. posjedovanje stvari, živih bića i ideja. Problem je u tome što se najrazvijenija savremena društva sve više kreću u pravcu imati a sve manje prema onom biti. O tome svjedoči i ogroman porast svake vrste nasilja u njima. Pa nas to onda vraća na pretpostavku da je nasilje fundamentalna sastavnica čovjeka i ljudskog društva. Rene Žirar kaže „Nasilje je srce i skrivena duša svetog a prinošenje žrtve kao sastavni dio svake religije instrument je prevencije u borbi protiv nasilja.“ Samo nasilje se ovdje posmatra kao neka vrsta podmukle zarazne bolesti koja se lako otima kontroli i koja je utoliko opasnija ukoliko smo uvjereniji da je uspješno kontrolišemo. Po Žiraru u temelju društva stoje neke zabrane i razlike koje su proizašle iz preusmjeravanja i sprječavanja izvorne agresije i fundamentalnog nasilja pri čemu je obred prinošenja žrtve odigrao ključnu ulogu u tome. Društvena funkcija obreda žrtvovanja sastojala bi se u tome da se sprijeći nasilje i haos koji bi i otuda proizašao a koji bi ugrozio same temelje društva. Prinošenje žrtve u prvom redu teži da otkloni razdore, suparništva, ljubomoru i kavgu među bliskima, da uspostavi sklad u zajednici i povrati jedinstvo društva. Sve ostalo a u prvom redu religija i mitologija kao i cijela kultura proističu iz toga i mogu se dovesti u vezu sa tim. Fundamentalno nasilje predstavlja početak svega što je čovjeku najdragocjenije i do čijeg očuvanja mu je najviše stalo. Upravo to ali u prikrivenom i transponovanom obliku tvrde svi mitovi o postojanju koji se svode na prepričavanje kako su neko mitsko biće ubila druga mitska bića pri čemu se ovaj događaj opaža kao fundamentalan za kulturni poredak, od umrlog božanstva potiču ne samo obredi nego i bračna pravila , zabrane i svi oblici kulture koji čovjeka čine čovjekom.

8.1.2. Društveno-kulturni okviri nasilja: društveni sukobi i društvena anomija

Nasilje nije ni slučajan ni privremen kao ni povremen pratilac čovjeka, društva i kulture već njihova strukturalna odlika. U socijalnoj i sociološkoj misli to je već odavno uočeno time što je ono dovedeno u tjesnu vezu sa nastankom osnovnih društvenih institucija kao i sa odvijanjem svih bitnijih društvenih procesa. Još su teoretičari prirodног prava i društvenog ugovora smatrali da je država kao najvažnija globalna ustanova i organizacija nastala zbog toga da bi se prevladalo prvobitno prirodno stanje stalnih sukoba i sveopštег nasilja. Hobs nasilje posmatra kao stalnu i neizbjegnu odliku čovjeka i društva nastalu iz činjenice da ljudi pokreću iste težnje pri čemu su objekti koji mogu da zadovolje ove težnje ograničeni tako da kombinacija stalnih želja i nedostataka izaziva žestoku konkurenčiju među ljudima i težnju za dominacijom jednih nad drugima što vodi opštoj nestabilnosti i

nosi u sebi rizik međusobnog uništenja. I mnogi drugi teoretičari posmatrali su nasilje kao bitnu karakteristiku društva posebno oni koji su naglašavali ulogu sukoba u društvenom životu.

Iako među teoretičarima postoje značajne razlike njihovo shvatanje bi se moglo svesti na nekoliko bitnih postavki:

1. Svako društvo u svakoj tački i u svakom periodu svoga postojanja podložno je promjenama što znači da su društvene promjene najvažnije i sveopšte a da je svaki sistem barem potencijalno nestabilan.
2. Svako društvo u svim svojim elementima sadrži protivrječnosti i sukobe što znači da je društveni sukob svugdje prisutan a da su društvena ravnoteža i integracija samo prividni ili privremeni.
3. Svaki segment društva može pridonijeti i pridonosi njegovoj dezintegraciji i promjenama kao što se i sam može mijenjati.
4. Svako društvo je zasnovano na prinudi nekih svojih članova nad drugima a tzv. zajedničke vrijednosti ili ne postoje ili su nametnute.
5. Osnovni pojmovi ove teorije su stoga sukobi „dezintegracija, nestabilnost, promjene i prinuda.¹³

Ralf Darendorf smatra da društveni sukobi koje on odreduje dosta široko imaju stvaralačku snagu za društvene promjene. Pošto oni izviru iz prinude za teoriju društvenih promjena središnji značaj imaju sukobi društvenih klasa jer oni najneposrednije ugrožavaju temelje prinude. Kao element društvene strukture i činilac koji izaziva promjene, klase su povezane sa vlašću i raspoljelom vlasti. Za razliku od moći koja je povezana sa ličnim osobinama pojedinaca vlast je uvijek udružena sa društvenim položajima i ulogama. Smisao i posljedica društvenih sukoba je u tome da podstiču mijenjanje globalnih društava i njihovih dijelova pri čemu oni mogu da doprinesu i očuvanju sistema. Klasni sukob je samo jedna od tzv. pokretačkih snaga društva, a osnovna dimenzija klasne strukture je vlast, pošto svako globalno društvo ili neki njegov uži segment čine cjelinu negativnih i pozitivnih pozicija vlasti. Polazeći od toga da su društvena i ekonomski moći različite kao i da se na svaku od njih nastavlja poseban oblik vlasti Darendorf kritikuje Marksov dihotomični klasni model utemeljen na kategoriji privatne svojine. Po njemu društvo je podjeljeno na antagonističke klase s obzirom da jedni a drugi nemaju vlast pri čemu je i ta vlast uvijek podjeljena dihotomno. Klase su međusobno suprotstavljene društvene grupacije koje karakteriše učešće u vlasti ili isključenost iz vlasti unutar bilo kojeg saveza vlasti. Prema tome jedno globalno društvo je sastavljeno od više vladajućih i potčinjenih klasa u preduzeću, državi, ustanovama, crkvi, sportskom klubu itd. čiji osnov i način formiranja ipak nisu istovjetni. Da bi se identifikovao i istražio karakter i oblik ispoljavanja sukoba neophodno je da se svi ti različiti činioci dovedu u vezu sa intenzitetom i vjerenocušću kao njihovim bitnim obilježjima. U prvom slučaju misli se na utrošak energije i stepen uključenosti stranaka u sukobu, a u drugom na oblike ispoljavanja i sredstva koja se primjenjuju u obračunu sa protivnikom. Primjenom tih kriterijuma uspostavlja se jedna kontinuirana skala koja ide od mirne rasprave do gradanskog rata. Osim opštih strukturalnih uslova na sukobe utiču i neki specifični činioci koji

¹³ Teorijsko stručni časopis, *Defendologija*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2001, str.20.

mogu bilo pozitivno ili negativno da koreliraju sa njihovom jačinom i nasilnošću. Među ovima se naročito ističe značaj regulacije klasnog sukoba u demokratskim društвима sa stanoviшta smanjivanja njihove јestine. Većina sociologa danas društvene sukobe i nasilje radije posmatraju kao anomичну i devijantnu društvenu pojavu nego kao najvažniji preduslov i mehanizam društvenih promjena. Rodonačelnik takvog tumačenja društvenih sukoba svakako je Dirkem. On u svojim „Pravilima sociološke metode“ uzimajući opštost kao spoljašnje obilježje normalnosti neke pojave naglasio da je neka društvena činjenica normalna za određeni društveni tip kada se kreće u prosjeku društva ove vrste posmatranih u odgovarajućoj fazi njihovog razvoja. Čuvena Dirkemova teza jeste da je kriminalitet normalan ukoliko se kreće u granicama prosjeka za dati tip društva. Dirkemovo razlikovanje normalnog i patološkog trebalo je između ostalog da posluži za definisanje pojma anomije kao jednog od ključnih za sociološko objašnjenje nasilja. Pod anomijom se uopšteno podrazumijeva stanje raspada i nepostojanja društvenih normi. Dirkem njome označava situaciju odsustva ili nedjelotvornosti društvenih normi koje ne obezbjeđuju solidarnost i funkcionisanje sistema. Stanje anomije obično je povezano sa masovnim oblicima ispoljavanja devijantnog ponašanja ljudi. Na društvenom planu to stanje se najčešće javlja prilikom prelaska iz jednog društvenog sistema u drugi, a na individualnom ono je uglavnom vezano sa naglom promjenom materijalnog (siromašenje), društveno-pravnog (zatvor), građanskog (gubitak građanskih prava), profesionalnog (gubitak posla), bračnog (razvod, bolest, duže odsustvo, smrt bračnog partnera), stambenog (ostajanje bez stana) ili teritorijalnog (preseljavanje), statusa a u svom najoštrijem obliku ispoljava se kroz ubistvo ili tzv. anomično samoubistvo. Robert Merton smatra da je za nastanak anomije bitna tenzija koja se javlja kod pojedinaca ili društvenih grupa onda kada se opšte prihvaćene norme i vrijednosti nalaze u raskoraku sa društvenom stvarnošću. Po njegovom mišljenju devijantno ponašanje je simptom provalje koja postoji između kulturom nametnutih aspiracija i društveno strukturisanih mogućnosti. Merton razlikuje pet mogućih načina na koje se može reagovati na suprotnosti koje postoje između društveno prihvaćenih vrijednosti i ograničenih sredstava za njihovo ostvarenje a to su: konformistički, inovatorski, ritualistički, odustajući i buntovnički. *Konformistički* je onaj u koji spada većina ljudi i prihvata dominantne društvene norme i vrijednosti kao i uobičajena sredstva za njihovo postizanje bez obzira na to da li su i sami uspješni ili ne. *Inovatori* se drže prihvaćenih vrijednosti ali koriste pogrešna ili nezakonita sredstva u njihovoj realizaciji kao u slučaju kriminalaca koji se bogate baveći se nelegalnim aktivnostima. *Ritualisti* se mehanički pridržavaju ustanovljenih pravila radi njih samih ne pitajući se o njihovoj svrsi niti o vrijednostima koje stope iza njih i uglavnom se posvećuju rutinskim poslovima koji im ne pružaju gotovo nikakve izglede na uspjeh i napredovanje. *Odustajući* tj.oni koji odustaju sasvim napuštaju takmičenje odbacujući kako važeće vrijednosti tako i uobičajena sredstva za njihovu realizaciju i uglavnom žive povućeno i izolovano. *Buntovnici* odbacuju dominantne vrijednosti i standardna sredstva za njihovo ostvarivanje sa željom da ih zamjene potpuno novim kroz obnavljanje društvenog sistema u cjelini tako da obično nastupaju sa radikalnim političkim zahtjevima. Sociološke analize potvrđuju da nasilje nema toliko uporište u nagonskoj osnovici čovjekovoj koliko u istorijski strukturisanim društveno - kulturnim okvirima njegovog života i djelovanja. Sama mastifikacija društva iskazana prvenstveno kroz gomilanje ljudi u velikim urbanim

aglomeracijama uz nemogućnost da im se pruže adekvatni ekonomski, socijalni i kulturni uslovi za normalan život predstavlja idealnu podlogu za širenje nasilja i pojačavanje njegovog intenziteta. Pridoda li se tome sve prisutnije i sve pogubnije dejstvo mas-medija, pomoću kojih se vrši industrijsko oblikovanje duha i kreiranje paralelne, virtuelne stvarnosti, tako da simulacija i isceniranje događaja ne samo što dovode do ubrzanog istrebljivanja smisla već one i kreiraju događaje (izrežirana, veštački montirana stvarnost postepeno postaje jedina stvarnost) i dobiće se svi važniji elementi za objašnjenje sve rasprostranjenije agresije, nasilja, destrukcije i autodestrukcije. Naravno, pitanje nasilja u odnosima među društvenim i državama, bez kojeg se ne može razumjeti ni oni unutar njih. Ne ulazeći ovom prilikom u razmatranje te vrste nasilja, dovoljno je reći da je još Kant odnose među državama okarakterisao kao stanje stalnog rata, pošto se one ponašaju "kao divljaci bez zakona" i kad se ne nalaze u otvorenom ratu, države se ponašaju po pravu jačega. To na najbolji način potvrđuje upravo iskustvo XX-og vijeka, koji je ne samo vijek neslućenog tehničko-tehnološkog progresa, razvoja demokratije i velikih kulturno-duhovnih dostignuća, nego i vijek masovnog nasilja i razaranja, naročito oličenog u svjetskim ratovima i totalitarnim diktaturama. Nasilje obuhvata sve one akte i aktivnosti koji se mogu označiti kao upotreba ili prijetnja upotrebom sile od strane subjekta (nasilnika) u odnosu na objekat (žrtvu), bez obzira o kojoj vrsti sile se radilo, sa ciljem da se žrtvi, posredno ili neposredno, nanese bol ili kod nje izazove strah i patnja, kako bi se njen ponašanje stavilo pod kontrolu izvršioca nasilja. Ovako široko shvaćeno nasilje omogućava da se obuhvate sve njegove vrste (fizičko i psihičko, racionalno i iracionalno, direktno i indirektno, individualno i društveno, trenutno i dugotrajno, masovno i pojedinačno, manifestno i latentno, grubo i fino), sve njegove manifestacije (na mikro, mezo i makro nivou) i svi njegovi nosioci i prenosoci. Pri tom, iako valja praviti razliku između nasilja kao samostalnog motiva i primjene sile kao reakcije na ugroženost, čak i u ovom posljednjem slučaju ta upotreba sile može biti smatrana opravdanom jedino pod pretpostavkom da ispunjava neke bitne uslove:

1. da takva upotreba sile predstavlja nužan odgovor na spoljašnji izazov koji smjera na ugrožavanje ljudske egzistencije i temeljnih humanističkih potreba, vrijednosti i normi, i to nakon što su prethodno sva nenasilna i u datoj situaciji primjenjivana sredstva, a prije svega ona koja su usmjerena na odvraćanje- bila isprobana i pokazala se neefikasnim,
2. da se upotreba sile odvija prema strogo utvrđenim pravilima, koja su unaprijed definisana i poznata, a koja su prihvaćena od strane demokratske većine, s tim da postoje pouzdani i djelotvorni mehanizmi pravčenja, nadzora i sankcionisanja svakog onog ko u postupku primjene sile prekrši važeća pravila, koja opet i sama moraju biti predmet stalne provjere i neprekidnog poboljšavanja,
3. da uzvratna primjena sile, ni po obimu ni po intezitetu, ne prekoračuje granice nužne odbrane, što se u svakom konkretnom slučaju posebno utvrđuje prema važećoj pravnoj proceduri, odnosno da se pri takvoj reakciji ne dopusti manifestovanje agresije kao samostalnog motiva, čije se prisustvo može prepoznati po bezrazložnoj ili prekomjernoj i nesrazmjernoj upotrebi sile, što je praćeno uživanjem ili barem ravnodušnošću

prema bolu i patnjama žrtve, kao i uživanjem u samom činu rušenja i uništenja, te u njihovim posljedicama.¹⁴

Jedan od najtežih problema u sociološkom objašnjenju nasilja proizilazi iz činjenice da dominantne društvene snage, na ovaj ili onaj način, nameću svoje shvatanje onoga šta će se smatrati normalnim, legalnim, prihvatljivim ili poželjnim, a šta opet nenormalnim, nelegalnim, neprihvatljivim ili nepoželjnim ponašanjem.

8.1.3. Igra, sport i nasilje: kvarenje igre

Antropološko-sociološke analize pokazale su da je nasilje suštinska sastavnica čovjeka i društva, a ne neki njihov sporedni izdatak. Nasilje u sportu može se prvenstveno posmatrati kao nasilje nad igrom, a nasilje nad igrom kao oblik nasilja nad čovekom, budući da je igra jedno od fundamentalnih obilježja čovjekovih. Ljudski problem igre je istovremeno i svjetski problem. Odbacujući tumačenja koja igru shvataju kao antitezu radu i uopšte "ozbiljnom životu", Fink ističe da ona pripada strukturi bivstva čovjekovog opstanka. Jedan od najvažnijih razloga što se igra teško definiše jeste i taj što postoje poluskriveni elementi igre u svim oblastima života. Igra je dimenzija egzistencije koja je tjesno isprepletena sa svim drugim životnim oblastima: homo ludens, homo faber, homo politicus ili homo economicus nisu tako kruto razdvojeni. Fink ističe da je ona jednostavno neka mogućnost čovjeka uopšte. Svijet je po njemu igra bez igrača, a čovjek je u isti mah i igrač i igračka. Vezujući čovjeka za svijet igra je ujedno i realna i irealna. U igri se doživljava sreća stvaranja, tu su sve mogućnosti otvorene. Ona pruža iluziju slobode i ničim ograničenog izbora ali samo kroz privid tj. kroz ono nestvarno. Igra pruža mogućnost uzmicanja iz stvarnosti. Po mišljenju Finka moguće je razlikovati nekoliko strukturalnih karakteristika ili momenata igre a to su: uživanje, smisao, zajednica, pravila, igračka, uloga, svijet igre. Među njima se posebno ističu pravila koja su bitan konstitutivni dio svake igre. Igra je spontanost puna uživanja, ona se ne odvija bez pravila, igra samu sebe obavezuje u pravilima igre. Kostos Akselos zastupa tezu da je sve igra čak i ono što kao igra nije prepoznato: mit, religija, politika, poezija, nauka, tehnika. Po njegovom mišljenju igra je ta koja povezuje manifestacije logosa i pradžisa. Slično Finku i Akselos misli da su jezik ,rad, ljubav i smrt, borba i moć i igra, fundamentalne snage koje pokreću čovjeka i svijet. Krećući se u okvirima osobeno shvaćene filozofije igre holandski istoričar kulture i filozof Johan Huizinga u svom čuvenom djelu „Homo ludens“ čovjeka definije kao biće koje se igra. Po njegovom mišljenju ljudska kultura je izrasla i razvila se iz igre, igra je u tom smislu starija od kulture. Manja vrijednost igre graniči se sa većom vrijednošću zbilje. Da bi se izdvojila formalna obilježja igre moguće je ograničiti se na igre društvenog tipa ili više oblike igre. Ako se stvari tako postave onda se tri momenta ili karakteristike igre pokazuju bitnim:

1. igra je slobodan čin, ona je slobodna, ona je sloboda;
2. igra nije obični a niti pravi život ona znači izlaženje u jednu posebnu privremenu sferu djelatnosti sa nekom vlastitom težnjom. Igra stoji izvan procesa neposrednog zadovoljavanja nužde i prohtjeva, ona taj proces prekida, svijet igre je izdvojen svijet i svijet tajni;

¹⁴ Teorijsko stručni časopis, *Defendologija*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2001, str. 23.

3. igra se odigrava unutar određenih granica vremena i prostora. Od svakogodnevnog života ona se razlikuje mjestom i trajanjem. Završivost i omeđenost su njena bitna obilježja, igra ima svoj početak i kraj, ona se odigrava.¹⁵

Igra je takvo slobodno djelovanje koja potiče u vlastitom i određenom vremenu i prostoru, koja se odvija po određenim pravilima i oživotvoruje društvene veze, a ono samo se obavlja tajnom ili preoblačenjem i izdvaja iz običnog svijeta kao nešto zasebno. Igra stvara red, ona je red, odstupanje od reda kvari igru oduzima joj značaj i čini je bezvrijednom. Svaka igra ima njoj svojstvena pravila koja određuju norme što važe unutar privremenog svijeta kojeg je izdvojila igra. Čim se prekrše pravila svijet igre se ruši. Bitno je da se pravila ne mijenjaju u toku igre kao i da postoji jasna kazna za njihovo kršenje ili zaobilaznje. Budući da je jedan od najosnovnijih momenata ljudskog života igra se u tom smislu može definisati kao dobrovoljna radnja ili djelatnost koja se odvija unutar nekih utvrđenih vremenskih ili prostornih granica, prema dobrovoljno prihvaćenim ali i bez izuzetaka obaveznim pravilima kojih je cilj u njoj samoj a prati je osjećaj napetosti i radosti te svijest da je ona nešto drugo nego običan život. Kajoa smatra da se igra u formalnom smislu a to znači da time nije unaprijed određen i njen sadržaj se može definisati kao aktivnost koja je:

1. slobodna - što znači da se na nju igrač ne može primoravati, a da time igra ubrzo ne izgubi svoju prirodu privlačne i vesele razonode,
2. izdvojena - što znači da je ona ograničena preciznim i unaprijed utvrđenim vremenskim i prostornim granicama,
3. neizvjesna - što znači da se tok i ishod igre ne mogu unaprijed predvidjeti, pošto se inicijativi igrača obavezno daje izvjesna sloboda iz potrebe za izmišljanjem;
4. neproduktivna - što znači da igra ne stvara ni dobra, ni bogatstva, niti bilo kakvu vrstu novih elemenata, izuzev što vrši prenošenje vlasništva unutar kruga igrača, tako da je ishod situacija identičan onoj na početku partije;
5. propisana - što znači da je igra podvrgnuta odredbama koje ukidaju obične zakone i za trenutak uvode novu, jedino važeću zakonitost,
6. fiktivna - što znači da je igra praćena specifičnom sviješću o nekoj vrsti drugorazredne realnosti u odnosu na tekući život. Kajoa misli da se razvrstavanje može učiniti na osnovu prevladajuće zajedničke karakteristike svojstvene određenoj vrsti igre. Prema tome on sve igre razvrstava u četri kategorije a to su: agon (takmičenje), alea (slučaj), mimicrno (pretvaranje), ilindž (zanos).¹⁶

Pridoda li se tome način igranja onda se sve igre razvrstavaju na jednoj skali čiji je prvi pol nazvan paidija kojim se označava zajedničko obilježje razonode, nestaluka, slobodne improvizacije nekontrolisane fantazije. A drugi ludus koji se karakteriše rastućom potrebom da se anarhična i čudljiva priroda potvrgne

¹⁵ Teorijsko stručni časopis, *Defendologija*, Udruženje defendologa Republike Srpske , Banja Luka, 2001, str. 29.

¹⁶ Teorijsko stručni časopis, *Defendologija*, Udruženje defendologa Republike Srpske , Banja Luka, 2001, str. 40.

proizvoljnim konvencijama, imperativima i to namjerno nezgodnim i da se stalno sve više ometa postavljanjem sve težih prepreka kako bi joj se put do željenog cilja učinio što napornijim ali tako da taj put i dalje ostaje savršeno ne koristan iako zahtjeva sve veće napore, sve više strpljenja, i vještine. Kajoa smatra da se takmičenje, sreća, prerušavanje i vrtoglavica ne moraju pojavljivati izolovano već da su oni sposobni i da udružuju svoje osobine. Po njemu postoje tri moguće kombinacije povezivanja: osnovne, slučajne, zabranjene. Osnovna vezivanja su ona u kojima se može konstatovati suštinska povezanost principa igara, npr. između agona i alea koji su paralelni i komplementarni, a isto tako i između mimicrno i ilindža. Slučajna vezivanja su ona koja postoje između sreće i vrtoglavice tj. alea i ilindža i takmičenja i prerušavanja tj. agon i mimicrno gdje se jedno sa drugim može vezivati bez štetnih posljedica. Zabranjena povezivanja su ona koja postoje između takmičenja i vrtoglavice tj. agona i ilindža, te sreće i prerušavanja tj. alea i mimicrno. U prvom slučaju vrtoglavica ne bi mogla da se udruži sa rivalstvom koje je ograničeno pravilima pa da odmah ne izgubi svoju pravu prirodu. Dok u drugom slučaju kombinacija je nespojiva zbog toga što alea podrazumijeva potpuno i savršeno prepustanje slučaju a to je suprotno svakom prerušavanju ili obmani. Prema tome zabranjena povezivanja nas uvode u područje izopačavanja igre koje znači poništavanje njenih bitnih karakteristika onako kako su one ranije bile definisane. Kod agona igrač računa samo na sebe naprežе se i izgara, kod alea on računa na sve osim na sebe i predaje se njemu nedostižnim silama, kod mimicrno on zamišlja da je neko drugi i izmišlja neki fiktilni svijet, kod ilindža on zadovoljava želju za privremenim poremećajem stabilnosti i ravnoteže tijela da bi izbjegao tiraniju sopstvene percepcije, da bi prouzrokovao porast sopstvene svijesti. U osnovi izopačavanje igre nastupa usred mješanja igre sa svakodnevnim životom čime se stvara opasnost da se sama priroda igre upropasti. Izopačenost igre proizilazi iz istovremenog odsustva kočnice i zaštite. Dopušteno je da se igra najozbiljnije igra, da se u njoj čovjek troši do krajnosti, da se rizikuje sav imetak čak i život, ali igrač mora biti u stanju da stane na određenoj unaprijed utvrđenoj granici i da umije da se vrati u normalno stanje, da se zaustavi tamo gdje pravila igre koja istovremeno izoluju i oslobadaju više ne važe. Kajoa smatra da nije pretjerano reći da se sudbina jedne kulture ogleda u igram. Odnosno davanje prvenstva agonu, alei, mimicrnu i ilindžu "utiče na odlučivanje prema budućnosti jedne civilizacije". Cjelokupni potonji razvoj društva sve do naših dana u svim svojim bitnim područjima i dimenzijama zasniva se na beskrajno promjenljivoj ravnoteži između zasluge (agon) i slučaja (alea), mada u njemu nikad ne bivaju sasvim istisnuta ni preostala dva principa igre - prerušavanje i zanos. Kroz prvi se iskazuju sloboda, odvažnost, ambicija, promjena, lične zasluge i individualne sposobnosti, dok drugi ostaje područje porijekla, nasljeda, tradicije, kolektivnih atributa slučaja. Kristofer Las smatra da je sport postao predmet masovne potrošnje i on brzo gubi karakter privida. Iluziju u sportu napadaju svi: igrači, promotori i gledaoci. Igrači žele da se predstave kao zabavljaci i tako poriču ozbiljnost sporta. Promotori podstiču navijače da postanu mahniti sljedbenici čak i u sportovima u kojima je nekada vladalo dostojanstvo kao npr.u tenisu pa se sportska nadmetanja pretvaraju u spektakl. Stapanje igrača i gledaoca ne samo da ruši nužnu distancu između jednih i drugih već otvara i prostor za ispoljavanje raznih oblika nepredvidljivog nasilja uključujući tu i nasilje nad samom igrom. Pošto svako društvo ima onakav sport kakvo je i samo to nasilje u sportu ne može biti ništa drugo nego segment nasilja u društvu. Ako su savremena

društva organizovana na principima takmičarstva, komercijalizacije, standardizacije, masovnosti, otuđenosti itd, onda i sport ne može počivati na bitno drugačijim osnovama. Nasilje i isključivost modernog sporta sve više promovišu militarističke vrijednosti a potiskuju one humanističke. Sport tako postaje ne samo jedna vrsta industrije nego i jedan od oblika rata. Kvarenje igre proizvodi kvarenje čovjeka a odatle do njegovog samouništenja ne mora da se načini još mnogo koraka.

8.2. Nasilje sportske publike

Praksa i teorija su pokazale da postoje različiti modeli koji objašnjavaju nasilje u sportu:

1. model subkulture,
2. model psihologije gomile,
3. model imperativne pobjede,
4. model profesionalnog navijača,
5. model kulture siromaštva,
6. model imitacije,
7. model dopinga,
8. model dosade.¹⁷

8.2.1. Model subkulture

Kultura, subkultura i kontrakultura predstavljaju elemente koji određuju stil života. Pod kulturom se podrazumijeva način života, a pod kontrakulturom način života koji se prethodnom suprostavlja. Podkultura se uvijek javlja u vezi sa raznovrsnim grupama, sociolozi ovaj naziv koriste za označavanje kulturne osobenosti slojeva i statusa. Podkulturu određuje razlikovanje njenih vrijednosti od vrijednosti šire ili univerzalne kulture, koja se u literaturi često naziva roditeljskom ili matičnom kulturom. Fudbal je uvijek zauzimao važno mjesto u kulturi radničke klase, naročito u Engleskoj. Fudbalski vandalizam se može posmatrati kao dio ove podkulture. On se vrlo često analizira kao borba između klasa i grupa. Fudbal je objašnjen kao demonstracija muškosti, fudbaleri i navijači održavalici su intezivne međusobne kontakte. 60- tih godina fudbaleri počinju da vode stil života koji se razlikuje

¹⁷ D. Koković: *Sociologija sporta*, Sportska akademija, Beograd, 2001, str.15.

od stila života njihovih navijača. Tome je doprinjela profesionalizacija i komercijalizacija sporta, fudbala posebno. Sport sve više postaje sredstvo lične, a ne subkulturne promocije. Vrhunski igrači nemaju više kontakta sa navijačima, jer vode izdvojeni, ekskluzivni stil života. Današnja moderna superzvijezda bavi se svojom profesijom, prodaje svoje sposobnosti, snagu, zalaganje onom ko najviše ponudi i plati. Vezu sa navijačima skoro da više i ne održava. Fudbalski vandalizam se može objasniti kao sudar ideologija, položaja i kultura u kretanju. Što se tiče navijača pažnja je pomjerena sa fudbalske igre na socijalne odnose unutar publike. Ispoljavanje muškosti određene podkulture, u ovom slučaju radničke klase ne može više da se kontroliše. Na primjeru fudbala najbolje se oslikava gubitak određene subkulture. Fudbal prestaje da bude njen sastavni dio. On postaje paket aranžman koji će se u budućnosti sve više gledati na televiziji, biće neka vrsta šou – programa koji je začinjen reklamama. Dolazi vrijeme kada će se prekidati reklame da bismo pogledali malo sporta. Navijačke subkulture povezane su i sa drugim pojavama koje prate sport. Društvena anomija stvara kod omladine rezignaciju ali i želju da iskaže individualnost na drugim područjima društvenog života, da se istakne grupna pripadnost, i euforična naklonost. Stadioni postaju mjesto traganja za izgubljenim identitetom, mladi koji društvu emituju zajedničku poruku “tu smo, još postojimo“. Treba istaći ponašanje lako prepoznatljivih neformalnih grupa, nedovoljno organizovanih, oni ne kriju svoj grupni identitet, već ga čine lako vidljivim i prepoznatljivim, po svemu onome što pripada značenju stila koji njeguju kao npr. odjeća, imidž, rekviziti, gestovi, žargon i psovke koje koriste. To su grupe koje imaju svoje lidera i organizovana vođstva, svoja žarišta, širi krug pripadnika koji se lako uključuju u akcije koje žarišne grupe podstiču. Važno je istaći njihovo žestoko suprotstavljanje organima vlasti npr. policiji, u kojoj navijači, ponekad, vide najvećeg, najludeg i najneposrednjeg suparnika i neprijatelja koji za njih predstavlja ono zvanično društvo i njegove vrijednosti, koje oni odbacuju i protiv koga se bore. Navijačke subkulture regrutuju navijače iz nižih klasa radništva koje su slabije kulturno i motivaciono opremljeni, tako da je njihov uspjeh u školi i životu slabiji. Nasilnim obrascem i pojačanim vandalizmom, oni pokušavaju da zadrže kontrolu nad klubom.¹⁸ Ulica sve više postaje mjesto socijalizacije mladih. U njihovim životima i obrascima ponašanja je sve više iskazivanje muškosti, kontrola sopstvene teritorije i sl. Stadioni postaju pozornice generacijske pobune, omladinske delikvencije.

8.2.2. Model psihologije gomile

Gistal Le bon u svojoj knjizi „Psihologija gomile“ ističe da čovjek u sastavu jedne organizovane gomile silazi sa nekoliko stepenica civilizacije niže. Gomila čovjeka navodi na stvari koje kao pojedinac ne bi nikada učinio. Istakao je nekoliko karakteristika masa, a to su: osjećanje nesavladive moći (što je krivaca više, osjećaj krivice je manji), masa postaje zarazna i čovjek u masi vrlo brzo može da žrtvuje svoj interes u interesu cjeline, zatim stanje sugestije i zajednička akcija. Utakmice

¹⁸ Vandalizam predstavlja divljanje, nemotivisano uništavanje ili nanošenje štete imovini bez ikakve koristi za bilo koga, a posebno za počinioča. On predstavlja nagon za rušenjem, razaranjem i sl. Imao je cilj da izazove strah i slabljenje autoriteta vlasti, da ukaže na njenu nemoć. Vandalizam kod navijača ima funkciju da vrijeme praznine i dosade pretvoriti u uzbudnje koje donosi kršenje zakona i obrazaca ponašanja primjerenih civilizovanom čovjeku.

se mogu prekidati, kažnjavati domaćini i akteri, zabranjivati priredbe na stadionima, ali takvim mjerama neće se promjeniti svijest ljudi niti bitnije uticati na nju. Potrebno je učiniti mnogo više. Nacionalističke pjesme i njihov eho na stadionima smišljene su daleko izvan njega.

8.2.3. Model imperativne pobjede

Pobjeda u sportu a naročito u fudbalu, danas sve znači, od ekonomskog osiguravanja budućnosti sportiste i njegove najbliže okoline, do napredovanja u socijalnom statusu i savladivanja određenih barijera, koje se u običnom životu teško mogu preći. Onaj ko je gubitnik svim sredstvima će pokušati da izbjegne poraz. Koristeće legitimna i nelegitimna sredstva, od fizičke intervencije, zbumjivanja protivnika, protestovanja, uvreda, bodrenja, pa sve do besmislenog uplitanja gomile. Treba istaći i uticaj trenera koji uče svoje igrače kako da, neopaženo, brutalno i surovo zadaju teške i trajne povrede. Sport je sredstvo zadovoljavanja potreba u sportskoj borbi, mogućnost da se realizuju i ispolje agresivni instinkti, da se ispusti višak energije i negativnih emocija. Takođe za organizaciju sportskih takmičenja se troše ogromna sredstva. Sve se to stavlja u centar pažnje a ljudska pažnja je sada više usmjerena na pobjedu, osvajanje medalja i obaranje rekorda. U prvi plan dolazi karijera, slava, samouvažavanje, bogaćenje ljudske prirode, zdravlje itd. Publika i društvo očekuju pobjedu.

Pobjeda se ne ostvaruje samo na terenu nego i kancelarijama rukovodstva koji koriste različite načine i ne biraju mjesto ni sredstva da u pobjedi ili porazu oni zarade ogromne novce. Nastojanje da se postignu rezultati koji se nalaze na granicama ljudskih mogućnosti, kao i težnja za savršenstvom, jesu razlozi zbog kojih sport sve više zavisi od tehnologije. Tehnologija osvajanja medalja naučno je zasnovana, kompjuteri izbacuju rezultate budućih pobjednika, razrađuju se modeli treninga i njihove realizacije. Ostaje samo naći sportiste. Šampioni će svojim pobjedama donositi prihod svima onima koji su zaposjeli ljestvicu eksploracije i manipulacije. Interesi biznisa i sporta se međutim ne poklapaju uvijek. Biznis je spreman žrtvovati sportistu zarad takmičenja koja donose slavu i prihod, dok je sportu neophodan sportista da bi se takmičenje nastavilo, da bi se što duže bavio tim. Sport se sve više profesionalizuje. On postaje sve više princip rada profita i dobiti. Sportisti se pretvaraju u robote i spremni su na upotrebu svih sredstava da bi postigli svoj cilj. Društvene pojave tj. sport mogu postojati samo ako zadovoljavaju neku društvenu potrebu. U sportu danas je bitna samo pobjeda. Da bi se postigli ti ciljevi, potrebno je ono najvažnije a to je zdravlje sportiste. Danas sport sve više gubi svoj smisao. Sportisti se žrtvuju u ime pobjede, intenzivno se forsiraju. Na svakom treningu daje se maksimum. Stručni štab ne štedi sredstva kako bi sportisti obezbjedio najbolju komociju, zdravstvenu njegu i sl. samo da bi se postigao dobar rezultat, postigao novi rekord i sl.

8.2.4. Model profesionalnog navijača

Ponašanje navijača, ponekad nije izazvano ni obuhvaćeno onim što se dešava na stadionu. Navijači se danas pozivaju kao dvanaesti igrač. Oni su shvatili svoju poziciju i vrlo često diktiraju pravila igre. Nekadašnje normalno navijanje, sa elementima prepoznatljivog folklora uveliko nestaje. Slika o publici kao dvanaes-

tom igraču koju mediji svakodnevno uobličavaju, doprinjela je da očvrsne identitet navijačkih grupa. Sve manje se ističe relacija mi i klub, mi i reprezentacija, a sve češće mi grupa. Nije bitan više rezultat i igra tima za koji se navija već samo da se sopstvena grupa predstavi u dobrom svjetlu. Danas jedna navijačka grupa ima svoje ime, mjesto susreta, obrasce ponašanja, stil navijanja, rituale, ikonografiju isl. Oni su najzadovoljniji kada se o njihovom ponašanju i njihovim podvizima priča. Svaka grupa, svaki klan navija za svoj klub. Nasilja na stadionima je uvek bilo mada danas sve rjeđe, jer je osiguranje takvo, da ga prosto čini nemogućim.

Kada ih ima, oni su usmjereni prema organima reda i zakona. Naročito su zanimljivi, ali opasni, sukobi između grupa koji imaju česta neprijateljstva iza sebe npr. vječiti derbi Partizana i Crvene Zvezde. Takvi sukobi se uglavnom odigravaju izvan stadiona, traže se manje grupe ekstremnih navijača, dok se tradicionalni poštuju i ne diraju.

8.2.5. Model kulture siromaštva

Glavne karakteristike kulture siromaštva su osjećaj marginalizovanosti, bespomoćnost, snažna orijentacija na sadašnjost i skoro nikakva sposobnost da se odloži zadovoljavanje primarnih potreba. Ovaj tip kulture karakteriše osjećaj rezignacije i fatalizma. Ona poprima snagu kulture, jer su njene osobine vodič i okvir za obrasce postupanja, mišljenja, ponašanja i djelovanja. Kultura siromaštva se podudara sa delikventnom kulturom. Karakteristike ove kulture su negativizam, malicioznost i neutilitarnost. Sportske spektakle predstavnici ove kulture najčešće koriste za ispoljavanje negativnih obrazaca, duhovnih i egzistencijalnih frustracija. Danas na stadionima je sve više gnjevnih mladih ljudi sa malo novca. Njima se pridružuju oni koji vode dosadnu egzistenciju, ali svojim obrascem ponašanja ne odudaraju mnogo od onih prvih. Nasilje i agresija sve više postaju izraz duha vremena. Danas mnogi društveni procesi nastaju iz otpora i protesta. Omladina u čitavom svijetu nasilničkim ponašanjem odgovara na siromaštvo, nasilje nad njihovom mladošću, životima. Njihova muzika, izgled i ponašanje je takođe nasilničko.

8.2.6. Model imitacije

Ovaj model stoji na stanovištu da se agresija i nasilje uče. Na agresiju se gleda kao stil ponašanja koji se stiče posmatranjem kroz direktno iskustvo i koji je, u izvjesnoj mjeri pod uticajem strukturalnih bioloških činilaca. Oponašanje je prisutno još od ranog djetinjstva, kada djeca izvode takve aktivnosti i obrasce ponašanja, gotovo na precizan i perfektan način. Tačno onako kako su vidjeli da to ponašanje izgleda. Djeca igraju uloge odraslih, oponašaju mimiku i pokrete odraslih, govore rečenice i fraze tačno određenim tonom. Danas stadion predstavlja mjesto i sabirni centar učenja novih ponašanja, koja se beskrajno imitiraju. Mnoga djeca lako uče oblike ponašanja preko televizijskih programa gdje im je pažnja najviše usmjerena na reakcije televizijskih uzora. Mediji su pomogli da se unaprijed stvori vjerovanje kako je brutalnost nezaobilazan regulator u svim društvenim odnosima. Na taj način, polako ali sigurno, podižu jednu generaciju obožavaoca nasilja. Ali ne treba samo televiziju optuživati za nasilje, kada se to čini, onda se najčešće zaobilaze temeljni problemi nasilja.

Isto se može reći za osudu nasilja na stadionima, kada se ono tumači izvan svakidašnjice, nejednakosti i sve češće egzistencije čovječanstva.

8.2.7. Model dopinga

Svjedoci smo svakodnevne upotrebe dopinga u sportu i afere koje prate poznate sportiste zbog njegovog korištenja, najčešći slučajevi su vezani za velika takmičenja kao npr. Olimpijske igre, svjetska takmičenja itd. Doping se toliko uvrštuje u sport da neki pojedinci traže slobodu za njegovo korištenje, naravno pod ljekarskom kontrolom. Ono što sportistu tjera na upotrebu ovih sredstava jeste pobjeda, rekord i motiv postignuća. Doping postaje vitamin koji ruši hormonalni sistem, zaustavlja rast, tjera na mučninu i povraćanje. Ali to sve predstavlja cijenu za metre, minute, sekunde, podignute kilograme, kojima se mijere rekordi. Najopštiji društveni uslovi za pojavu dopinga su:

- nedostatak čvrstih opredjeljenja društva u cjelini u osnovnim oblastima života, što dovodi do društvenog, globalnog lutanja,
- opšti razvoj, stagnacija ili regres globalnih društava u vrijednosnom i moralnom smislu,
- jaz između bogatih i siromašnih država, tj. bogatih i siromašnih pojedinaca, koji ovi drugi pokušavaju premostiti korištenjem nedozvoljenih sredstava,
- nedostatak ličnih sloboda, veće socijalne pravde i zaštite na opštem i individualnom planu, što provokira destruktivno ponašanje i prema sebi,
- ideologija uspješne i nadmoćne nacije – naroda, što opravdava sva sredstva prema postavljenom cilju,
- društveni pritisci, zahtjevi i očekivanja, vezana za uspjeh neke uže zajednice,
- različiti sistemi vrijednosti i represije što zbumuje ljudi u određivanju njihovog ponašanja,
- blagonaklon odnos sredstava za informisanje, a samim tim i javnog mnjenja prema rezultatima doping kontrola.¹⁹

Takođe treba navesti još neke oštire razloge kao što su: nedostatak sportskog obrazovanja, pritisak sportskog tržišta za vrhunskim rezultatima, odsustvo humanističke sportske svijesti, prebrz razvoj i sve veći značaj koji se pridaje sportu, iscrpljujuća koncepcija treninga, česta takmičenja, prikrivanje rezultata doping kontrole, blage kazne, itd. Pobjeda postaje jedina stvar koja postoji i zato se više ne biraju sredstva da bi se postigao taj cilj. A takvo shvatanje sporta ubija neposredne aktere.

8.2.8. Model dosade

Dosada se javlja zbog promjena u načinu života, promjena u tehnici, u trajanju dokolice i načinu na koji se ljudi odmaraju. Ogleda se u nezadovoljstvu, a znači veliki zaokret duše, veliku muku. Za dosadu se često kaže da je moralni

¹⁹ D. Vejnović:*Sociologija sporta*, Univerzitet Banja Luka, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Banja Luka, 2006. str.100.

premor izazvan neradom i da je popraćen nedostatkom interesovanja, monotonijom i nelagodnošću. Efikasnost industrijske proizvodnje stvara patologiju dosade. Ona se može ispoljavati u nezaposlenosti, uz nemirenosti, samoći, premoru, u nekoj mješavini očaja, tjeskobe i duboke uz nemirenosti. Smatra se da aktivnost, rad, zabava, razonoda, sport i rekreacija predstavljaju suprotnost dosadi, odnosno područje za njenu negaciju. Lijek protiv dosade je rad. Osjećaj praznine života izražen je gotovo svaki put kad se pojavi dosada. Ona napada i bogate i siromašne. Ritual se pojavio kao način da se ublaži životna dosada a nasilje se sve više ritualizuje. Prema dosadi treba stvoriti odbrambeni mehanizam. Podvojenost između onoga što je čovjek primoran da radi i onoga što želi da radi najneposredniji je uzrok dosade.

8.2.9. Nacionalizam i sport

Nacionalizam je sveopšta pojava u svijetu. Njegovi korijeni se nalaze u društveno – ekonomskim i ekonomsko – političkim elementima i elementima društvene kulture. Faktori koji podstiču nacionalizam su:

- nizak nivo opšteg materijalnog i kulturnog razvoja,
- nivo razvoja društveno-kultурне svijesti,
- razvoj demokratskih i političkih tradicija,
- postavljanje i rjesavanje nacionalnih pitanja,
- uslovi višenacionalnih sredina,

- odnos prema manjinama,
- prava čovjeka i građanina i druga ljudska prava, itd.²⁰

Uz pojavu nacionalizma bitno je istaći i nastanak nacija. Nacija je istorijski formirana stabilna zajednica ljudi, nastala na bazi zajednice jezika, teritorije, ekonomskog života i psihičke konstitucije koja se ispoljava u zajednici kulture. Ona je nastala na osnovu društvene podjele rada u epohi kapitalizma i ona je osnova političkih sposobnosti jednog naroda. Nacionalizam se ispoljava u sportu, najčešće u zajednicama koje sadrže višenacionalnu strukturu. Njegova pojava u sportu uslovljena je karakterom društvenog sistema, tj. prirodnom društveno političkih odnosa. Nosioci nacionalizma u sportu mogu biti određene institucije i organizacije političkog života, zatim pojedinci, socijalne grupe, članovi uprave klubova i drugi. Razlozi njegovog ispoljavanja u sportu mogu biti ekonomske, socijalne, kulturne i političke prirode, a mogu biti i predrasude, istorijske zablude, nizak nivo individualne kulturne svijesti. Nacionalizam u sportu je političko sredstvo koje se ubacuje u igru da bi se ostvarili određeni politički ciljevi vladajućih nedemokratskih društvenih struktura. Sport i politika ukrštaju se preko nivoa koji predstavlja sport kao faktor nacionalnog prestiža i spoljne politike. Sport u funkciji lokalnog i nacionalnog prestiža predstavlja svojevrsni društveni mehanizam socijalne afirmacije određenih dijelova društva i pojedinih društvenih sredina. Sport i politika su usko povezani. Njih ujedinjuju tri važna elementa a to su igra, takmičenje i predstava. Nacionalizam se prenosi na sve strane sporta, čak i na vrhunski takmičarsko – profesionalni sport. Najviše je prisutan kod sportske publike i to masovne publike koja se vezuje za fudbal i košarku. U daljem tekstu navećemo neke primjere nacionalizma i uticaja politike na sport na prostoru bivše Jugoslavije. Prije krize u Jugoslaviji, raspada federalne države i izbijanja ratnih sukoba u nekim njenim dijelovima najfanatičniji jugoslovenski navijači, a posebno fudbalski, pripadaju velikoj međunarodnoj porodici navijača-huligana. Njima, kao i drugim evropskim navijačkim skupinama, koje počev od sedamdesetih godina počinju da svojim nasilničkim ponašanjem skreću na sebe pažnju javnosti, uzori su im engleski i italijanski navijači. Po ugledu na njih i naši navijači biraju provokativna imena, okupljaju se oko ratobornih vođa, dolaze na utakmice opremljeni rekvizitima za navijanje a još više za tuču, bacaju na igralište petarde, pale bengalske vatre, kroje gigantske zastave, a prije svega teže da se obračunaju sa navijačima protivničkih timova i da izazovu nered u gradovima u koje odlaze da bodre svoj klub. Upadljiva je asocijalnost ovih navijača-huligana, njihov neprijateljski odnos prema društvu i njegovim zvaničnim predstavnicima, što se najčešće proteže i na rukovodstva klubova. Prkoseći etabliranom poretku, preokrećući hijerarhiju zvaničnih društvenih vrijednosti, navijači razvijaju neku vrstu sub-kulture, ili tačnije kontrakulture. Oni praktikuju ili bar slave alkoholizam, varvarstvo, vandalizam, ludilo i pornografski rječnik. Pri tom prava meta provokacija navijača-huligana prije svega je vladajući autoritet u njihovoj sredini, u njihovom društvenom okruženju. Kad su agresivni prema gostujućim navijačima oni time prije svega izazivaju domaće dušebrižnike i organe reda, a kad se rušilački ponašaju u gostima, to je prije za njih nadmetanje sa tamošnjim huliganima nego udvaranje šovinistima kod kuće. Dobar dio navijačkog folklora čine pjesme "huliganskog" karaktera, to jest one u kojima navijači svjesno,

²⁰ D. Vejnović:*Sociologija sporta*, Univerzitet Banja Luka, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta , Banja Luka, 2006. str.90.

provokacije radi, prihvataju uloge asocijalnih tipova, društvenih otpadnika, alkoholičara, ludaka. Ovaj huliganski prkos *Cigana* (to jest navijača Crvene zvezde) i *Grobara* (navijača Partizana) izražavaju stihovi:

*Dok se Zemlja oko Sunca kreće,
Zvezdini se huligani umiriti neće.
Hiljade Grobara huligana
svoj život daće za Partizana.*

Navijačke skupine se, po ugledu na engleske, a zatim italijanske navijače, po pravilu nazivaju imenima koja tu ulogu ističu: Vandali, Manijaci, Loši momci, Horde zla. Jedna grupa navijača *Crvene zvezde* sebe je bila prozvala BAH (Belgrades' Alcohols Hooligans). Njihova je himna:

*Alkohol, alkohol, to je prava stvar,
Ko ne voli alkohol nije normalan.*

Navijači *Hajduka* više su voljeli ovu pjesmicu:

*Zora rudi, dan se bijeli,
mrtav pijan sjever cijeli,
sve pijano, drogirano,
za Hajduka navijamo.*

Uzimajući za sebe ulogu društvenih otpadnika i pobunjenika navijači razvijaju oblike "ratničkog" ponašanja i govora. Jedna grupa Zvezdinskih navijača sebe je nazvala "Zulu Warriors" (Zulu ratnici). Navijači "ratuju" ne samo protiv stranaca ili susjeda, protiv "drugih nacija", nego najradije protiv navijača rivalskih gradskih klubova. Partizanovci i Zvezdaši razmjenjuju prijetnje pune mrtvih, krvi, sjekira i klanja.

Prvi uzvikuju: *Kad si srećan ubi Cigana.* Na to *Cigani* imaju spremne odgovore:

*Sekire u ruku
a nož u zube,
biće noćas krvi,
krvi grobarske.

Oj, Grobari, Grobari,
vi ste sada nula,
proći će te k'o Žabari
protiv Liverpula.

38, 38 mrtvih bilo tada,
beš'te kući, beš'te kući,
biće ih i sada.*

Rječnik i frazeologija obračuna sa protivnikom koji koriste navijači-huligani podjednako su sastavljeni od elemenata iz repertoara jezika nasilja i smrti i iz arsenala pornografskih, psovačkih riječi i izraza. U jednom primjeru stekle su se dvije osobine huliganskog navijanja koje su u trenutku rasplamsavanja međunarodne mržnje i pripreme za rat postale neprihvatljive: vrijedanje "istorodnog" protivnika, i to uz solidarisanje sa klubom "drugog naroda" i pornografski rječnik nedostojan disciplinovanog nacionalnog borca:

*Oj, Zvezdo, Zvezdana, ti kurvo jebana,
Jebo te Hajduk, jebali te svi,
a naročito Grobari.*

Dolazak na stadion i navijanje navijači doživljavaju kao "pražnjenje", oslobođanje, bježanje od stege i pravila. Tako bar neki od njih odgovaraju na direktno pitanje o tome šta nalaze u navijanju na utakmicama. "Čale je počeo da me vodi na utakmice još kao klinca", priča Mihajlo (22 godine, navijač "Partizana"), "i prosto sam zavoleo taj doživljaj gužve, a i to je posebna vrsta pražnjenja. Ima neke lepote u mržnji onih drugih, onih koji ne navijaju za tim za koji ti navijaš. Drugo, možeš da se dereš do mile volje. To me i privlači, sve drugo u životu je po pravilima" (Anketa, 20. I 1990). Ali, u vrijeme "događanja naroda" u Srbiji i Crnoj Gori, među navijačima se sve češće javljaju i oni koji za svoje provokativno i agresivno ponašanje, posebno na utakmicama njihovih ljubimaca protiv klubova iz "drugih sredina", traže neku vrstu patriotskog opravdanja. Tako Goran, 23 godine, vođa *Vandala*, grupe navijača *Partizana*, kaže da bi "navijačima trebalo odati dužno priznanje, jer su oni prvi podržali Srbiju u ovim promenama". "Ja mislim", dodaje on, "da je sve to krenulo sa stadiona. Oduvek se znalo da su Zvezda i Partizan srpski timovi, a Hajduk i Dinamo hrvatski, i tu je kraj. Nema dalje" (Anketa, 8. V 1989). U navijačkom folkloru u Srbiji (pjesme, slogan, transparenti, zastave, grbovi itd.) tema etničkog identiteta, dotle sporadična i proskribovana, javlja se kao njegov preovlađujući sadržaj od sredine osamdesetih godina, uporedno sa pojavom te teme u političkoj komunikaciji i propagandi, posebno na populističkim masovnim političkim mitinzima koji su davali ton političkom životu Srbije i Crne Gore tokom 1988. i 1989. godine. I navijači hoće prije svega da se predstave kao pripadnici "svog naroda", Zvezdaši i Partizanovci kao Srbi, i da istovremeno protivničke klubove i navijače vide kao predstavnike drugih, njima neprijateljskih naroda. Prema kazivanju jednog navijača *Crvene zvezde*, priprema za odlazak u Zagreb na utakmicu Zvezda -Dinamo 21. maja 1989. imala je jedan za sve obavezan dio. Svi navijači, uključujući tu i *Partizanovce*, morali su da na ruci istetoviraju četiri ocila iz srpskog grba. "Zamisli prizor", kaže on, "kad svi zavrнемo rukave i počnemo da mašemo rukama!" (Anketa, 7. V 1989). U isto vrijeme slična evolucija prema nacionalnom samoodređenju navijača zapaža se i u Hrvatskoj, takođe pod uticajem razvoja tamošnjih političkih prilika, odnosno uspostavljanja nacionalističkog režima. Zvezdini navijači, naročito kad se nalaze na stadionu protivničkog tima, prije svega ističu svoju privrženost Srbiji i njenom vođi Miloševiću:

*Mi smo Delije iz ponosne Srbije.
Izađite na terasu, pozdravite srpsku rasu.
Od Kosova, pa do Knina, sve je Srbin do Srbina.
Slobo, Srbine, Srbija je uz tebe.
Ko to kaže, ko to laže Srbija je mala,
Nije mala, nije mala, Slobodana dala!
Manastirka, manastirka, srpska rakija,
s njom se greje, Slobodane, srpska armija.*

Ponekad su, početkom 1990., Zvezdaši uzvikivali i ime Vuka Draškovića, o čemu svjedoči ovaj primjer:

*Zvezda, Zvezda, 'ajmo svi u glas,
Vuk Drašković navija za nas.*

Ali ni Zvezdin najveći gradski rival Partizan, a posebno njegovi navijači, ne žele da ostanu po strani ovog pokreta prema nacionalnoj identifikaciji. Među navijačkim sloganima i pjesmicama čuju se i stihovi:

*Partizan, Partizan, to je srpski tim.
Slobodan Milošević ponosi se s njim.
Igra rokenrol cela Jugoslavija,
samo pravi Srbin za Partizan navija.*

Ni ime *Delije* Partizanovci ne žele da prepuste Zvezdanim navijačima:

*Partizan vole samo delije
delije iz ponosne Srbije,
njegovo ime nek večno sja,
živeo Partizan i majka Srbija.*

To im Zvezdaši ne priznaju, pa su na takvo navijanje *Grobara* uzvraćali:

*Partizan, Partizan, muslimanski tim,
Azem Vlasi, Azem Vlasi, ponosi se s njim.*

Ali, ipak, ovaj folklor svjedoči o preovlađujućoj težnji da se među navijačima ova dva kluba uspostavi etnička solidarnost, tako da su oni na nekim utakmicama zajedno skandirali: "Srbija, Srbija!" Tome je u Hrvatskoj odgovaralo bratimljene *Dinamovih* i *Hajdukovih* navijača, koji su umjeli da zaborave svoje međusobne obraćune i da zapjevaju:

*Dinamo i Hajduk iste su krvi
nije važno ko će od njih biti prvi.
Dinamo i Hajduk dva su kluba bratska,
sa njima se ponosi čitava Hrvatska.*

U godinama koje prethode izbijanju rata u Hrvatskoj, Zvezdini i Partizanovi navijači inspiraciju i građu za pravljenje navijačkih slogana i pjesama često nalaze u četničkom folkloru, koji se u to vrijeme ponovo pojavljuje u opticaju, naročito u obliku ploča i kaseta koje slobodno prodaju ulični prodavci u Srbiji. Kako je jedna od glavnih manifestnih funkcija navijačkog folklora – postići najveći stepen provokativnosti i "protivnika" pogoditi najtežom mogućnom uvrijedom, u navijačkim varijantama stihova četničkih pjesama ima više krvi i klanja nego u tekstovima "originala" na osnovu kojih te varijante nastaju.

To potvrđuju ovi primjeri:

*Drma mi se, drma mi se
na šajkači cveće
ubićemo, zaklaćemo
ko za Zvezdu neće.

Spremte se, spremte Grobari,
silna će borba da bude,
padaće glave junačke
klaćemo braću ustaše (Cigane).

Zagrebom se, Zagrebom se
srpska vojska kreće,
ubićemo, zaklaćemo,
ko sa nama neće.²¹*

²¹ Internet: "Huliganizam i sport, nasilje u sportu", 2010. god.

Krajem 1990. sportska štampa, a posebno *Zvezdina revija*, počinje da piše o pozitivnim promjenama u ponašanju navijača *Crvene zvezde*, za koje je zaslužan njihov novi vođa – izvjesni Željko Ražnatović Arkan, čovjek koji se u to vrijeme sve više nameće pažnji šire javnosti. Njemu se pripisuje da je izmirio upravu *Crvene zvezde* sa jednim dijelom neposlušnih navijača, da je zaveo red i slogu među raznim međusobno zavađenim grupama navijača i, što je najvažnije, da je uspio da navijanje odvoji od političkih strasti i interesa. U prvom članku o Ražnatoviću objavljenom u *Zvezdinoj reviji*, on je opisan kao "čovek blizak Zvezdi i odličan poznavalac zbivanja na 'Marakani' koji pomaže 'Delijama' da politiku ostave za političke arene". Tu se još kaže da je njega "Zvezdin sever proglašio spasiteljem onog trenutka kada je ličnim autoritetom uspeo da pomiri zaraćene strane" (ZR, decembar 1990). Uz ovaj članak objavljena je i fotografija grupe navijača *Delija* sa Željkom Ražnatovićem, koji kao i ostali na glavi ima navijački kačket a na nogama patike. Dolaskom Ražnatovića među *Delije* izgleda prestaje opasnost da će se među njima pojavitи "političko pijanstvo uopšte a pogotovo tipa četništva" (ZR, septembar 1990), na šta je *Zvezdina revija* prije toga upozoravala, jer se od tog trenutka o Zvezdinih navijačima u tom listu piše na nov način, s velikim pohvalama njihovom ponašanju. Sam klub požurio je da se za poslušnost navijačkom komesaru Ražnatoviću oduži *Delijama* time što je o svom trošku u Glazgov, na utakmicu protiv "Glazgov Rendžersa", poveo osamdeset najvatrenijih navijača, a vođa puta je bio Ražnatović (ZR, decembar 1990). Zbivanjima među Delijama posvećen je u *Zvezdinoj reviji* od decembra 1990. godine još jedan komentar, pod naslovom "Publika nadvisila politiku". Tu se kaže da je u Beogradu "bilo agresivnih pokušaja da se politizuje sport", mada "znatno manje nego u drugim mestima", a to iz prostog razloga što su "Beograđani tradicionalno veliki ljubitelji pravih sportskih nadmetanja". Opasnost je ipak postojala, jer "nije teško zatruditi duše tih mladih ljudi", a "stranačke vođe, u nameri da po svaku cenu dobiju izbole" (misli se na parlamentarne izbole decembra 1990), "najčešće pokušavaju da imitiraju samo ono što je najlošije iz arsenala zapadne demokratije". Tako se dogodilo da "ni Beograd nije mimošao pokušaj sa unošenjem nacionalnih rekvizita, pa je jednovremeno došlo do zategnutih odnosa između dela zavedenih mladića i uprave Zvezde". Ali onda se pojavio Ražnatović, odnosno, kako je ovde to nazvano, došlo je do "samorganizovanja Delija". Nema sumnje da u ovim člancima nije toliko sporno unošenje na stadione "nacionalnih rekvizita" i svega drugog što uz njih ide koliko to u čijim se oni rukama nalaze, odnosno ko ima kontrolu nad agresivnim šovinističkim strastima, pa prema tome i monopol nad njihovim korišćenjem u političke ili ratne svrhe. A rat u Hrvatskoj i Bosni bio je na pomolu. Odluku da počne pripreme Zvezdinih navijača za pravo ratovanje Ražnatović je, kako sam kaže, donio još posle utakmice Dinamo – Crvena zvezda 13. maja 1990. u Zagrebu. "Trinaestog je bila utakmica", pričaće on o tome nekoliko godina kasnije, "mi smo se odmah posle toga organizovali... Ja sam predvideo rat zbog one utakmice u Zagrebu, sve sam predvideo i znao sam da će ustaška kama ponovo da kolje srpsku decu i žene..." istakao je Ražnatović. Krajem 1990., Ražnatović je izazvao pažnju javnosti kao čovek koji je uhapšen u Dvoru na Uni i šest mjeseci proveo u zatvoru pod optužbom da je u Krainu došao da bi pomogao tamošnjim Srbima, koji u to vreme počinju da pružaju oružani otpor novom hrvatskom režimu, što se tada zvalo "balvan-revolucijom". Neposredno prije tog hapšenja Ražnatović je bio osnovao Srpsku dobrovoljačku gardu, ali se tada o tome u javnosti nije mnogo znalo. Posle

izlaska iz zatvora, vođa *Delija* i komandant Srpske dobrovoljačke garde uključuje se u oružane sukobe u Slavoniji, koji se u to vrijeme, tokom ljeta 1991., pretvaraju u pravi rat. Jezgro njegove dobrovoljačke vojske čine navijači *Crvene zvezde*. U intervjuu *Srpskom jedinstvu* (novembar 1994), sjećajući se ratnih dana u Slavoniji, Ražnatović priča o tome kako su se on i njegovi borci za to pripremali: "Pa, pazite, mi smo, kao navijači prvo trenirali bez oružja... Ja sam od tog našeg početka insistirao na disciplini. Vi znate kakvi su navijači, oni su bučni, vole da popiju, da se šegače, ja sam to prekinuo jednim potezom, naterao sam ih da se ošišaju, da se briju redovno, da ne piju i – to je krenulo svojim tokom." U *Zvezdinoj reviji* od decembra 1991. objavljen je jedan kraći "zapis s fronta" o "legendarnom Željku Ražnatoviću- Arkanu, vođi Zvezdinskih 'delija' i komandantu svojih 'tigrova' koji su se istakli i u oslobođenju Vukovara", ali je ovaj list tek u broju od marta 1992. opširnije pisao o Zvezdinih navijačima na slavonskom ratištu. U reportaži "Puške u soškama, zastave u mislima" opisuje se slikom i riječju "jedan dan sa Delijama u Srpskoj dobrovoljačkoj gardi". "Svi uredno podšišani pod crnim vojničkim kapama kreću s pesmom: 'Srpska vojska to smo mi, Arkanovi tigrovi, dobrovoljci svi od reda, srpsku zemlju nikom ne da'. Bat koraka kao da daje ritam i snagu melodiji. Zamakoše u šumi, ali odzvanja: 'U boj, u boj, u boj, ustani Srbine moj, ne idi nikud sa ognjišta svog, Srbina čuva slava i Bog'. Vraćam film svojih sećanja i ove hrabre momke raspoređujem po svim evropskim stadionima. Tačno znam ko je gde stajao, ko prvi kreće sa pesmom, ko prvi razvija zastavu, ko prvi pali baklju. Arkanove delije. Takoreći gutaju svaki red iz novog broja 'Zvezde'. Najbolji navijači na svetu. Ostavile su "delije" svoje navijačke rekvizite negde pod svodove naše 'Marakane' i sa puškom u ruci krenuli u rat. Neustrašivi borci, junak do junaka" (ZR, mart 1992). Fudbaleri *Crvene zvezde* ne zaboravljaju svoje navijače na frontu. Prvotimac Vladan Lukić pohvaljen je u jednom broju *Sportskog žurnala* što je "svojom Mazdom 323 do sada četiri puta stigao da posjeti ratne drugove u Erdutu", i što planira da sa njima dočeka novu 1992. godinu, a navedene su i njegove reči: "Mnogi naši verni navijači sa severa 'Marakane' na najočigledniji način ispisuju najlepše stranice istorije Srbije" (SŽ, 25. XII 91). Njegov klupski drug Siniša Mihajlović požalio se da ga razmišljanje o ratu sprečava da se koncentriše na fudbalsku igru: "Navijači su nam na frontu... moj narod gine i krvari, pa kako da igram. Sam sam sebe uhvatio kako razmišljam da je čak i nepristojno da igram i da se radujemo uz tolike žrtve." (T, 11. XII 91).

Navijači-ratnici ne zaboravljaju svoje klubove i svoje pjesme. Pokazalo se da navijačke i ratničke pjesme lako razmjenjuju motive i konstruktivne elemente. Mnogima od navijačkih pjesama, koje su nastale improvizacijom četničkog i patriotskog folklora, samo je vraćen prvobitni oblik. Ali, u nekim slučajevima preobražaj su doživjele i neke "izvorne" navijačke pjesme, to jest one čiji eventualni spoljašnji uzori i matrice nisu prepoznatljivi, gdje se na pozornicu izvode samo navijači, njihovo asocijalno nasilničko ponašanje i za to potrebni rekviziti. Ti "huliganski" tekstovi zajednička su baština različitih skupina navijača, koji ih prilikom "izvođenja" prilagođavaju svojim potrebama. Među njima su i ove dvije strofe:

*Noćas biće nereda,
noćas biće ludnica,
evo idu huligani
beogradskih (zagrebačkih, splitskih) ulica.*

*Neka zveče sekire,
neka zvuče lanci,
evo idu Grobari (Cigani),
najveći ludaci.*

Odlazeći u rat, u dobrovoljačke paravojne odrede, navijači iz Srbije ove svoje "huliganske" pjesme prilagodili su novoj funkciji, pretvorili ih u patriotski i ratnički folklor. Tako je nastala ova pjesma, objavljena u paljanskom nedjeljniku *Javnost* oktobra 1993. godine:

*Biće opet pakao,
biće opet ludnica,
evo, idu specijalci,
sa fočanskih ulica.*

*Evo idu četnici,
evo idu borci,
evo idu Čosini
srpski dobrovoljci.*

*Ne boje se Alaha,
ne boje se dina,
ne boje se Alije
i njegovih Turčina.*

Primjer organizovanog odlaska skupine navijača u rat, pri čemu oni i u ratu čuvaju svoj navijački identitet, na nov način osvjetljava problem odnosa između nasilja, sporta i društva. Taj problem se tokom posljednje dvije decenije uglavnom postavlja kao problem asocijalnog, rušilačkog i nasilničkog, a često i kriminalnog ponašanja ekstremnih skupina fudbalskih navijača – huligana. U mirnodopsko vrijeme, u zemljama suočenim sa porastom agresivnosti navijačkih skupina traže se adekvatne (političke, policijske, sportske, vaspitne itd.) mјere koje bi omogućile da se navijačkoj rušilačkoj agresivnosti kao "društvenom zlu" stane na put, odnosno da se navijanje pacifikuje. Međutim, epizoda o ratovanju *Delija* pokazuje kako se u jednoj zemlji u kojoj je navijački huliganizam, kao i u mnogim drugima, bio nametljivo prisutan, u vrijeme obilježeno ratom navijačka agresivnost postaje za državu dragocjen "kapital mržnje", a navijači dobrodošlo "topovsko meso". Država sada nema potrebe da suzbija nasilničko ponašanje navijača, već i zbog toga što u vrijeme rata ima malo prilika da se ono ispolji na uobičajen način. Naprotiv, ona je zainteresovana da taj navijački "kapital mržnje" sačuva, da bi ga upotrebila za ostvarenje ratnih ciljeva. Proučavaoci države u XX-om vijeku već su zapazili da se ona za sport i fizičku kulturu uglavnom interesuje kao za neku vrstu predvojničke obuke. To posebno važi za države sa odlikama totalitarnog poretku i za države koje se pripremaju za rat. Uoči Prvog svjetskog rata Anri Degranž, direktor francuskog sportskog lista *Auto* i čovjek koji je stvorio čuvenu biciklističku trku Tour de France, zastupao je tezu da je "rat, sve u svemu, samo sport, veliki meč između dvije nacije". U njegovoj zemlji nastava fizičkog obrazovanja sve do 1926. godine bila je u nadležnosti Ministarstva rata. Ni ideja da stvaranje nacionalnih sportskih idola i navijačke privrženosti sportskim klubovima može koristiti državi u trenucima kad joj je potrebna psihološka ili vojna mobilizacija građana nije pro-nalazak naših dana. "Između dva rata", piše istoričar Erik Hobsbaum, "međunarodni sport je postao, kako je Georges Orwell ubrzo shvatio, izraz nacionalne borbe, a

sportaši predstavnici svoje nacije ili države kao primarni izrazi svoje zamišljene zajednice. Zamišljena zajednica koja broji milione čini se stvarnjom u obliku momčadi koju čini jedanaest ljudi s imenom i prezimenom. Pojedinac, čak i onaj koji samo navija, postaje i sam simbolom svoje nacije" (Hobsbawm, 156). Fašistička Italija navodi se kao prva država koja je instrumentalizovala fudbal u političke svrhe. Za tu svrhu upotrebljeno je, prije svega, Drugo svjetsko prvenstvo u fudbalu, koje je održano 1934. godine u Italiji. Musolini je tom prilikom članove italijanske fudbalske reprezentacije nazvao "vojnicima u službi nacije". Po mišljenju nekih autora, ova istorijska veza između fudbala i fašizma nije slučajna, već počiva na dubokom afinitetu sporta i fašističkih pokreta. Tako, Mišel Keja, u zaklučku knjige *Ideologija sporta u Francuskoj* (1989), u kojoj analizira jezik, institucije i razvoj sporta u toku posljednjih sto godina, kaže da je "duboko uvjeren da je sport prožet fašizmom". Crte koje, po njegovom mišljenju, to potvrđuju su: slavljenje takmičenja i selekcije među ljudima, apologija patnje i heroizma, očekivanje obnove društvenog tijela kome prijeti dekadencija, antiintelektualizam, kult vođa i šovinizam, parade i rekviziti nalik na vojničke, manipulacija masama i sportistima, zazivanje iracionalnog. Posljednjih godina istraživači sporta i sportske publike, a posebno nasilničkog ponašanja navijača na fudbalskim utakmicama, koje je osamdesetih godina dovelo do niza krvavih incidenata, od kojih su najteži i s najvećim brojem žrtava bili na stadionima Hejsel u Briselu (29. maja 1985., 39 mrtvih) i Hilsboro u Šefildu (15. aprila 1989., 95 mrtvih), skreću pažnju na povezanost najagresivnijih grupa navijača u Evropi sa ekstremnom desnicom. "Čini se da u svim evropskim zemljama", piše Didije Pažes, "grupe fašista sve češće djeluju na fudbalskim igralištima. Sve velike evropske ekipe imaju grupice navijača fašista. Ovi fašisti su dobro razumjeli da je fudbal djelatnost najsličnija ratu, i prepuštaju mu se sa oduševljenjem. Svake nedjelje stadioni su puni potencijalnih fašista, toliko je spektakl zasnovan na mržnji prema drugome. Prisustvovati nekom velikom meču znači pružiti sebi dva sata ordinarnog i legalnog fašizma. Ekstremna desnica je izgleda bolje razumjela problem navijanja od moralista iz sportskih institucija. Fudbal je rat i fudbalski stadioni su tereni za treninge malih nacista koji sanjaju o širim prostorima" (Pagès, 137-139). O povezanosti navijačkog huliganstva sa političkim eksremizmom u Evropi piše i belgijski kriminolog Kris van Limbergen. Po njegovim riječima, "fudbalski vandalizam je, izgleda, zavodljivo polje za retrutovanje pripadnika ekstremne desnice". Limbergen opisuje, prije svega, prilike u Belgiji, čija se "fudbalska scena odlikuje mnogim manifestacijama rasizma, seksizma, ekstremnog regionalizma, antisemitizma" (Limbergen, 80-81).

I u komunističkim državama glavni motiv velikog interesovanja za sport bilo je uvjerenje da je sport važno sredstvo političke propagande i pripreme za eventualni rat. Tako se na sport gledalo i u bivšoj Jugoslaviji. U referatu pripremljenom za osnivačku skupštinu Sportskog društva *Crvena zvezda*, koja je održana 4. marta 1945., Zoran Žujović je sportu u novoj komunističkoj državi odredio dva glavna zadatka: – "Prvo, jačanje tijela za predstojeću obnovu zemlje, i, drugo, da, pristupačan svakome, okupi i ujedini svu našu omladinu bez obzira na njen uzrast i položaj. Njegova je najveća i najsvetija dužnost – svesrdna i bratska pomoć frontu" (Ršumović, 37). Na ideju da je sportsko navijanje priprema za rat (ako zatreba) nailazi se u Jugoslaviji i u vrijeme poslije Titove smrti. U knjizi patriotsko-sportskih pjesama Nedeljka Neše Popadića *Srce na travi*, koju je 1982. objavila "Sportska knjiga" iz Beograda, nalazi se i pjesma *Navijač*. Lik navijača ima tu i ove crte:

*Od onih sam
što posle pobjede pevaju kasno u noć.
I što će protivničkom navijaču
razbiti njušku,
od onih što ako zatreba sutra će ka frontu poć
i umesto zastave sportske
u ruci će držati pušku...*

Ovi navijači-patrioti, zajedno sa njihovim ljubimcima -fudbalerima, čine Titovu armiju:

*I zato... Pre no što se začuje pištaljka znana
i znak za početak meča da,
setite se zemlje partizana
i znajte: sad vi ste
Titova armija!
Napred u ime domovine... U ime Kuće cveća...
Napred u ime trobojke... Napred, napred za Tita!*²²

²² Internet: "Huliganstvo i sport, nasilje u sportu", 2010. god.

Uoči izbijanja ratnih sukoba u bivšoj Jugoslaviji propaganda rata na srpskoj strani, prije svega preko sportskih novinara, uspjela je da agresivnu energiju navijača usmjeri prema ratištima, dajući novim oblicima njenog ispoljavanja smisao i vrijednost rodoljubivog žrtvovanja, ako ne baš za Tita i Kuću cvijeća, onda svakako za nove ili obnovljene simbole i ideale nacionalnog kolektiva. Drugim riječima, nasuprot mirnodopskim nastojanjima da se huligansko-navijačke skupine pacifikuju, ovdje je riječ o jednom primjeru njihove militarizacije. Potvrđeno značajno prisustvo huligana sa sportskih stadiona i drugih u mirnodopskim uslovima asocijalnih i kriminalnih grupa među "junacima" današnjih ratova na tlu bivše Jugoslavije jedan je od razloga što se ti ratovi mogu opisati kao vandalski rušilački pohodi navijača-huligana, koje je država pridobila za ciljeve svoje ratne politike, disciplinovala, snabdjela "rekvizitima", to jest naoružala, i poslala da se tuku sa "neprijateljima" kao da je riječ o međunavijačkim obračunima na nekoj fudbalskoj utakmici. Zahvaljujući nekim novijim sociološkim i etnološkim istraživanjima, danas znamo da naizgled razobručenim, haotičnim svijetom ekstremnih navijača vlada red. Njihovo ponašanje zapravo je puno nepisanih pravila, kodova, protokola, hijerarhije i discipline. Kad se to ima u vidu, može se logično objasniti zbog čega se baš od neke navijačke skupine najlakše može napraviti dobrovoljačka ratna jedinica: jer je jedna takva skupina već proglašena duhom organizacije i pokornosti. Preobražaj navijača u ratnike samo je reinterpretacija već postojeće strukture navijačke grupe, pa je zato mogućno da se tim preobražajem očuva i navijački identitet grupe (Arkanovi dobrovoljci "Tigrovi" ne prestaju da budu *Delije*), a takođe, kao u navedenom primjeru, da se sačuva i navijački folklor. Ali, i da nije tako, i da se prihvati da huligani doista, kako sami kažu, slave prestup, pjanstvo, haos i ludilo, njihovo uključivanje u rat ne bi za njih moralno da znači neku bitnu promjenu. Jer нико ne kaže da je ošišanim i disciplinovanim navijačima-dobrovoljcima zabranjena strasna mržnja prema neprijatelju, niti da ih iko spriječava da se tom mržnjom i rušilačkom i ubilačkom osvetom do mile volje naslađuju. A to znači da bi kročenje razularenog ponašanja huligana pretvoreni u ratnike moglo biti samo prividno, da oni možda tek u ratu kušaju svu slast slobodnog prekoračenja temeljnih ljudskih zabrana koje nameće život u miru, uključujući tu i najagresivnije ponašanje na stadionu? Mračne priče koje je donio rat u Hrvatskoj i Bosni o sadističkim pirovima u režiji ljudi na vojničkim zadacima i u vojničkim uniformama sugeriraju zaključak da se sloboda prepuštanja najjezivijim oblicima nasilja koju nudi rat ne može uporediti sa onom koju kušaju sportski navijači čak i kad najviše "divljaju". Pojava huligana-ratnika u ratu u bivšoj Jugoslaviji dovodi u pitanje tezu o, u krajnjoj liniji, pozitivnim socijalno-psihološkim funkcijama navijačkog nasilja. Autori koji zastupaju tu tezu traže da se pravi razlika između ritualnog, simboličnog, karnevalskog ili spektakularnog ispoljavanja nasilja i "stvarnog" nasilničkog ponašanja, sa tim što slučajeve kad navijačko nasilje postaje realno objašnjavaju kao incidente, ekstremne pojave. Prema tom tumačenju, sportske priredbe, a posebno fudbalske utakmice, zahvaljujući tome što one ispoljavanje agresivnosti mase skreću na simboličan plan i pretvaraju je u spektakl, u ritual, u sliku nasilja, imaju profilaktičku funkciju katarze. Fudbalski meč jeste rat, ali je to "ritualizovani rat", i to ne samo zbog toga što ga novinari opisuju služeći se ratničkim vokabularom, nego i zbog toga što navijački rekviziti, zastave, bubnjevi, uniforme nagovještavaju da je tu riječ o nekoj vrsti simboličnog ratovanja. Po mišljenju Alena Erenberga, tu je u stvari riječ samo o "želji za pokazivanjem" (Ehrenberg, 148-158). Mišel Mafezoli pripisuje

savremenom sportu funkciju ritualizovanja nasilja, odnosno kanalisanja intenziteta i načina njegovog ispoljavanja, analognu funkciju koju su imale antičke bahanalije i srednjovijekovni viteški turniri i dvoboji. Po njegovom mišljenju, ritualizovane erupcije nasilja u sportu "pomažu da se izbjegne da društveno tijelo u cijelini bude kontaminirano agresivnošću koja u fanatizmu ili drugim oblicima integrizma dobija opasan smjer. Ove erupcije nasilja – favorizujući fuziju, i konfuziju, oko jednog efemernog boga: neke sportske zvjezde ili amblematske ekipe – sprječavaju da se nasilje kristališe oko nekog ekskluzivnog boga sa stvarno krvoločnim prohtjevima. U svakom slučaju to je manje štetno nego klanje na polju časti u ime države-nacije" (Maffesoli). Pojavu ritualom kontrolisanog nasilja u sportu i među navijačima neki autori smatraju tekvinom modernog, industrijskog društva. Polazeći od Herberta Spensera i njegovih sljedbenika (na primer, Norberta Elisa), prema kojima se, za razliku od predmodernog, militarističkog društva, moderno društvo odlikuje stalnim pretvaranjem otvorenog nekontrolisanog nasilja u regulisano i kontrolisano nasilje, P. Marš je došao do zaključka da se nasilje u sportu javlja u tom modernom, kontrolisanom, ritualizovanom obliku, da je tu riječ o iluziji nasilja, o prividnom nasilju. Kako kaže sociolog Krešimir Petrović, od koga preuzimamo prikaz ovog "spenserovskog" pristupa problemu sportskog nasilja, "Marsh u navijačkom ponašanju suvremenih nogometnih navijača prepoznaje na djelu stanovit humanizirajući tren. Sugerira se da je ritualizacija nasilja djelotvorna" (Petrović, 35). Ali, naš primjer otkriva da se upravo jedna skupina navijača-huligana pokazala naročito pogodnom za vrbovanje i prekvalifikovanje u ratnu jedinicu i da je stadione i tučnjave sa navijačima drugih ekipa bez teškoća zamjenila bojnim poljem i klanjem za račun države-nacije. Ritualno, simbolično ratovanje agresivnih navijača na sportskim stadionima, koje se uostalom ponekad pretvoriti u krvave obračune među navijačkim grupama, izgleda da ipak ne pruža efikasnu zaštitu od rasplamsavanja nasilja "u stvarnom životu". Da li to znači da bi rat mogao biti pravo rješenje za problem huliganskog nasilja? On zaista stvara mogućnost transfera, to jest pruža dobru priliku da se to nasilje kanališe tako da njegova meta više ne budu vlast i etablirane društvene vrijednosti, na koje je agresivnost navijača-huligana u miru obično usmjerena, nego neki spoljašnji neprijatelji nacije. Time režim na vlasti dobija borce, oprobano žestoke i fanatične, koji, prema široko rasprostranjenom uvjerenju, bolje od regularne vojske ostvaruju "prljave" poslove u ratu, a istovremeno pruža priliku tim navijačima-huliganima-borcima da se iskupe za svoje mirnodopske grijehe i da se, žrtvujući se za otadžbinu, vrate u njeno krilo i zasluge ljubav rezervisanu za bludnog sina pokajnika. To bi značilo da zahvaljujući ratu država rekuperira agresivnost navijača-huligana (a, po istom modelu, i drugih asocijalnih grupa), tako da ona postaje društveno korisna ili, kako bi se danas reklo, "pozitivna energija", temelj poslijeratnog života. Ili je, možda, bliže istini to da je rat – pogotovo ona vrsta ratovanja u kojoj su se istakli navijači *Crvene zvezde*, postajući *Delije*, a zatim *Tigrovi* – prilika za konačnu pobedu huliganske pobune, nastavak i razbuktavanje rušilaštva usmjerenog, u krajnjoj liniji, protiv temeljnih vrijednosti građanskog društva? Jer huliganska subkultura, kako bi rekao B. Perasović, pretvaranjem vođa huligana-navijača u nacionalne heroje teži tome da postane dominantna, kultura društvene elite. Istorija zna za nekoliko primjera uspješnog ostvarenja takvih projekata, čiji ih tvorci obično, i na ljevici i na desnici, zovu revolucionarnim.

Ovdje ćemo dodati primjer crne hronike nastale na vječitom derbiju između Partizana i Crvene Zvezde:

- 23. 03. 1992. prije početka utakmice grobari su pretukli Aleksandra Stefanovića i Bojana Nenadovića, koji su poslije toga prebačeni u Urgentni centar;
- 02. 10. 1992. za vrijeme vječitog derbija bačen je suzavac koji je djelovao sa zapadne i sjeverne tribine. Nije utvrđeno da li je unjet na stadion ili je bačen preko visokih tribina. Prilikom kontrole na ulasku u stadion od navijača je zaplijenjeno više komada pirotehničkih naprava i bomba poznata kao kašikara;
- 07. 05. 1995. na početku drugog poluvremena jubilarnog, stotog vječitog derbija navijači sa sjevera i juga su bacili više petardi, dimnih bombi i baklji na igralište, zbog čega je utakmica prekinuta 15 minuta;
- 21.03. 1999. u opštoj tuči navijača prije početka utakmice teže je povrijeđen policajac Milorad Vučorović i navijač partizana Dragan Slomić, a lakše 50 učesnika tuče,
- 30. 10. 1999. Navijači Partizana na derbiju raketo su smrtno ranili navijača Crvene Zvezde Aleksandra Radovića,
- 14. 10. 2000. zbog upada navijača na teren i masovne tuče prekinut je derbi na Marakani, a batine pri ulasku u tunel dobili su igrači i funkcioniери Partizana,
- 20. 10. 2004. Milošu Vasiću učeniku Vojne gimnazije slomljena je vilica pošto ga je na ulasku na stadion Partizana policajac upucao gumenim metkom,
- 29. 11. 2009. utakmica je prekinuta zbog požara na sjevernoj tribini Partizanovog stadiona koji su izazvale pristalice Zvezde paljenjem stolica.
- Nekoliko derbija se odigralo bez prisustva publike.²³

²³ Dnevni list: „Blic“, 20.10.2010. godine.

Posljednjih godina smo svjedoci sveopštег urušavanja svih segmenata našeg društva. Dio srpske omladine je zaista otisao dodavola. Govorimo, naravno, o navijačima. I ne samo da su postali dio haosa, ti ljudi su vrlo efikasni u širenju tog haosa. Koriste ih političke stranke, Službe i drugi centri moći. Naime, najnormalnije je potući se prije, za vrijeme i poslije utakmice. Kao neka vrsta rituala ili dokazivanja. Ako nema navijača drugog kluba, poslužice policija, ako nema ni njih, tući će se međusobno! Odličan primjer koji se odnosi na huliganstvo i kako se ono stvara možemo vidjeti u izjavi jednog navijača, izvjesnog Marka: "Kao pasionirani ljubitelj fudbala, uživam u scenama sa Anfield Road-a, Nou Kampa ili Amsterdamske Arene. Neki će reći da su rigorozni zakoni tamo pretvorili utakmice u pozorišne predstave. Ne bih se baš složio. Na Liverpool-ovom stadionu je svojevremeno Rivaldo dobijao nevjerojatne ovacije kad je zamjenjen, iako je Barsa u tom trenutku vodila 3:1. Jedino što je meni tada prolazilo kroz glavu je "a Savi Miloševiću Delije zvižde kad god postigne gol na utakmici Jugoslavija-Koreja". Kao po običaju, Liverpool-ovi navijači su svi kao jedan u 89-tom minuti počeli da pjevaju svoju himnu i na kraju su pozdravili svoje igrače kao da su postali prvaci Evrope (vjerojatno zato što su bili zadovoljni njihovim zalaganjem). Ali ima tu još nešto. Englezi koji su (bili) poznati po huliganima, danas su poznati i po mjerama koje su uveli ne bi li se riješili istih. Šta da radi naša zajednica? Pa, copy/paste! Ništa lakše! Pooštravanje mjera bezbjednosti, zabrana pristupa onim "najvatrenijim", privatizacija klubova. Mislim da je potrebna kombinacija navedenih elemenata. Zašto? Prvo, mјere bezbjednosti koje sprovode sami klubovi očigledno nisu dovoljne, ni napolju, ni ovde. Navijači su najčešće dobro povezani sa upravama i uglavnom "rade" po nalogu čelnih ljudi klubova. Pored toga, naši klubovi (stadioni) nisu opremljeni tehologijom koja bi mogla da spriječi ulazak "loših momaka" i time spriječi nerede ili "snimi" krivce i omogući njihovo kažnjavanje. Čak ni saradnja sa policijom ne daje željeni efekat. "Najvatrenijima" prisustvo policije znači samo "bogatiju" scenografiju i veće mogućnosti za dokazivanje i dobijanje medijske pažnje. Očit primjer jesu dešavanja u Đenovi na meču između Srbije i Italije. Drugo, na Ostrvu je jednim velikim projektom napravljena baza sa svim onim huliganima koji su izazivali nerede. Njima je doživotno zabranjen pristup na sva borilišta u Velikoj Britaniji. Onima koji su pravili malo manja sranja su izrečene zatvorske kazne, a

klincima uslovne kazne. Svi smo vidjeli bar nekoliko puta da goli ljudi utrčavaju na teren i tamo izbjegavaju redare. Svako od njih dobije neku zatvorsku kaznu i plati neku kintu. Na prvom derbiju poslije 5-tog oktobra huligani su se mlatili zastavama, a policije nigdje! Par dana nakon toga, neki cheef je izjavio da nisu mogli da reaguju jer ih je bilo dvojica na tekmi. Anfakinbilivabl! Kad država bude htjela da riješi ovaj problem, ona će ga i riješiti. Kao i sve ostalo. Treće, sam zakon o privatizaciji klubova neće donjeti ništa. Iako se svaki vlasnik trudi da zaštiti svoju imovinu, pitanje je do koje mjere on to može da učini, sam. Nijedan potencijalni kupac sportskog kluba ne želi da bude povezan sa incidentima tipa Hejsel '85 ili Hilsborou '89. Naravno, još manje želi da njegovu imovinu razvaljuju poremećeni i drogirani plaćenici koje danas znamo kao "vatrene navijače". I da se izvuku bez ikakvih posljedica. Na Zapadu, vlasnici klubova (mislim na fucu i basket) su bogataši koji tu vide neki interes, profit, poreske olakšice, imidž, ljubav prema dotičnom klubu ili sportu. Pored njih, akcionari su u nekim slučajevima i navijači, doduše imaju simboličan udio u akcijama. Da li je to možda način da se ti momci dovedu u red i počnu da poštiju ostale fanove? Iskustva iz drugih zemalja u kojima je taj problem bio (Velika Britanija) ili je još uvek aktuelan (Italija i Španija prije svih), govore da je potreban veliki napor da se na sportska borilišta vrate ljubitelji sporta. Kod nas ne vidim ni naznake da je nekome stalo da bilo šta promjeni. Nije mi baš jasno zašto. Upravo u zemljama Zapadne Evrope veliki motiv da se stvari srede je bio naravno novac, kog u današnjem profesionalnom sportu ima mnogo. Zaraju igrači, vlasnici klubova, mediji, kladioničari. Zar su elite odjednom postale gadljive na novac? Naravno da nisu, jednostavno su nesposobni. Postoji velika razlika između navijača i plaćenih navijača. Plaćeni navijači su oni navijači koji dobijaju novac za koreografiju i plaćaju im da idu na gostovanja kao što se desilo u Đenovi. Takođe to je kod nas najzastupljenije na tribinama Zvezde i Partizana. Navijači su ljudi (sasvim obični, imaju posao, porodicu) koji žive za subotu i za pjevanje svom najdražem klubu. Nijedan pravi navijač neće izazvati nerede bez potrebe, mi ne bijemo žene, djecu i starce, mi se bijemo međusobno ili sa policijom koja misli da može da nas maltretira kao sve ostale a što se tiče engleske scene tamo nema nasilja na stadionima, ali zato takozvani "kežuali" organizuju tuče po drugim dijelovima grada i vrlo dobro im ide.

8.3. Urbano okruženje i nasilje u sportu

Postoji veliki broj problema u gradskim sredinama. Neki od tih problema su: zagađujuća industrija, kriminal i nesigurnost, narušavanje mentalnog i fizičkog zdravlja, droga, nezaposlenost, razni problemi mladih, socijalna segregacija. Može se reći da su urbane sredine „proizvođači“ društvenih problema. Činjenica je da se od urbane srbine čovječanstva ne može pobjeći. Kriminal se često vidi kao najsnažniji uzročnik mnogih nezadovoljstava života u velikom gradu. Međutim, ta tvrdnja je neispravna. Grad sam po sebi ne može da stvori kriminal, on je samo posljedica mnogih drugih okolnosti koje su ukorijenjene u urbanoj civilizaciji. U istoriji civilizacije svijet jednakih nikada nije postojao kao ni ne poročan grad. Porast nasilja i kriminala ima različite uzroke, a neki od njih su direktni efekat urbanizacije, kao što je slabljenje socijalne strukture i institucija. Ulogu u tom imaju i neki opšti činioci poput nezaposlenosti, siromaštva, raznih oblika nejednakosti. U svim većim gradovima uvijek su postojali određeni problemi koji utiču na određenu grupu nezaposlene omladine da se ponaša nasilno. Najčešće, nezadovoljstvo se manifestuje u vidu gluvarenja mladih, izradom grafita, kriminal, koji postaju dio nove „urbane estetike“. Danas u savremenom svijetu je nemoguće izbjegći činjenicu da je upravo urbanizacija najsnažnije obilježje globalizacije. Urbanizacija je univerzalan proces koji se pojavljuje u svim dijelovima svijeta. Kada bi se radila preciznija empirijska istraživanja vjerovatno bi se potvrdilo da se nasilje i agresija u sportu ispoljavaju znatno učestalije i snažnije u periodu tranzicije. Svaki veći grad na mapi kulturno-regionalnih razlika urbanog svijeta ima i svoj oblik substandardnog stanovanja.

To mogu biti:

- slamovi,
- barijade,
- favele,
- skvoteri,
- bespravni graditelji s periferije.

Najmasovniji kreator urbanog načina življenja u svakom društvu predstavlja srednja klasa. Oni su ispuna najvećeg prostora u okviru urbanog načina

življenja. Sigurnost u gradu nikako ne predstavlja samo onu vrstu sigurnosti koja se vezuje za nasilje i standardne odlike kriminala. Saznanje da sportska igrališta mogu biti poprište ispoljavanja agresivnog i nasilničkog ponašanja, nikako ne može da znači da su time izvjesni oblici društveno nepoželjnog ponašanja zatvoreni unutar sportske arene. Osjećanje sigurnosti u gradu jednim bitnim dijelom proizilazi iz osjećanja stabilnosti u fukcionisanju institucija i onih oblika gradske organizovanosti koji treba da obezbjede sredinu dostoјnu ljudskog življenja. Kriminal je nemoguće iskorijeniti sa gradskog asfalta, jer to nije moguće ni u društvu u cijelini.

Ovo su neke pretpostavke koje bi trebalo da čine siguran grad:

- Vjerovanje da institucije izvršne i zakonodavne vlasti na lokalnom nivou imaju jasan koncept organizacije zajednice i sprovode takve politike koje uvažavaju zakonitost. Ovo je moguće samo u takvom političkom ambijentu u kome isti principi važe na svim hijerarhijskim nivoima, počevši od države.
- Vjerovanja da su svi koncepti urbane politike na lokalnom nivou u svojoj suštini neprotekcionistički, odnosno da svi slojevi i društvene grupe imaju jednakе mogućnosti za ostvarivanje unutar gradske zajednice.
- Vjerovanje da su pravila korišćenja urbanog prostora utemeljena na zakonu i dovoljno transparentna u provođenju.

Socijalna nesigurnost ima izuzetan uticaj na određene društvene slojeve ma gdje se oni u prostoru nalazili. Ipak koncentracija depriviranih, manjinskih i marginalizovanih slojeva najveća je u gradu. Svaka društvena akcija na poboljšanju gradoživljenja prvenstveno mora biti okrenuta ka prepoznavanju uzroka i djelovanja u tom smjeru. Gubitak posla, neprestani izazovi potrošačkog društva, neriješeni problemi stanovanja, medicinske i socijalne zaštite predstavljaju bazne činioce – izazivače snažne socijalne nesigurnosti tada se u širokom krugu moraju tražiti eventualna rješenja. Jasno je da svi problemi nastanka i razvoja velikih gradova ali i života u njima, nastaju iz zatvorenog kruga neusklađenosti sistema urbanizacije, industrijalizacije i ekonomskog siromaštva društva. I bez iznošenja posebnih podataka može biti jasno da problemi velikih gradova u razvijenim dijelovima svijeta mogu biti kvalitativno drugačiji od onih u nedovoljno razvijenim područjima. Kada nasilje i agresija počinju da bivaju „standardno“ obilježje svakodnevnicice, tada je jasno da su mnogi društveni problemi i ono što se u razvijenom svijetu lagodno naziva „kvalitet života“, znatno složeniji i da nisu dovoljne palijativne društvene mjere. U svakoj sredini violentna ponašanja koja su na neki način povezana sa sportom, ukazuju da postoje izvjesni društveni vakuumi, bez obzira da li je riječ o siromašnim ili tzv. Društvima blagostanja. Ne može se izbjegći činjenica da su nasilje u sportu i oko sporta pojava koju nije u stanju da izbjegne ni jedno savremeno društvo. Pojavu sub-urbanizacije smjenjuje eksurbanizacija i mapa socijalne segregacije u gradu dobija sasvim novi izraz. Socijalno-patološka slika grada mijenja se vrlo dinamično: prostituciju, smjenjuje masovna pornografija, kokain zamjenjuje krek, a sutradan već nešto još razornije, „standardni“ kriminal potiskuju razne vrste kompjuterskog kriminala. Politička borba u nedostatku demokratije traži svoje nove manifestacije i prostore, sve do sportskih terena. Nasilje na ulici počinje da bude kombinovano sa nasiljem koje je izvan sportskih terena. Alkoholizam kao put poniranja na društveno dno, počinje da obuhvata sve mlađu populaciju.

Neka od osnovnih pitanja koja treba istraživati kada je u pitanju **urbano okruženje i nasilje u sportu su:**

1. Da li grad sam po sebi može da bude «proizvođač» raznih oblika društveno nepoželjnih stanja, među kojima su i nasilje i agresija koje se javljaju oko sporta?
2. Da li nasilje i agresija uopšte (pa i oko sporta) i nadalje kriminal mogu da imaju svoje urbane oblike? Analitičkim postupkom dolazi se do određenih odgovora u svim naznačenim slučajevima.
3. Da li se nasilje i agresija «oko sporta» mogu posmatrati van ostalih anomičkih pojava koje se dešavaju u gradu?
4. Kakva je i koliko snažna veza između procesa urbanizacije i novih oblika gradskog nasilja, pa i onog koji se javlja «oko sporta»?
5. Na koji način su pojave urbanog vandalizma posredovane kulturno-genetičkim obilježjima društva?
6. Kakva je veza između veličine grada i oblika i inteziteta nasilja «oko sporta»?
7. U kojoj mjeri prostorni determinizam utiče na pojave gradskog kriminala, pa i nasilja «oko sporta»?

Kako sva ova pitanja imaju širi društveni kontekst, to se na njih odgovara onako kako se i grad kao društveni fenomen može razumjeti. A to znači da je svaka pojava uslovljena svojim širim društvenim kontekstom; u ovom slučaju nasilje i agresija koji se javljaju oko sporta, predstavljaju refleksije određenih društvenih stanja.

Teško da urbane zajednice predstavljaju rajska mesta za život. Broj problema koji obilježavaju život u gradovima gotovo da je neizmjerljiv: saobraćajni problemi, zagađene vode, snabdjevanje energijom, zagađujuća industrija, kriminal i

nesigurnost, beskućnici i siromaštvo, odlaganje čvrstog otpada, narušavanje mentalnog i fizičkog zdravlja, droge, jednolična domaćinstva, nezaposlenost, izražene etničke tenzije, diskriminacija, stambeni problemi, briga o starim, problemi mladih, socijalna segregacija, itd.

Svi ti i još mnogi drugi problemi, na neki način tvore sliku o (ne)održivosti života u gradu. Pa ipak, u gradovima ima sve više ljudi. I to je problem.

Svako, samo utoliko ukoliko razumjeva da je grad složen društveni fenomen a ne sklop fizičkih struktura koje ispunjavaju ljudi. Ovo je važno da se istakne na samom početku, kako se ne bi množina problema što ih nosi grad kao takav, postavila u prostorno determinisan okvir. Naime, prečesto se smatra da je grad sam po sebi i za sebe problem.

Prepostavke da bi u nekim ekološkim uslovima obitavanja ljudi, problemi koje nosi zajednički život bili manji, danas više nemaju smisla. Cijelokupna teorijska konstrukcija i vjerovanje da je u malim naseljima zdrava budućnost čovječanstva, urušile su se u istorijskoj istrajnosti grada i praktično završile u zbrkama urbanih utopija.

Niko ne može sporiti da svakodnevni život u malim gradskim naseljima može često biti ugodniji nego što je to onaj koji se stvara u grotlu velikog grada. Prije nego što bi moglo da se sudi na ovako pojednostavljen način, potrebno je utvrditi kvom i kakovom kvalitetu života se obraćamo kao svojevrsnom «presuditelju». Jer, i pored činjenice da kvalitet života predstavlja sociološku kategoriju uz

pomoć koje se razumjeva stepen razvijenosti određenog društva, to još uvijek ne znači da su nam poznati i svi oblici kvaliteta života u određenoj gradskoj sredini.

Drugim riječima, nije dobar onaj socioološki put u zaključivanju koji se ne oslanja na kontekst. A on uvijek podrazumijeva bar minimum pitanja poput: o kakvom društvu je riječ, koje su njegove kulturno- genetičke osobine, koje su njegove moderne preferencije, na koji način se u njemu prevazilaze razlike između društvenih različitosti, itd.

Jesu li sve pojave i oblici nasilja koji se javljaju u sportu i oko sporta u svim urbanim društvima jednaki?

Šta je ono što im je zajedničko a gdje se nalazi linija razdvajanja od i do posebnosti?

Može li se jednostavno reći da su sve urbane sredine proizvođači društvenih problema, te da li se može reći da su, na primjer, violetni nastupi navijača u svim sredinama isti, jer je riječ samo o navijačima.

Činjenica je da se od urbane sredine čovječanstva ne može pobjeći. Svi podaci govore o teme da su gradovi postali dominantan oblik ljudskih zajednica. O tome neumitno govore svi statistički podaci; ponajprije onaj koji govori da je početkom 2000. godine prvi put u istoriji civilizacije broj stanovnika koji obitava u gradu, premašio broj onih koji su vezani za ruralne sredine.

Kako je poznato da statistika služi samo kao oslonac društvenim naukama, ne bi li odatle pojedina pojava počela da se stvara u svoj uzročno posljedični krug, to i sa podacima koji govore o prevalentnosti urbanog treba biti oprezan. Na urbanom globusu raspoznavaju se veoma velike različitosti manifestnog i sadržinskog. Niti su sva urbana društva ista, niti su gradovi, i pored niza zajedničkih imenilaca, jednoobrazni. Urbana sociologija danas poznaje mnoge oblike klasifikacija i topologija koje služe ne samo da bi se napravilo elementarno ekološko razlikovanje gradova, već i da bi se omogućila nužna sociološka recepcija pojedinih društvenih pojava.

Sociologija uzima u obzir veličinu gradova i ispituje kakva i kolika je povezanost uzmeđu veličine gradova i pojedine društvene manifestacije.

To važi i za sve oblike nasilja, pa i onog koji danas sve snažnije obilježava sport.

Da li se nasilje i agresija oko sporta mogu posmatrati van ostalih anomičnih pojava koje se dešavaju u gradu?

Kako ovo pitanje ima širi društveni kontekst, to se na njega može odgovoriti samo onako kako se i grad kao društveni fenomen može razumjeti. A to znači da je svaka pojava uslovljena svojim širim društvenim kontekstom; u ovom slučaju nasilje i agresija koji se javljaju oko sporta, predstavljaju refleksije određenih društvenih stanja.

Mi ćemo na pitanje uslovljenosti urbane sredine i pojava nasilja i agresije oko sporta pokušati da odgovorimo na način koji je više- manje standardan u sociologiji koja se obraća sportu.

Ukoliko krug uzroka nasilja i agresije u sportu danas zahtjevaju objašnjenja:

1. egzistencijalnoj dezorientaciji,
2. poremećaju sistema vrijednosti,

3. društvenim anomijama,
4. subkulturnim modelima,
5. kolektivnom ponašanju i masovnim psihozama,
6. mimetičkim modelima,
7. modelima katarze,
8. modelima imperativne pobjede,
9. modelima profesionalnog navijača,

tada bi se moglo očekivati da se u svakom fenomenološkom presjeku koriste ovi elementi.

Kada je riječ o traganju za međuzavisnostima urbane sredine i fenomena nasilja i agresije oko sporta, tada se vjerovatno neki od ovih elemenata moraju produbiti a neki drugačije interpretirati.

Početno pitanje bi moglo da glasi: da li grad sam po sebi može da bude proizvođač raznih oblika društveno nepoželjnih stanja, među kojima su i nasilje i agresija koje se javljaju oko sporta?

Slično pitanje nerijetko se postavlja i kada je riječ o kriminalu. Logičan nastavak ove startne pozicije bilo bi i pitanje da li nasilje i afresija uopšte i nadalje kriminal, mogu da imaju svoje urbane oblike?

Često se kriminal vidi kao najsnažniji uzročnik mnogih nezadovoljstava životom u velikom gradu. To je pogrešna teza. Grad sam po sebi, činjenicom o velikoj koncentraciji, ne može da stvori kriminal. On je samo posljedica mnogih

drugih okolnosti koje su ukorijenjene u samoj suštini urbane civilizacije i ljudske prirode. Urbani kriminal star je koliko i sam grad.

Međutim veličina grada i razni oblici anomičnih pojava nisu, kako se to obično smatra u direktnoj vezi. To svakako neće odbraniti velike gradove od vjerovanja da su oni carstvo zločina, počasti, nehumanih vrijednosti i necivilizovanih oblika ljudskog ponašanja.

Još i danas postoje viđenja da između ekonomskog statusa pojedinca i grupa u gradu i stopu kriminala ili ostalih društveno nepoželjnih pojava postoji direktna povezanost. Takve interpretacije ne samo da nisu naučene, nego mogu da stvore ozbiljnu zabunu kod onih koji pokušavaju da razumiju društvenu prirodu grada ili se i sami nalaze na društveno-ekonomskoj margini.

K. Galbrajt smatra da su dijelovi grada i predgrada gdje žive imućni ljudi srazmjerno mirni, kako u USA tako i u ostalim razvijenim zemljama. Na ulicama gdje vlada siromaštvo postoji opasnost od nasilja ili je ono zaista prisutno.

Ta činjenica je opšte prihvaćena. Postoji jedino razlika u viđenju uzroka: ima onih koji nisu malobrojni, a koji narušavanje reda vide kao odlike rase ili etničke tradicije, nikad kao posljedicu siromaštva... Siromašni stanovnici Afrike, Azije i Srednje Amerike međusobno se kolju: svijet u bogatijim zemljama živi u miru- međusobno a i sa drugima.

Porast nasilja i kriminala ima različite uzroke od kojih neki predstavljaju direktnе efekte urbanizacije, kao što je slabljenje socijalne strukture i slabljenje institucija. Međutim, ulogu u tom imaju i neki opšti činioci poput nezaposlenosti, siromaštva, raznih oblika nejednakosti ili političkog ambijenta. Posljedice su višestruke. Nasilje i kriminal ne izazivaju samo štete, povrede i emocionalne traume pojedinca, već i netoleranciju i nepovjerenje prema zakonu i sudstvu.

Štaviše, strah od kriminala utiče na obrasce svakodnevnog života: pojedinci a posebno žene, izbjegavaju korištenje nekih javnih prostora, mjesta na kojima se ne osjećaju sigurnim. To je pojava koja se može nazvati i socijalna samoizolacija koja je društveno i prostorno determinisana.

U istoriji savremenog sporta poznato je da se pojava nasilja i agresije oko njega, javljaju jednak u razvijenim i nerazvijenim zemljama, kao i da su one najčešće tamo gdje je lako primjeniti zakon velikih brojeva, odnosno u većim urbanim centrima. U siromašnijim zemljama a pogotovo njihovim velikim gradovima u kojima jedino kriminal ne manjka, ekonomski mogućnosti za njegovu kontrolu, suzbijanje i prevenciju znatno su manje nego u razvijenim, ranije urbani-zovanim sredinama.

Za razumjevanje veze kulturno- genetske prirode urbanih društava, sa jedne strane, i veličine gradskih zajednica te pojava društveno nepoželjnih stanja, sa druge strane, značajan doprinos dala je urbana sociologija.

Zbog zakona velikih brojeva mnoge pojave koje naizgled odstupaju od predstave dobre društvene organizacije u zajednici, bivaju vidljivije a samim tim i podložnije kritičkom prosuđivanju.

U vrtlogu raznovrsnosti koje grade sintagmu «urbani način življenja», nalaze se sve grupe ljudi koje u trouglu između aspiracija, mogućnosti i realnosti proživljavaju grad.

Bez obzira da li se radi o sirotinji koja gladna i bez posla puni ionako siromašne gradove jugoistočne Azije, dnevnim migrantima koji za dnevnicu svakodnevno dolaze na vrata velikih gradova u Africi ili Latinskoj Americi, radnicima-seljacima koji dolaze u naše gradove iz ruralnog okruženja ne bi li zaposljenjem obezbjedili socijalno osiguranje i penziju, svi oni u grad unose dio kulturnog sadržaja sredine iz koje potiču i snažno boje njegovu urbanu svakodnevnicu.

Nema velikog grada gdje druga jedna grupa tom urbanom koloritu ne dodaje neku dodatnu nijansu, to je nezaposlena omladina za koju je grad otvorena scena za najraznovrsnije manifestacije nezadovoljstva. Grafiti, gluvarjenje, kriminal, subkultura, dio su nove "urbane estetike". Sve su to plodni uslovi da se u urbano tkivo sve snažnije utiskuje kultura siromaštva koja u određenim uslovima može da bude posrednik u „proizvodnji“ pojedinih oblika nasilja i agresije oko sporta.

Ni u društvu u tranziciji, poput one u kojoj se našla Jugoslavija , ove pojave nisu nepoznate. Nedefinisan i neusmjeren oblik urbanizacije na vrata mnogih naših gradova doveo je ljudi koji nisu bili spremni da se uključe u zahtjeve koje predstavljaju gradska društva. Prije nego što se razumije do koje mjeru je proces urbanizacije važan u objašnjavanju uzroka pojedinih društvenih pojava, nije moguće očekivati ni očekivati odgovore na pitanja o uzrocima društveno nepoželjnih pojava. Urbanizacija se pojavljuje u svim dijelovima svijeta, manifestuje se na mnogo različitim načina i sa snažnim regionalnim odlikama.

S obzirom na komunističko-socijalistički-samoupravni karakter jugoslovenskog društva u cijelokupnoj polovini XX-og vjeka nije se moglo očekivati da se stvori isuviše slobodnog prostora za kritičku misao koja bi iskakala van ideološki oportunog sistema. Procesi industrijalizacije, deagrarizacije i urbanizacije nisu bili posmatrani kao nosioci globalnih promjena, već su podaci o njima bili tumačeni kroz ideološku poželjnost.

A upravo u činjenici da su se naši gradovi nekontrolisano punili, te da se nije poklanjala dovoljna pažnja privredno-strukturnom oblikovanju grada, moglo se dogoditi da u tranzicijski period uđe sa velikim brojem neprilagođenih, nezaposlenih i ljudi koji ne mogu da se snađu u ovom turbulentnom vremenu.

Ukoliko grad postaje sve zasićeniji onih koji u njemu ne mogu da zadovolje svoje ekonomske aspiracije, tada se zbilja može govoriti o egzistencijalnoj dezorientaciji, odnosno kulturi siromaštva, koja jeste u stanju da podpomogne nastajanje nekih oblika društveno nepoželjnog ponašanja. Paralelno sa tim ide i poremećaj sistema vrijednosti. Ova dva činioča uglavnom djeluju spregnuto. U našim uslovima veza između gubitka egzistencijalnog oslonca i urušavanja sistema vrijednosti postaje sve snažnija. Grad kao najveći izlog materijalnih bogatstava društva u okolnostima neostvarenih ekonomskih aspiracija može da izazove dodatne efekte nezadovoljstva.

U velikim gradskim centrima nasuprot neostvarenim ambicijama aspiranata na gradska blagostanja stoje grupe mladog poslovnog svijeta koji su spremni da koristeći svoje obrazovanjem stečene sposobnosti i iscrpljujući rad, koriste sve komformističke performanse grada. Oni predstavljaju lik iza ogledala tegobne stvarnosti, oni predstavljaju neprestano iritirajuću predstavu o svijetu koji je „daleko od stvarnosti“.

Kao i svaki put kad se dolazi do pojma subkulturalnosti, sociologija prepoznaje da je riječ o prihvatanju vrijednosnih sistema od strane manjinskih grupa. Nakon što su do sredine osamdesetih godina XX-og vijeka sva raspoloživa mjesta za nekvalifikovanom radnom snagom u razvijenom dijelu svijeta popunjena legalnim

prilivom migranata iz nerazvijenog svijeta, talasi dolaska nisu zaustavljeni već su postali još snažniji. To je dovelo do jačanja neformalnih sektora aktivnosti koji često funkcionišu po principu najgoreg izrabljivanja radne snage.

Međutim, sve to govori o bar još dvije stvari: da se još uvijek u gradovima iziskuje potreba za određenom vrstom poslova koje prihvataju ovi ljudi i da jaz između razvijenih i nerazvijenih postaje sve veći. Socijalne posljedice ovog problema veoma su razuđene i prevazilaze osnovne ekonomski probleme za funkcionisanje grada: stambeno pitanje, zdravstvena i socijalna zaštita, pravna nesigurnost u vječitoj privremenosti, povremeni prelazak u zonu kriminala, pojačane socio-patološke pojave u gradu i slično. U nedovoljno razvijenim sredinama, pogotovo onim koje se nalaze u fazi nagle društvene tranzicije, ove pojave postaju još izraženije. U pripadajućim gradovima još je manje prostora za nove urbane aspirante. Sve očevidnije postaje da mlađi ljudi nisu sistematski pripremani za izazove novog doba.

U ovom slučaju grad se može vidjeti kao krivac jer se ovi tipovi margina ne pojavljuju u drugim ekološkim uslovima. Ali ova tvrdnja nema sociološku utemeljenost jer je svaki novi oblik društvenih pojava u suštini samo prirodno stanje razvoja gradskih društava. Ako se prihvati da je grad oličenje polarizacije egzistencionalnih obilježja pojedinca i grupa, tada u svakom segmentu njegove organizacije i funkcionisanja možemo naći elemente za ovakvu tvrdnju.

Svaki veći grad na mapi kulturno-regionalnih razlika urbanog svijeta ima i svoj oblik substandardnog stanovanja. To mogu biti slamovi, barijade, favele, skvoteri, bespravni graditelji s periferije itd. Međutim, to mogu biti i ona naselja kod kojih se na prvi pogled ne prepoznaju bilo kakve odlike substandardnosti: radnička naselja iz nekog prošlog perioda kolektivnog sabiranja određenih klasa u kojima se i danas stanuje; masovno građena kolektivna stambena naselja po principima urbanističkog progrecizma; stari dijelovi grada koji se nalaze van teritorije urbane obnove (kakve postoje u većini naših gradova i to obično u samom centru ili se neposredno naslanjaju na njega); gradska periferija industrijalnih samograditelja; polururalna naselja u okruženju većine naših gradova itd. Nigdje se ne tvrdi da su uslovi stanovanja sami po sebi uzroci bilo kakvog oblika ponašanja koje se može smatrati da je društveno nepoželjno. Uzroci su svakako u samom društvu i njegovom sistemskom urušavanju.

Problem stanovanja, stambene krize, društvenih anomija, porodice, kriminaliteta, problematična ponašanja pripadnika pojedinih društvenih grupa i slično, svakako prevazilaze pojam i sadržaj grada. Oni se u toj sredini samo snažnije uočavaju. Da li je bez odgovarajućih empirijskih istraživanja moguće tvrditi kako se agresija i nasilje oko sporta formiraju unutar određenih socioloških slojeva ili još preciznije unutar određenih klasa.

Mada će se u smislu sociološke tradicije veoma teško pronaći opravdanje za ovakvo polazište, mora se imati u vidu da se socijalna pomjeranja koja su nastala u sredinama zahvaćena tranzicijom znatno doprinjela drugaćijem rasporedu klasnih odnosa od onih koji su se u jednom dužem periodu smatrala standardnim.

Najmasovniji kreator urbanog načina življena u svakom društvu predstavlja srednja klasa, spremna i sposobna da onako i onoliko oboji urbani život koliko je to zadano osnovnim performansama društva. Oni su praktično ispuna najvećeg prostora u okviru urbanog načina življena. Obično se tvrdi da je ova

društvena anomalija gubitak klasnog oslonca ma kakav on bio i da se ona najjasnije čita u gradskim sredinama, snažan činilac poremećenog sistema vrijednosti i da uz pomoć dodatnih društvenih okolnosti može dovesti do pojačanih manifestacija nasilja i agresije kod nekih društvenih grupa.

Dijelom u svim ovim društvenim formacijama i određenim okolnostima je moguće pronaći i dio uzroka agresivnih i nasilničkih ponašanja. U oba ova segmenta ispoljavaju se i one osobine gradskog načina života koje dovode do poremećaja njegovog funkcionisanja ali i one koje imaju urbani okvir a reprezentuju poremećaj globalnog društva.

Za razumjevanje života u gradu u svjetlu činjenice da je riječ o izuzetno slojevitom društvenom fenomenu, potrebno je razlikovati one anomije koje se odnose na razne oblike socijalnih devijacija, sa jedne strane, i otuđenja sa druge strane.

U razlikovanju normalnog i patološkog najčešće se polazi od Dirkemovog „društvenog prosjeka“. U etiološkom smislu sve socijalno-patološke pojave mogu se podjeliti na tri velike grupe:

- (a) Socijalne bolesti u koje spadaju somatske socijalne bolesti, mentalni poremećaji i psihosomatski poremećaji,
- (b) sociopatijske u koje spadaju toksikomanije, poroci i agresije,
- (c) socijalne dezorganizacije u koje spadaju dezorganizacije braka i porodice, komuna, radnih kolektiva, slobodnih društava i svjetskog društva.

Postoje i pristupi koji insistiraju na različitosti pojedinih društava, kultura i pojedinaca na koje takve okolnosti imaju uticaja. Za razumjevanje urbanih socio-patoloških pojava od značaja je ovaj drugi pristup.

Interesovanje za prostornu distribuciju društveno nepoželjnih pojava u sociologiji davno je iskazano. Najširi interes demonstriran je u okviru društvene ekologije čikaških sociologa tridesetih godina XX-og vijeka. U mnogobrojnim istraživanjima praćena je prostorna distribucija ljudi u zavisnosti od socio-ekonomskog položaja, porodičnog statusa i etničke pripadnosti, a dodatna interesovanja bila su vezana za prostorno razlikovanje vrsta ponašanja, uključujući kriminal i delikvenciju. Upravo od tog vremena datira i takozvano planiranje susjedstva i strategija planiranja sadržaja servisa i društvenog standarda u praksi urbanog planiranja u SAD.

Danas takođe postoji praksa praćenja prostornog kretanja kriminala i prostornih izvora „društveno nepoželjnog ponašanja“ u gradovima, utvrđivanje njihove gustine u pojedinim gradskim dijelovima, spajanje sa podacima socijalne prirode i traženje međusobnih veza. Za pravovremene strategije prevencije kriminala i delikvencije, pa i resurse u odnosu na agresije nasilja na lokalnom nivou i kreiranje politike održivog urbanog razvoja, izuzetno je važno precizno ponavljanje situacije i odgonetanje uzroka takvih pojava.

Sigurnost u gradu nikako ne predstavlja samo onu vrstu sigurnosti koja se vezuje za nasilje i standardne oblike kriminala. Saznanja da sportska igrališta mogu biti poprišta ispoljavanja agresivnog i nasilničkog ponašanja, nikako ne može da znači da su time izvjesni oblici društveno nepoželjnog ponašanja zatvoreni unutar sportske arene. Oni su tu privremeno, sa tendencijom da se prošire na ostale dijelove grada.

To znači da se u jednom trenutku cjelokupan grad pojavljuje kao nezaštićeno polje, arena gdje se nasilje i agresija sa zatvorenih igrališta rasprostiru u prostoru i preoblikuju u opšte gradski problem. Pojedine društvene okolnosti, poput nestabilnog političkog ambijenta, neartikulisanog političkog pluralizma, haotičnog odvijanja tranzicije, posebno u njenom ekonomskom dijelu ili ipak snažni procjepi u traženju demokratskih izraza društva, mogu u prvi plan agresije i nasilja da izvedu političko nezadovoljstvo.

Egzistencijalna dezorientacija, poremećen sistem vrijednosti, standardna subkulturna nasilja u jednom trenutku mogu da budu stavljena u funkciju aktuelnog političkog trenutka i da spontano ili kao rezultat manipulacije, krenu svoj put van sporta. U takvim okolnostima, kad političko izbija u prvi plan, mada često nedovoljno artikulisan plan, potisnuti su i svi oni elementi nasilja i agresija oko sporta koji bi se inače prirodno mogli vezati za sport: pitanje uloge navijača kao odnos prema rezultatu, matematičko ponašanje, model profesionalnog navijača i slično.

Osjećaj sigurnosti u gradu jednim bitnim dijelom proizilazi iz osjećanja stabilnosti u funkcionalanju institucija i onih oblika gradske organizovanosti koje treba da obezbjede sredinu dostoјnu ljudskog življenja. Grad svojom mnogoljudnošću, veličinom i veoma složenim skupom heterogenih individua i njihovih odnosa, grad opstaje kao najsloženiji društveni fenomen. Mnogi oblici funkcionalanju institucija i organizacije prostora u drugim, negradske oblicima ljudskog naselja, predstavljaju za nosioce institucionalno-organizacionih funkcija sa jedne strane i pojedince i grupe, sa druge strane, manje važnu komponentu u uređivanju kvaliteta života. Korišćenje prostora u seoskim sredinama odvija se po pravilima tradicionalno posedničkog odnosa, navike koje su postale dio običajnog prava, a sve u ambijentu pojačane socijalne kontrole svojstvene manjim sredinama.

Prostorni determinizam ima veoma važnu ulogu u građenju osjećanja sigurnosti ljudi u gradskim sredinama. Dilema o tome da li neki prostori mogu da utiću na ponašanje pojedinaca razrješila je i socijalna psihologija i utvrdila pozitivnu korelaciju. To znači da do izvesne mjere, u određenim prostornim uslovima, pojedinac posebnog mentalno-psihološkog sklopa može biti „izazvan“ na kriminogeno, agresivno ili nasilničko ponašanje. Poznato je da gotovo u svakom gradu postoje mesta gdje se okupljaju ljudi istih sklonosti ili interesovanja. To ne moraju obavezno biti susreti koji imaju druga značenja osim jednostavnog izbora u korišćenju slobodnog vremena.

Nemogućnost da se ispune egzistencijalne aspiracije , nezaposlenost, „izazovi velegrada“, neodgovarajući društveni ambijent koji ne podstiče ispoljavanje kreativnih osobina pojedinca i konačno dosada, dovode do toga da je u gradu neprekidno korišćenje slobodnog vremena jedna od mogućih stavki preduslova da se desi agresivno i nasilničko ponašanje. A to da li će se ono prenijeti na sportske prostore, da li će biti usmjereno ka nekim anonimnim ljudima u gradu , gradskim prostorima ili reprezentima vlasti, veoma je teško predvidljivo.

Kao i kod svake dosade koja ima socijalnu i grupnu podlogu, nije moguće njeni usmjeravanje bez da se modeliraju uslovi koji su do te pojave doveli.

Mjesto okupljanja ne mora biti prostorno naglašeno niti vizuelno uočljivo, to su mesta u gradu koja najveći broj stanovnika izbjegava.

Svi problemi nastanka i razvoja velikih gradova ali i života u njima, nastaju iz zatvorenog kruga neusklađenosti sistema urbanizacije i industralizacije i ekonomskog siromaštva društva. Problemi velikih gradova u razvijenim dijelovima svijeta mogu biti kvalitetno drugačiji od onih u nedovoljno razvijenim područjima. Na jednoj strani može da stoji velika potrošnja energije , na drugoj čitave kolone siromašnih naselja bez struje; na jednoj strani ulice bogatstva, na drugoj strani ljudi koji spavaju i provode život na ulici; na jednoj strani konzumerizam, na drugoj san da se dođe do osnovnih životnih dobara; na jednoj problem zdrave hrane , na drugoj nestašica vode za piće; na jednoj strani nezainteresovanost za politiku, na drugoj prejako osjećanje za politikom .Očevidno je da se ovakva različitost problema sa kojima se suočavaju pojedina društva, traži i posebne puteve za njihova rješavanja. Mada ima problema i koji su zajednički: zagadenje vazduha, saobraćajne gužve, kriminal i nesigurnost, etnička podjeljenost, socijalno- prostorna segregiranost i sl.

Ne može biti sumnje da nasilje u sportu i oko sporta predstavljaju pojavu koju nije u stanju da izbjegne ni jedno savremeno društvo. Može se govoriti samo o različitim oblicima i različitom intenzitetu njihovog ispoljavanja. S obzirom da je riječ o društvenim pojavama , sasvim je logično da se sociologija pojavljuje kao ona naučna disciplina koja pokušava da ove procese uoči i objasni. Ona nema mogućnost da kreira „novu društvenu stvarnost“ u kojoj ne postoje nepoželjne društvene pojave. Takvu moć nema ni jedna društvena nauka .

Mete ka kojima su upravljena interesovanja sociologije veoma brzo se pomjeraju. Taman se uoči jedna obnovljena društvena pojava, kad počinje da iskršava nova pojava.

Ukazaćemo na primjer grada Banja Luka u prevenciji sportskog nasilja.

8.4. Uloga Grada Banja Luka u realizaciji sporta lokalne zajednice i prevenciji sportskog nasilja

Pozitivnopravno posmatrajući, u nadležnosti Grada Banja Luka, između ostalih poslova jeste i grupa poslova koja se odnosi na sport i fizičku kulturu. Tako, Grad Banja Luka u oblasti sporta i fizičke kulture, obavlja slijedeće poslove: (1) obezbjeđuje uslove za razvoj i unaprijeđenje sporta i fizičke kulture; (2) obezbjeđuje uslove za izgradnju i korištenje sportskih i rekreativnih objekata; (3) obezbjeđuje uslove za organizaciju i održavanje sportskih takmičenja, i drugih sportskih manifestacija od značaja za grad; (4) obezbjeđuje uslove za razvoj i unaprijeđenje amaterskog sporta; (5) obezbjeđuje posebne uslove za povećanje kvaliteta rada sa mladim sportskim talentima; (6) obezbjeđuje uslove i izdaje licence za organizaciju i održavanje sportskih takmičenja i manifestacija od značaja za grad; (7) izdaje licence za rad stručnjaka u sportskim organizacijama na području grada i (8) obavlja i druge poslove iz oblasti sporta i fizičke kulture, u skladu sa zakonom.²⁴

U Banjoj Luci organizovano je i aktivno radi 116 sportskih organizacija u 25 grana sporta. Osim navedenih sportskih organizacija u gradu je organizovano i 26 sportsko – rekreativnih udruženja građana, 7 sportskih organizacija i udruženja invalidnih lica, te 10 gradskih granskih sportskih saveza, 15 sportskih saveza Republike Srpske i 3 sportska saveza Bosne i Hercegovine. Najmasovnija grana

²⁴ Čl. 23 Statuta grada Banja Luka, Službeni glasnik Grada Banja Luka, br. 25/05 i 30/07.

sporta je fudbal koji ima 22 sportske organizacije, zatim košarka 14, karate 9, rukomet 7, šah i drugi sportovi. Na području grada u ukupnoj površini od 283. 900 m² izgrađeno je 110 sportskih objekata, kao samostalnih cjelina, koji obuhvataju 201 sportski teren i uređenu sportsku površinu. Podaci o broju sportskih organizacija grada u proteklom periodu, potvrđuju kontinuitet u kvantitativnom razvoju sporta grada. Broj sportskih organizacija u posljednjih 12 godina kretao se od 27 sportskih organizacija u 1995. godini do 116 sportskih organizacija u 2008. godini.²⁵

Najveći dio sportskih aktivnosti u gradu sprovodi se na terenima gradskog stadiona koji je ujedno i stadion najvećeg fudbalskog kluba u Banja Luci ali i u Republici Srpskoj – FK Borac. Stadion datira od 1937. godine i kapaciteta je 7. 238 mјesta. Lokacijski je postavljen u užem centru grada, u novo naseljenom mjestu u kome živi preko 5. 000 građana.

Iako ozbiljniji sportski incidenti u skorijoj prošlosti nisu registrovani na sportskim događajima ovog stadiona postoji čitav niz problema vezanih za organizaciju utakmica na njemu. Problemi su prvenstveno lokacijske prirode i nastaju kako u periodu prije otpočinjanja sportske aktivnosti tako i u vremenu nakon nje. Naime, navijačke grupe praktikuju dolazak mnogo ranije od početka utakmice kao i višesatno zadržavanje u užem području stadiona nakon završetka utakmice. Kako je uže područje stadiona gusto naseljeno mjesto tako je i širok spektar bezbjednosnih implikacija ovakvog zadržavanja navijača. Tako, u vremenu zadržavanja navijačke grupe ometaju život stanara prvenstveno naselja Aleja Centar ali i okolnih naselja, pri čemu stvaraju buku, ispisuju grafite na zgradama, oštećuju komunalnu infrastrukturu, uništavaju izloge radnji, blokiraju parking i pokrete građana te iza sebe ostavljaju velike količine smeća. Treba naglasiti, da alkoholizirano stanje navijača je gotovo pravilo kod pomenutih situacija.

Organizatori sportskih takmičenja na stadionu Borac, policija i redari pažnju fokusiraju na sami tok utakmice te uglavnom težiše daju na bezbjedan dolazak i odlazak navijača protivničkog tima. Sprovodenjem ovih aktivnosti pažnja pomenutih službi znatno opada i navijačke grupe domaćeg tima uglavnom ostaju prepustene same sebi. Pri tome, zaboravlja se, da se radi o velikom broju lica koja faktički čine nenajavljeni okupljanje što bi trebalo da bude predmet pažnje ne samo policije već i drugih službi, u prvom redu gradske inspekcije i komunalne policije čije prisustvo redovno izostaje na ovakvim događajima. Upravo ova dva subjekta, pomenute gradske službe predstavljaju okosnicu u konkretnom djelovanju lokalne samouprave grada na prevenciju nasilja u sportu istina kao *ultima ratio*.

Prema odredbama zakona, komunalna policija u Republici Srpskoj, između ostalog, ima nadležnost nad primjenom odredbi odluke o uslovima i načinu izvođenja koncerata, javnih manifestacija, te korištenja muzičke opreme u objektima i van njih kao i staranje o ukupnom komunalnom redu i javnim površinama.²⁶

Slijedom navedenog, angažman komunalne policije Grada Banja Luka je ne samo pravno utemeljen već i nužan prilikom održavanja sportskih aktivnosti, a u sklopu realizacije Zakona o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama.

²⁵ <http://www.banjaluka.rs.ba/front/category/77/>, 12. 06. 2011. godine.

²⁶ Čl. 9. Zakona o komunalnoj policiji, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 85/03.

Takođe, inspekcijske službe Odjeljenja za inspekcijske poslove Grada Banja Luka (prvenstveno tržišna, saobraćajna i ekološka) moraju uzimati aktivno učešće u bezbjednosnoj realizaciji sportskih događaja na području grada.²⁷

Pored navedenog, ne treba zaboraviti, da jedinice lokalne samoprave (pa i Grad Banja Luka), pored sprovođenja svojih izvornih djelatnosti imaju obavezu i sprovoditi nadležnosti države na području lokalne samouprave. Vezano za sport, lokalna samouprava ima obavezu prvenstveno sprovoditi Zakon o sportu, Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama te podzakonske opšte akte koje iz njih proizilaze kao strategijska dokumenta Vlade i Narodne skupštine Republike Srpske koja tretiraju sport i omladinu.

Organizujući i učestvujući u sistemu osnovnog i srednjeg obrazovanja i raznih drugih oblika edukacije, lokalna samouprava ima značajan uticaj na razvijanje svijesti i pozitivnog ponašanja lica te samim tim i prevencije nasilja u sportu.

Bazirajući se na Grad Banja Luka, kao težišni nosioc aktivnosti sprovođenja i razvoja sporta u okviru Administrativne službe grada javlja se Odjeljenje za društvene djelatnosti koje između ostalih obavlja i poslove u vezi sa razvojem u oblasti kulture i kulturnih dobara, sporta i fizičke kulture.²⁸

Skupština Grada Banja Luka, između ostalih nadležnosti, donosi odluke i druga opšta akta o obavljanju funkcija iz oblasti kulture, obrazovanja, sporta i zdravstva.

Gradonačelnik kao organe izvršne vlasti nema konkretnu i direktnu nadležnost nad sportom ali njegova nadležnost nad cijelokupnom administrativnom službom grada svakako daje mogućnost uticaja na razvoj i stanje sporta na teritoriji grada.

Najzad, za potrebe sprovođenja javnog interesa Grad Banja Luka je samostalno ili u partnerskom odnosu sa državom osnovao gradske ustanove, institucije i preduzeća. Konkretnije, pod nadležnošću Grada Banja Luka nalaze se tri lokalne institucije, isto toliko javnih preduzeća i sedam javnih ustanova. Od pomenutih sedam javnih ustanova koje djeluju na području grada sa aspekta ovog rada valja izdvojiti Javnu ustanovu Sportski centar „Borik“.

8.5. Mediji i nasilje u sportu

Unutrašnja protivrječnost medija po pitanju nasilja ogleda se u tome što oni presudno utiču kako na osudu i odbacivanje, tako i na opravdavanje i prihvatanje nasilja. Nastanak masovnog društva vezuje se sa industrijalizacijom, masovnim potrebama, rasprostranjenošću masovne kulture i komunikacije. Razvoj masovne kulture omogućila su sredstva masovne komunikacije: štampa, radio, televizija itd. Mediji su kompleksan pojam koji označava sistem javnog informisanja, koji služe za širenje vijesti i audio-vizualnih sadržaja u svrhu informisanja, obrazovanja i

²⁷ Primjera radi, Zakon o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama u Čl. 19 zabranjuje prodaju alkoholnih pića na prilazima, u neposrednoj blizini i u sportskom objektu, tri časa prije i po završetku sportske priredbe povećanog rizika, kao i za vrijeme njenog održavanja. Smatramo, da sprovodenje ove odredbe može omogućiti gradska tržišna inspekcija.

²⁸ S tim u vezi, u okviru navedenog odjeljenja postoji i Odsjek za sport, kulturu, omladinu i nevladine organizacije.

zabave najširih slojeva stanovništva. Prema Zakonu o medijima iz 2003. godine, mediji su: novine i druga štampa, radijski i televizijski programi, programi novinskih agencija, elektronske publikacije, teletekst i ostali oblici dnevnog ili periodičnog objavljivanja urednički oblikovanih programske sadržaja prenosom zapisa, glasa, zvuka ili slike. Pojava mas medija omogućava nižim društvenim slojevima da koriste određene kulturne sadržaje. Mas mediji dovode do većeg broja internacionalizacije i kosmopolitizacije kulturnih vrijednosti. Antonjina Kloskovska smatra da se masovna kultura odnosi na savremeno ponašanje identičnih i analognih sadržaja koji teku iz malobrojnih izvora ka velikim masama primalaca. „Masovna kultura, odnosno kultura stvorena prema masovnim normama industrijske proizvodnje, širena tehničkim sredstvima masovne difuzije (po jednom čudnom anglo-latinskom neologizmu: *mass-media*), obraća se društvenoj masi, tj. jednom džinovskom aglomeratu jedinki, skupljenih nezavisno od unutrašnjih struktura društva (klase, porodice itd).“²⁹ Masovni mediji uključuju čovjeka u život cjelokupnog čovječanstva. Tehnička sredstva opštenja karakteriše standardizacija čime se gubi individualnost. Tehnička sredstva umanjuju ulogu neposrednog opštenja jer odvajaju čovjeka od društva, čovjeka od čovjeka. Mediji su jedan od najznačajnijih fenomena modernog društva. Prisutni su u svim oblastima društvenog života: politici, porodicu, obrazovanju, sportu, javnom i privatnom životu. Mas – mediji usmjeravaju komunikaciju prema velikoj i neodređenoj publici, koristeći naprednu tehnologiju. Elektronski (televizija i radio) i štampani mediji (novine i magazini) prenose različite poruke.

Stvaralački oblici pisane komunikacije su vijest, izvještaj, komentar i reportaža.

- **Vijest** je jezgrovit način komuniciranja i kratka prezentacija novih podataka. Sto manje riječi a više podataka osnovna je karakteristika novinskih vijesti, tu se spominju samo najvažnije stvari i učesnici. U vijestima se treba naglasiti šta se dogodilo, gdje se dogodilo, kada se dogodilo i kako se dogodilo. Društvo koje je predstavljeno u vijestima sastoji se od složenica kao što su država, rad, religija, zakon, medicina, umjetnost, sport...
- **Izvještaj** je znatno širi u odnosu na vijesti. Izvještaj se piše poslije učestvovanja ili profesionalnog prisustva tokom nekog događaja i on uvijek sadrži određene podatke i fotografije. Izvještaji se pripremaju u situacijama kada se radi o većem događaju, sa više učesnika i više podataka koje treba prenijeti. Izvještaji sa lica mjesta donose veliku reputaciju svojim novinama. Sa sportskih takmičenja izvještavaju stručnjaci za sport ili novinari.
- **Komentar** je ozbiljna novinska forma koja zahtijeva dobro poznavanje materije o kojoj se piše. Ovakav oblik pisanja karakteriše lični stav, ton i stil komentatora. Komentari su se posebno izdvojili kao novinski oblici sa pojavom radija i televizije.
- **Reportaža** je kraljica novinskih formi. Nju karakteriše živopisno pisanje, korišćenje brojnih primjera, intervjuja i stvaranje određene atmosfere (dramske, akcione). Novinari koji pišu reportaže su privilegovani i cjenjeni po svom ličnom stavu i viđenju događaja.

²⁹ Edgar Moren: *Duh vremena*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1979.str. 12.

Televizija se razvila bučno i nametljivo. Ona je najvažnije sredstvo masovnih medija. Ljudi preko nje saznavaju sve važno što se dešava u svijetu, opuštaju se i zabavljaju. Televizija ima najveći uticaj na javnost, neke emisije gleda 90% pretplatnika. Mediji određene probleme koji su prisutni u sportu mogu da ostave ispod praga javnosti ali i da prenaglase ono što nije urađeno. Oni imaju značajnu ulogu u raspirivanju navijačkih strasti u komentarima koji smatraju da su objektivni. Mediji mogu malo učiniti za blokiranje nasilja u sportu, naročito u fudbalu ali mogu uticati da se ta nasilja pojačaju. Svoju ulogu u nasilju u sportu imaju i sportski novinari i sportski i politički funkcioneri. Umjesto da smiruju strasti oni ih još više raspiraju, podstičući tako nasilničko ponašanje. Rječnik koji koriste nalik je jeziku ratnih izvještača. Nasilje je uvijek atraktivna tema za televiziju bilo da se radi o fizičkom ili psihičkom nasilju. Prikazivanje nasilja u medijima izazvalo je podjelu na radikalne kritičare (protivnike prikazivanja nasilja) i apologete, one koji su odobravali prikazivanje nasilja. Danas je nasilje etika i estetika ekrana: držati se nasilnički pripada stilu i modi. Mediji obiluju živim i virtuelnim prizorima užasa, mučenja bez ikakve svrhe. „Mediji kao da imaju u vidu Fromovu tezu o destrukciji: čovek je jedini primat koji oseća intenzivno zadovoljstvo kada muči i ubija.“³⁰

Momenti koji su najbitniji za popularnost nasilja u masovnim medijima:

- „Broj informacija u savremenom društvu je ogroman i stalno se uvećava. Borba za auditorijum vodi se bespštedno i svim sredstvima: od masovnih komunikacija traži se više angažmana i napora da bi se održala i u većoj mjeri pojačala pažnja gledalaca; nasilje u sportu između aktera, nasilje na tribinama između gledalaca, kontrolisano i nekontrolisano nasilje koristi se u ovu svrhu.
- Konflikti u društvu čine da nasilje i surovost lako pronalaze put do masovnih medija. Sve to se ogleda i oslikava u većem stepenu kroz raznovrsna sredstva masovnih komunikacija koja na nasilju „zapečku ljudske svijesti“ i nesvjesnom u čovjeku zasnivaju svoj pohod.
- Neopravданo bi bilo zapostaviti one koji sastavljaju programe i koji stoje iza medija. U ostvarenju programa traži se «oština» emisija kako bi bila skrenuta i zadržana pažnja gledalaca. Scenaristi, producenti i režiseri rade u uslovima velike napetosti. Oni mnogo dobijaju, no u slučaju neuspjeha kod publike, još više gube. Teško odstupaju od sadržaja koji donosi uspjeh. Na tim spiskovima nasilje zauzima počasno mesto.
- Nasilje se iz emisija zabavnog i radoznalog karaktera (filmovi, serije) probija u svakodnevne vijesti. Znajući šta im dobro ide u zabavno-rekreativnim emisijama, kod kreatora takvih emisija javlja se želja da se kap nasilja prokrijumčari do najgledanijih emisija – novosti. Dakako, to se može dozirati. Tipičan primjer bio je rat u Iraku. Javnost je bila ne-zadovoljna tim ratom, uključujući i američku, a takvom nezadovoljstvu potrebno je bilo ponuditi hranu u vidu nasilnih scena sa ratišta. Emocionalni stil novosti tako postaje stil drame, konflikta i nasilja.
- Sve navedeno ima za posljedicu da gledaoci ponekad vrlo teško mogu razlikovati izmišljeno nasilje od dokumentarnog nasilja, realnost od

³⁰ Dragan Koković:*Sport i mediji*, Fakultet za uslužni biznis, Novi Sad, 2004. str. 134.

fikcije. «Izmišljeno» nasilje postaje sve više realistično, a nasilje u dokumentarnim emisijama počinje da liči na fikciju – jednostavno rečeno podjele se gube na taj način što dolazi do njihovog približavanja i slivanja.

- Prezentiranje novosti na televiziji zahtjeva brzo praćenje događaja. Ako se tome doda konkurenčija programa, onda ne čudi da se traže brze akcije i konkretni događaji – ubistva, požari, saobraćajne nesreće, ekstremni sportovi itd.
- Potrebno je praviti razliku između različitih oblika nasilja koji se prezentiraju putem sredstava masovnih komunikacija. Postoji izmišljeno nasilje i svakodnevno, realno nasilničko događanje. Mediji proizvode fiktivno nasilje kroz industriju zabave. Stvarno nasilje u sredstvima komunikacije, često se ne objašnjava, dok se u isto vrijeme kroz zabavu prezentiraju žestoke scene. Nasilje u informativnim emisijama je najčešće epizodno i kao takvo često je odvojeno od uzroka koji ga izazivaju i posljedica koje slijede.
- Prilikom istraživanja nasilja u sredstvima masovnih komunikacija, veliki značaj ima imitacija. U pitanju je oponašanje agresivnih i nasilničkih obrazaca. Proces učenja ovde se zasniva na prostoj šemi reakcije i signala: ako vidim nasilne scene i sam ču u njima učestvovati ili imitirati njihovu kostimografiju i obrasce.³¹

Vladavina nasilja traje, ne zato što se ono visoko kotira kod stvaralaca i proizvođača nasilnih scena, nego zato što donosi profit i novac. Mas mediji zbog svoje nezaobilazne informativne, komunikativne i simboličke funkcije su značajan činilac prezentovanja nivoa i količine nasilja, kao i mogućeg izazivanja griže savjeti i usmjeravanja moralne osude. Stavom: da je čovječanstvo imalo i mnogo krvavije periode ali da nijedan nije bio ispunjen slikama nasilja kao sadašnji, istraživač masovnih medija Džordž Gerbner spada među najradikalnije kritičare simboličke funkcije mas medija, posebno televizije i filma. Dragan Koković ističe da televizijsko nasilje posjeduje sposobnost efektne socijalizacije, jer se norme, vrijednosti i stavovi brzo prenose u svijest gledalaca i prihvataju kao sopstveni. Može se sa sigurnošću tvrditi da su mediji doprinjeli formiranju navijačkih subkulturna: oni plasiraju imidž sportskih klubova, homogenizuju publiku, uobičavaju potencijalno opasne stereotipe, pothranjuju iracionalne vrijednosti i uz sve to nude široku paletu obrazaca grupnog ponašanja, posebno nasilnog. Sportisti i publika znaju da mediji od njihovog ponašanja mogu napraviti događaj i oni se i trude da ga izazovu, ne birajući uvijek sredstva. Što je sportski događaj masovniji, veća je i mogućnost nastanka nasilja, jer valja podsjetiti da se masa, kad god bi se uplitala u javni život, uvijek mješala direktnom akcijom. Jedan od najznačajnijih oblika kroz koji nasilje ulazi u svakodnevni život i sport su akcioni i kung-fu filmovi. Kada su se u drugoj polovini sedamdesetih godina, pojavili krvavi sportovi – borilačke vještine prilagođene takmičenju u ringu, ali bez zadržavanja udaraca kao u sportskom karateu, i velikom brzinom osvojili svijet, teren za njih bio je već pripremljen. Poslije holivudskih spektakala pedesetih i šezdesetih godina, nastupilo je vrijeme individualnog i ničim motivisanog nasilja, nasilja koje su vršili pojedinci nad pojedincima.

³¹ Dragan Koković: *Sport i mediji*, Fakultet za uslužni biznis, Novi Sad, 2004. str. 137.

Filmovi kao što su Paklena pomorandža, Francuska veza, Psi od slame i mnogi drugi otvorili su novo poglavje u istoriji filma, poglavje realističkog prikazivanja nasilja. U tom periodu su udareni temelji savremenog kung-fu i akcionog filma, za šta je najzaslužniji Brus Li. Osamdesetih godina javlja se mit o specijalcu koji je započeo Sylvester Stalone u ulozi veterana vietnamskog rata Džona Ramboa, obučenog za zadatke specijalne namjene. Pored toga što rukuje svim vrstama hladnog i vatrengog oružja, on je i ekspert u golorukom borenu, koje se bazira na kombinaciji najefikasnijih tehnika iz više borilačkih vještina. Sport u medijima predstavlja ne samo posebnu rubriku i raznovrsne teme nego i veoma razvijen sistem komunikacije između najšire i specijalizovane publike, između glavnih aktera, tumača i prenosioca poruka. U okviru sporta postoji posebna podrubrika koja se najjednostavnije može imenovati kao navijači. Nema sporta, sportske discipline i takmičenja bez navijača. Tamo gdje su navijači, tamo je i nasilje koje se na neki način estetizuje kao „nasilje u sportu“. Fenomen nasilja u sportu, i još više navijača, nije ni nov, ni nacionalno originalan, ni slabo istraživan. Ono što je ipak specifičnost ove sredine ipak je u onome što se na političkom, socijalnom i ekonomskom planu dešavalo u bivšoj Jugoslaviji od početka devedesetih do naših dana. Ratovi koji su bili tragična posljedica političkih i državnih promašaja započeti su na jednoj utakmici – na Maksimiru 13. Maja 1990. Od tada se rat preselio na unutrašnji plan – ne samo između klubova nego i između regionala, gradova, najzad i sela. Navijačko nasilje se više ne generiše samo u timskim sportovima kao što su fudbal i košarka već i u takozvanim elitnim sportovima, kao što je, na primjer – tenis! Nacionalni ratovi, posebno između srpskih i hrvatskih navijača, proširili su se bukvalno na cijelu planetu – svuda gdje postoje brojne skupine srpskih i hrvatskih iseljenika. Mediji, a posebno štampa, prilično strasno, i detaljno, prate ono što se dešava ne samo u sportu nego i među navijačima. Navijači su od marginalne i izolovane grupacije, isključivo vezane za sportske prostore i događaje postali prestižna politička i društvena tema. Koga navijači „vole“ a koga „mrze“, kome se dive a koga preziru, za šta su spremni da se žrtvuju, za koga će, najzad, glasati na izborima – sve su to veoma značajni i ozbiljni indikatori moći i uticaja. Toga su veoma svjesni ne samo novinari i urednici nego i mnogi političari. Političko udvaranje navijačima kao najmasovnjem spontanom patriotskom pokretu dio je naše stvarnosti. Pa ipak, nasilje na utakmicama, ili na ulicama gradova, нико ne podržava. Nijedna novina, a još manje televizija, neće podržati ili opravdavati nasilje. Pogotovo kada su posljedice najtragičnije. Strategija medija po ovom pitanju prilično je jednostavna: osudiće se svaki pojedinačni, konkretni događaj u kojem su navijači ispoljili nasilje, ali će se veoma rijetko ići direktno, frontalno, u kritici klubova i njihovih navijačkih udruženja. Sportsko novinarstvo u Srbiji podjelilo je sudbinu novinarstva u cjelini. Odsustvo profesionalizma, skrupuloznosti, ali i opšte kulture, osjeća se u sportskom novinarstvu podjednako kao i na drugim novinarskim rubrikama.

Možda je u tom pogledu sportsko novinarstvo prošlo i gore jer su slab urednički rad sa mladim novinarima, početnicima, kao i stalni pritisak od strane uredništva da senzacionalizam zamjeni ozbiljan i odgovoran rad, proizveli jedan opasan, eksplozivni hibrid sporta i politike gdje su retorika, jezik i stil neprekidno na ivici skandaloznih prostakluka. Iz takvog rječnika, kolokvijalnog galamatijasa prepunog pretencioznih kulturoloških zaključaka o drugima i drugčijima, iskrstalisala se ona vrsta novinarstva koju je u početku gajio samo Kurir, da bi ubrzo taj

model novinarstva prihvatile većina dnevnih novina. Osim rječnika i stila ono što je posebna karakteristika ovog novinarstva jeste žanrovska mješavina svega i svačega. Posebno je to popularno u sportskim izvještajima koji su prepuni novinarskih komentara i zaključaka iako se to od ovog žanra svakako ne očekuje. U tom je pogledu sportsko izvještavanje u dnevnim novinama danas veoma slično političkim izvještavanjima tokom devedesetih. Izvori informacija, kao u političkoj ili na rubrici posvećenoj kriminalu, često su povjerljivi i pouzdani, dolaze od strane „viđenih“ ili „poznatih“, znači anonimnih izvora. Advokati, razni predstavnici ili zastupnici i članovi porodica, vrlo često su u prvom planu kad su u pitanju suđenja zbog nasilništva i huliganizma. Sa druge strane, ono što se dešava u policiji, i kako ona primjenjuje silu, takođe je podložno raznim manipulacijama. Primjetno je da policija nema iste kriterijume prema svim navijačima, da različito postupa u istim ili sličnim situacijama, i da, na kraju, ne daje dovoljno informacija svim novinarima. Policija, slično kao i mnogi novinari, često ima veoma selektivan pristup u odnosu na brzinu i potpunost traženih informacija. Mediji veoma učestvuju u relativizaciji ne samo raznih oblika nasilja nego i njihovog zakonskog sankcionisanja. Pravosuđe je predmet posebne pažnje gdje se često ide u krajnost – ili je prestrogo ili preblago. Sumnja u koruptivnost pravosuđa, u njegovu nesposobnost da izade na kraj sa centrima moći koji su istovremeno političke i finansijske prirode, dio je stereotipa koji stvaraju mediji. Mediji su skloniji navijačima nego klupskim upravama ne zbog toga što je to pitanje ukusa ili političkog izbora već popularnosti i tiraža. Neki mediji više, neki manje, gaje svoju navijačku publiku koja predstavlja i određenu zaštitu ali i prijetnju. Mediji su, u tom smislu, prije političara „otkrili“ snagu i „uvjerljivost“ navijačkog nasilja. Pa ipak, mediji niti „posjeduju“ niti kontrolišu navijače.

8.6. Globalizacija, savremeni mediji i nasilje u sportu

Sport je danas masovno prihvaćen u društvenoj sredini odnosno postao je masovno ispoljen oblik društvenog ponašanja ljudi. Zaokuplja veliki dio pažnje velikog broja ljudi i predstavlja značajan dio svakodnevnog društvenog života. Sport i to naročito vrhunski, gubi obilježja prave igre i zabave za one koji se njime bave i postaje njihovo zanimanje odnosno težak i mukotrpni posao. Pobjeda postaje glavni motiv. Sport prestaje da bude igra i razonoda. U tim okolnostima uloga medija je da održe tenziju neizvjesnosti, radoznalosti i sticanja nove publike. Upotreba medija, posebno televizija postala je neodvojivi dio svakodnevnog života u modernom društvu. Danas u modernome društvu postoje potrebe za bržom komunikacijom, za informisanom javnošću koju mogu da zadovolje samo masovni mediji. Mediji daju osnovnu informaciju o sportu, dakle o događaju, rezultatu i akterima, bilo da se radi o igračima, trenerima, organizatorima, finasijerima ili drugim učesnicima, daju sliku u toku igre, ali i svemu drugom što se odnosi na sportke događaje. Ono što je sa psihološkog i sociološkog aspekta jako važno, jeste da mediji potrošaču, daju privid učestvovanja odnosno participacije u svim fazama sportskog događaja. Ritual i igra zблиžavaju ljude i za neko vrijeme brišu razlike koje mnogi osjećaju kao nepravedne. Ljudi se poistovjećuju sa pobjednikom, dijele zadovoljstvo ili dijele razočarenje sa gubitnikom. Zadovoljstvo je upravo to što svi počinju takmičenje jednakim. Prema tome ritual je nešto što tjera ljude raličite starosne dobi, porijekla i društvenog položaja da učestvuju u zajedničkom iskustvu i tako

stvaraju zajedničkki identitet. Pa u skladu sa tim važno je reći da sportska publika prisutna predznakom kao faktor koji doprinosi smislu života, i ona od sporta nešto očekuje i sve to što dobije ugrađuje u svoje životno iskustvo. Navijači osjećaju da na neki način pridonose rezultatu.

Zbog toga se publika dijeli na tri vrste:

1. Učesnici i organizatori,
2. Gledaoci kao neposredni učesnici sportskih događaja (navijači i posmatrači) i
3. Indirektna publika koja se stiče medijima.³²

Filozofija takmičenja najviše pažnje daje individualnim sposobnostima i vještinama, kao i nagradama koje se daju pobjedniku. Najveća kazna klubovima i takmičarima postaju zabrana igranja pred publikom, bez prisustva medija, posebno televizije. A to znači nema sponzora, nema prodaje sporta kao proizvoda, nema marketinga, nema identifikacije publike, nema društvene podrške. Navijačka publika daje podršku određenom klubu i omiljenim akterima, redovno praćenje sportskih događaja što podrazumijeva odlaske na utakmice što podrazumijeva želje za određenim rezultatom i konačnim uspjehom. Naravno, česti, ponekad svakodnevni razgovori vezani o sportu neizostavna su karakteristika ove publike. Treba reći da je došlo do razvoja još jedne industrije vezane u velikoj mjeri za sport a to je industrija igara na sreću. Ipak u najvećoj mjeri je taj razvoj uticao na nastanak i rast masovnih medija prije svega televizije. Mediji su pretvorili svijet u globalno selo. Dio sportskog događaja postaju i sponzori i reklame, pa se čak i oni doživljavaju emocionalno kao dio događaja. Oni postaju dio sportskih razgovora i razmišljanja. Sport kao korisno trošenje slobodnog vremena privlači jedan dio mladih, to je ona značajna društvena strana. Nekim od njih, sport otvara vrata kao posao ili zanimanje, drugima kao biznis ili oblik privređivanja kojima mogu da ostvare snažnije prihode, odnosno kao mogućnost iskazivanja poslovne sposobnosti. U sportu se stvaraju zvijezde junaci sa kojima se ljudi identificuju. Sport se danas sve više profesionalizuje i komercionalizuje i te dvije tendencije su veoma snažne i duboko ukorijenjene u uslovima savremenog društvenog života. Čak nastaju i novi sportovi koji uključuju upotrebu nekih novih rekvizita i prateću potrošnju. Cilj jeste, stvaranje novih sportova, stvaraju se nove potrebe i nova masovna potrošnja. Dakle, potrebno je da sport dođe do medija, a to će uspjeti ako bude sportskih uspjeha, do njega se dolazi ako se u sport posebno vrhunski ulaže.

U modernom društvu, kada je u pitanju sport, sve je manje državnih izvora finansiranja, a sve više uticaja tržišta. „Prvu sportsku vijest u medijima objavio je još 1817.godine Vuk Karadžić u „Novinama serbskim“, koji je pisao o jednom boks meču“.

8.7. Kultura siromaštva i nasilje u sportu

Intezivna proučavanja problema siromaštva započeta krajem XIX-og vijeka sa empirijskim istraživanjima S. Rauntrija, sebi su postavila za cilj stvaranje teorijsko-metodološkog modela siromaštva sa pretpostavkama, kriterijumima i mogućnostima za univerzalnu promjenljivost, bez obzira na vremenske, prostorne i

³² Teorijsko - stručni časopis: *Defendologija, Udruženje defendologa Republike Srbije*, Banja Luka, br.10. 2001.str.208.

kultурне distance међу друштвима. Ова теорија је позната као теорија абсолютног сиромаштва. Представници ове теорије Древнонски, Скот, Дžeј и Дженет Роч, покушавали су да утврде универзални стандард на основу кога ће се не само теоријски посматрати већ и квантитативно мjeriti сиромаштво. Док су прије двадесетак година малишани прикупљали салвете, омote од чоколаде, поштанске маркице или „шутали“ лопту на ливади, данашња деца добро испразне родитељске дžepove zbog својих хобија, што углавном подразумијева – бављење спортом. По угледу на велике фудбалере, познате тенисере, пливаче и кошаркаше, деца већ од малih ногу жеle да u velikim sportskim klubovima oprobaju svoje talente. Што се тиче sporta, uopšteno se može reći da sport za сиромашне nema ista značenja i iste posljedice kao za ostale društvene slojeve i klase. Prije svega, сиромашним većina sportova nije dostupna, iz različitih razloga, dok sa druge strane, postoje sportovi koji su izrazito povezani sa сиромашнимa. Svaki родитељ u Bosni i Hercegovini ima жељу склонiti dijete sa улице i odmaći ga od problema koje u posljednjih nekoliko godina улица donosi. Меđutim, za то je u našoj земљи потребно izdvojiti i solidnu количину новца, u зависности od тога чime жељite da vam se dijete bavi. Vrlo je teško danas djeci omogućiti da se bave неком aktivnošću, jer svi znamo kakva je ekonomski situacija. Možemo reći da je gotovo nemoguće zamisliti сиромашне kako se bave tenisom, golfom, конjičkim sportovima, automobilizmom, ронилаčkim sportovima i sl. Иsto tako, teško se može zamisliti da pripadnici viših klasa svoju djecu upućuju na бокс, хокеј, фудбал, ragbi. Уколико se poslužimo prepostavkama teorije абсолютног сиромаштва, на sportske aktivnosti mogu da utiču i најelementarnije fizičko-biološke potrebe. S обзиром da svи sportovi zahtijevaju psihofizička investiranja, prepostavka бављења sportom je i određen režim ishrane i fizičkog treninga, koji se može mjeriti indeksima потрошње и unošenje energije. Ово je najdrastičniji primjer бariјера на који сиромашни mogu da nađu u бављењу sportom, s обзиром da сиромаштво на физичком нивou подразумијeva nemogućnost zadovoljavanja најelementarnijih bioloških potreba за hranom, vitaminima, bjelančevinama, ugljenim hidratima, mastima, proteinima, neophodnim za fizičku aktivnost. То se odnosi posebno za бављење sportom, koji zahtijeva poseban režim, najčešće pojačane i kontrolisane ishrane.

Takođe za организовано и систематско бављење sportom потребна je i одређena количина материјalnih средstava, првашодно за sportsku opremu. Ова два осnovна материјalna faktora веć sami po себи одређuju које društvene групе ће se baviti којим sportovima. Уколико код сиромашних i постоји motivacija za бављење sportom, материјalni faktori djeluju као баријере, i onda сиромашни nemaju mnogo izbora, sem da se опредијеле за one sportove u kojima nema mnogo ulaganja. *Motivacija*, као jedan od осnovних psiholoških faktora, dosta zavisi od socijalne pozicije, kulturnih obrazaca i opšte pozicije realnih i subjektivnih procjena životnih šansi. Сиромашни сеbe često назијаву као marginalizovane, inferiorne ili je u pitanju fatalističko shvatanje живота, sve zajedno predstavlja ozbiljne socijalno psihološke faktore . U sociologiji se оve баријере često objašnjavaju *teorijom kulturne deprivacije*, која полази од prepostavki da su сиромашни deficitarni ne samo u материјалном погледу, већ i u pogledu kulture, образovanja i pogotovo socijalizације djece.³³

³³ Teorijsko- stručni часопис: *Defendologija, Udruženje defendologa Republike Srpske*, Banja Luka, 2001. str.117.

Jedno od osnovnih pitanja koje se postavlja kada se govori o siromaštvu jeste i pitanje mogućnosti rješavanja problema siromaštva. Kada siromaštvo uslovljavaju i oblikuju različiti faktori, od biloških do duhovnih, teško se može djelovati na odlučan način u cilju smanjenja siromaštva. Dragan Koković navodi bitne karakteristike koje utiču da se pojedinci bave sportom: socijalno-ekonomski status roditelja, uticaj podsticajnih i ometajućih agensa socijalizacije i idealan način svih, u budućnosti mogućih, dostignuća u sportu. Može se uvidjeti iz svega ovoga da siromašni oskudjevaju ne samo u materijalnim sredstvima već i u onom svemu pozitivnom što sport za sobom povlači: tolerantnosti u odnosu na poraz, podjednakom tretiranju protivnika u slučaju pobjede i poraza, u kontroli emocija itd.³⁴ Na nivou globalnog društva, kulturu siromaštva karakteriše ne uključivanje i ne učestvovanje u glavnim institucijama društvenog sistema. Ona poprima snagu kulture, jer su njene osobine vodični okvir za obrasce postupanja, mišljenja, ponašanja i djelovanja. Takav način i obrazac ponašanja prenosi se sa generacije na generaciju i obnavlja se kao trajni obrazac. Po mnogim svojim karakteristikama, kultura siromaštva se podudara sa delikventnom subkulturnom.

Karakteristike ove subkulture su:

- Negativizam, podstiče sve one vrijednosti koje npr. zabranjuje srednja klasa, negativistička orijentacija podstiče krađu, koja negira pravo na svojinu I rad kao moralno poželjni način sticanja svojine.
- Malicioznost, ogleda se u uživanju što se ne poštuj moral srednje klase.
- Neutilitarnost, označava da u ovoj subkulturi krađe npr. nisu uvijek u funkciji ostvarivanja neke potrebe, već su u njima često zbog njih samih³⁵.

Možemo navesti primjer, gdje imamo da se u Njemačkoj prošlim godina proširila praksa u okviru koje sportski klubovi često navraćaju u škole, govore djeci o svojim aktivnostima i "reklamiraju" sami sebe. Škole su sretne zbog takvih susreta jer preopterećeni nastavnici mogu tu i tamo predahnuti, a klubovi preko takve saradnje pridobivaju nove članove. "Jedini problem je do sada bio što su članovima klubova u pravilu postajala samo ona djeca čiji su roditelji mogli priuštiti plaćanje članarine. Naročito u milionskom Berlinu ima puno porodica koje ne mogu priuštiti taj luksuz. One svojoj djeci ne mogu finansirati zanimljive sportske ponude i mjesecne članarine od 20-30 eura. 144.000 od oko 400.000 djece i mladih do 15 godina starosti u glavnom gradu Njemačke "živi" od socijalne pomoći.

³⁴ Teorijsko-stručni časopis: *Defendologija, Udruženje defendologa Republike Srpske*, Banja Luka, 2001. str.121.

³⁵ Dragan Koković: *Sociologija sporta*, Sportska akademija, Beograd 2001. str.141.

Berlinski mališani iz gradske četvrti Kreuzberg „Djeca u klub“

Kako bi se taj razvoj zaustavio u Berlinu se nakon slijedećeg školskog raspusta sredinom 2010.godine počeo realizovati projekat „Djeca u klub“. Djeca iz siromašnih porodica mogla su se besplatno učlaniti u sportske klubove, a iz gradske kase su klubovi za svakog novog člana dobijali po 10 eura mjesecne subvencije. Berlin projekat finansira iz sredstava jednog socijalnog fonda, a taj fond novčano pomaže i Evropska unija sa ciljem pružanja jednakih šansi svim građanima Unije bez obzira na to kakve su oni finansijske moći. U zatvaranju finansijske konstrukcije projekta učestvovali su i neki sponzori. Finansiranje projekta „Djeca u klub“ osigurano je do 2013. godine. Slične inicijative već godinama postoje i u Hamburgu i u Bremenu. U Hamburgu npr. od tog programa „profitira“ oko 2000 djece, koja se sada bave sportskim aktivnostima za koje su im donedavno vrata klubova bila zatvorena. U Berlinu se očekuje veliko zanimanje za novu inicijativu. U toj metropoli sa preko 3 miliona stanovnika jednostavno ima mnogo siromašnih porodica i doseljenika iz cijelog svijeta koji su u većini slučajeva nešto manje bogati od društvenog prosjeka.

8.8. Osmišljavanje sportske igre kroz nasilje

Prihvatajući podjelu na fizičko i verbalno nasilje, pokušaćemo da damo jednu klasifikaciju nasilja u sportu polazeći od aktera koji to nasilje vrše. Prvo, nasilnički se ponašaju sami igrači jedni prema drugima. Jedan od razloga nasilničkog ponašanja igrača jeste imperativ pobjede: protivnika treba na svaki način onemogućiti da bi se pobijedilo, pa makar i primjenom nasilja. Često sami treneri od svog tima traže da igraju grubo kako bi rival bio zaustavljen, a makar i po cijenu da vinovnik bude kažnjen isključenjem. Tako igrači postaju siledžije koji ne biraju sredstva da bi došli do pobjede, jer ona donosi profit, i to ne samo samim igračima, već prije svega onima koji direktno ne učestvuju u sportskoj priredbi. Odavno je uočeno da je sportska publika sklona nasilju, pa se često nasilje u sportu poistovjećuje sa nasiljem sportske publike, što nije tačno. Ovo poistovjećivanje je presudno uticalo da se nasilju sportske publike pokloni najveća pažnja u sociologiji sporta.

1. Prvo, ono je upravljeno prema navijačima suparničkog tima. U tim tučama ne koriste se samo šake, već i bejzbol palice, lanci, šipke i slično.
2. Drugo, nezadovoljni navijači znaju svoj bijes da uprave i na sudiju.
3. Treće, dešava se da navijači dođu u konflikt sa policijom. Tada lete kamenice i flaše, sjevaju pesnice, te su povrede neizbjegne.
4. Četvrto, nasilje se sprovodi i prema neživim objektima.
5. Peto, ne treba zaboraviti da i oni „ljubitelji sporta“ koji kod kuće, iz svojih fotelja, posmatraju sportske predstave na televiziji mogu da se ponašaju nasilnički.

Pošto se nasilje navijača očekuje, naročito na utakmicama takozvanog „visokog rizika“, policija je na stadionu prisutna u velikom broju. Gledaoci se nužno osjećaju kao potencijali „huligani“ protiv kojih može biti primjenjeno „legitimno nasilje“.³⁶ Kada ova vrsta nasilja i bude primjenjena, često njena upotreba bude „prekomjerna“, pa batine dobiju i oni koji su ih „tražili“ ali i oni koji nisu. Policajci nemaju mnogo obzira prema „rulji“ i ne gledaju gdje i koga udaraju. Uz fizičko i verbalno postoji još jedna vrsta nasilja, a to je **nasilje nad pravilima igre i nad pravičnošću**. Njega najčešće vrše *sudije*. Pristrasnim suđenjem sudije su kadre da presudno utiču na rezultat neke utakmice. Ova pristranost ima razne oblike, od sistematskog „navijanja“ za jednu ekipu ili pojedinca, do biranja odsutnih momenata u toku sportskog susreta kada sudija „stupa na scenu“ i jednim svojim potezom odlučuje pobjednika. Posljedice ovakvog postupanja ponekad su vrlo ozbiljne.

Svoju ulogu u nasilju u sportu imaju i **sportski novinari i sportski i politički funkcioneri**. Umjesto da smiruju strasti, novinari ih još jače raspaljuju, doprinoseći time pojavi nasilničkog ponašanja. Spomenimo i odlučujuću ulogu funkcionera kod podmićivanja sudija i organizovanja takozvanih „namještajki“, što spada u nasilje nad pravilima igre i nad pravičnošću. Evo jednog očiglednog primjera: Holandski grad Ajdhoven je u svijetu sporta možda najpoznatiji po fudbalskom klubu PSV. Fudbalski stadion u gradu koji ma 260.000 stanovnika može da primi 35.000 gledalaca. Za fudbalsku sezonu 2000/2001. godine prodato je 28.000 pretplatnih karata, što znači da će stadion tokom gotovo cijelokupne sezone biti popunjen. Sa formalnog stanovništva možemo, dakle, igru u zaključku nazvati slobodnim djelovanjem za kojim osjećamo da „tako zamišljeno“ i da je izvan običnoga života te da i uprkos tome može igrača potpuno zaokupiti, uz koje nije vezan nikakav materijalni probitak, a niti se njime stiče nikakva korist, koje protjeće u vlastitom i određenom vremenu i prostoru, koje se odvija po određenim pravilima i oživotvoruje društvene veze, a ono samo rado se obavlja tajnom ili se preoblačenjem izdvaja od običnog svijeta kao nešto zasebno. Igra se definiše kao aktivnost koja je slobodna na koju se igrač ne može primoravati a da time igra ubrzo ne izgubi svoju prirodu privlačne i vesele razonode.

D. Koković predočava *sličnosti između sporta i rada*:

1. Motiv postignuća u sportu sličan je motivu postignuća u radu – obe aktivnosti služe zarađivanju.
2. „Ceđenje znoja“ je prisutno pri radu, ali i u sportu kroz naporne treninge – nema „demokratskog“ treninga.

³⁶ Duško Vejnović: *Sociologija sporta*, Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta Banja Luka 2006. str. 177.

3. Sport je danas zanat i profesija; kao i u radu, postoji normiranje; robni odnosi prodiru u sport, javlja se princip maksimizacije profita.
4. Otuđenje koje je Marks uočio u radu, prenosi se i na sport.
5. Improvizacija, spretnost i spontanost se uklanjaju dok vladaju tehnika i specijalizacija.

Prihvatajući podjelu na fizičko i verbalno nasilje, pokušaćemo da damo jednu klasifikaciju nasilja u sportu polazeći od *aktera* koji to nasilje vrše.

Često sami treneri traže od svog tima da igraju grubo kako bi rival bio zaustavljen, a ponekad i da se namjerno povrijedi najbolji igrač suparnika, pa makar i po cijenu da vinovnik bude kažnjen isključenjem. Nije važno to što će nečija noga biti polomljena, bitan je krajnji rezultat. Tako igrači postaju siledžije koje ne biraju sredstva da bi došli do pobjede, jer ona donosi profit, i to ne samo samim igračima, već prije svega onima koji direktno ne učestvuju u sportskoj priredbi. Nasilje može biti i ukalkulisano u sam sportski događaj kao dio „predstave“, kao što je to u npr. u hokeju na ledu. Cilj je, naravno, da se privuče publika koja očekuje da vidi tuču i biva njome oduševljena. U suprotnom, gledaoci su razočarani. Radi se zapravo o tome da nasilje postaje „nova dimenzija koja pojačava draž igre“. U suštini, to je protiv pravila same igre, ali je u funkciji biznisa i zabave. Zbog novca igrači postaju nalik na cirkuske klovнове koji se tuku kako bi drugi uživali to gledajući. Kada ova vrsta nasilja i bude primjenjena, često njena upotreba bude „prekomjerna“, pa batine dobiju i oni koji su ih „tražili“ i oni koji nisu. Policajci nemaju mnogo obzira prema „rulji“ i ne gledaju gdje i koga udaraju. Razlozi sudijskog nasilja nad pravilima i pravičnošću mogu biti materijalne prirode (potkupljivanje), ali i izraz političke i kulturne pristranosti oni „drugi“ su i tako „necivilizovani“ i „nekulturni“ i stoga nezaslužuju da pob jede.

Stoga možemo da kažemo i da je nasilje u sportu *društveni proizvod*, a ne neka slučajna i efemerna pojava koja ne zaslzuje da je se pokuša dublje razumjeti i objasniti u smislu socioloških „konstrukata drugog stupnja“. Suština se sastoji u razdvajanju pojama igre na igru kao *play* i igru kao *game*.

Ovo razdvajanje ima u izvrsnoj mjeri i jezički karakter, jer je u sportskom jeziku (a vjerovatno i ne samo u njemu) vrlo teško pronaći i odgovarajuće termine kojima bi se ono izrazilo. Razlikovanje igre kao *play* i kao *game* na primjeru sporta na veoma jasan način pokazao je **Džon Loj (John Loto)** u svojoj definiciji sporta.

Za njega, **sport je**:

1. slučaj igre (game occurrence);
2. institucionalizovana igra;
3. društvena institucija;
4. društvena situacija.

Sport kao „slučaj igre“ (game occurrence) ima još dva elementa. To su takmičenje – borba za supremaciju između dvije ili više suprostavljenih strana – i razlikovanje sporta od drugih igara (games) zbog činjenice da on zahtijeva demonstraciju razvijene fizičke vještine. Rad i biznis sa jedne, a zabava sa druge strane, sjedinjeni su u kulturnom obrascu koji zovemo **game ili igra-takmičenje. Nasilje** jeste treći elemenat igre-takmičenja, nužno vezan uz dva već spomenuta. Igra-takmičenje proizvodi nasilje kao kulturni obrazac.

8.8.1. Sport-igra-takmičenje

Rad i zabava bivaju objedinjeni kroz nasilje, koje time postaje integralni dio načina života, a ne nešto što izčeza, ne nešto rudimentarno što se može amputirati svjesnom društvenom akcijom. Drugim riječima, ko kaže igra-takmičenje, taj kaže nasilje. Prihvatanje formi savremenog profesionalnog sporta, tj. usvajanje kulturnog obrazca koji smo nazvali igra-takmičenje (game), takođe vodi rasprostiranju nasilja, pošto je u njega, kao poseban kulturni obrazac, ono ugrađeno. To znači da ga, ukoliko tim putem krenete, ne možete izbjegći, ma koliko se trudili. „Uvoz“ tog obrazca odmah podrazumijeva i „uvoz“ oblika nasilja koji ga prate kao sjenka. Sa druge strane, više policije na stadionima znači više nasilja, a ne manje.

8.9. Kriminološki i bezbjednosni aspekti nasilja

Sportsko nasilništvo, kao oblik ljudske destrukcije, zaslužuje i naučni aspekt provjere da li takvo ponašanje ima teorijsko objašnjenje. Dva su pravca traganja za smislom naučnog tumačenja nasilništva. Jedan je u evidentno prisutnoj orientaciji da se one objašnjavaju psihologijom mase i grupe, i drugi pokušaj je da se u okviru datih klasičnih teorija devijacija, i agresivnosti posebno, dovede u kontekst sportsko nasilništvo kao specifičan fenomen.

8.9.1. Biološki pristupi

Iako relativno teško primenjive u tumačenju sportskog nasilništva biološke teorije nisu u potpunosti za odbacivanje, posebno one koje se tiču determinacije urođenih sklonosti i nasljeda u agresivnosti čovjeka. Urođene sklonosti za nasilništvo pripisuju se ličnostima posebnih, bioloških svojstava koja stiču: nasljedjem gena i sklonostima posebnog konstitucionalnog tipa. Hromozomska teorija je zasnovana na učenju da postoje poremećaji u jezgru ćelije koja sadrži gene i nosilac je nasljednih osobina, a produkuju društveno abnormalna ponašanja. Najekstremniji vid bioloških pristupa u nauci, zasnovan je na prepostavci da je rasno svojstvo svakog od pripadnika viših i nižih rasa urođeno i nasljedno. Iz ovakvih stavova mogu se objašnjavati neke reakcije saigraća, protivnika i gledalaca na učešće ili suparništvo crnih igrača u sportskim ekipama.

8.9.2. Psihološke teorije

Psihološki faktori, uopšte, mogu biti uzročnici u širokom rasponu raznih oblika socijalne devijatnosti, pa i nasilja u sportu. Teorije koje spadaju u oblast psiholoških shvatanja nastale su iz socijalne medicine. Psihološke teorije polaze od psiholoških karakteristika koje determinišu ponašanje ličnosti, dovodeći u vezu psihičke poremećaje i agresivnost. Osnovu nasilništva psiholozi uglavnom nalaze u agresivnosti. Sa stanovišta socioloških teorija, agresivnost je interpersonalna sklonost nasrtljivosti, tendencija da se silom ili drugim oblicima fizičke i psihičke prinude predstavlja potencijal u strukturi ličnosti za nasilno ponašanje. Začetnik i glavni predstavnik psihološkog shvatanja agresije, kao urođenog svojstva je Frojd. On agresiju posmatra kao težnju čovjeka za destrukcijom samog sebe, nesvesnu želju za smrću, usmjerenu prema drugim objektima koji tako predstavljaju zamjenu za vlastito biće. Jedinka se boriti sa drugim osobama za svoj opstanak, jer je njena

želja za sopstvenom smrću blokirana snagama instinkta života. Frojd je ustanovio tri osnovna izvora agresivnosti³⁷. Neki psiholozi nasilničke dispozicije čovjeka objašnjavaju posljedicom trajnog djelovanja frustracionih činilaca na ličnost u njenom razvoju. Oni su mišljenja da uslijed frustracija kod čovjeka dolazi do razočarenja, emocionalnih promjena i poremećaja u psihičkim funkcijama koje se manifestuju u destruktivnim agresijama. Predstavnici ovih shvatanja smatraju da se teži oblici nasilništva mogu dovesti u direktnu vezu sa uzrocima frustracionih stanja, niskim pragom frustracione tolerancije.

8.9.3. Socijalni pristupi

Sociološke teorije predstavljaju naučna shvatanja koja pojave i događaje izučavaju i tumače sa pozicija determinacije društvenih i uže socijalnih faktora. Sociološka misao o ljudskoj agresiji nastala je iz kritičkih postavki prema antropološkim, biološkim i psihološkim shvatanjima. Teorija anomije predstavlja sociološki pravac čije je izvorno polazište u jednom od Dirkemovih, odnosno Mertonovih pozitivističkih shvatanja uzročnosti delikvencije. Anomija jeste odsustvo zakona ili bezakonje. To je stanje nedjelotvornosti, raspada i nepostojanja društvenih normi. Stanje anomije obično je povezano sa masovnim oblicima ispoljavanja devijantnog ponašanja ljudi. Dirkem anomiju shvata kao poremećenost regulativnih funkcija društva, vrijednosti i normi i njihovog značaja u shvatanju pojedinaca. On je pojave delikvencije objašnjavao slabljenjem uticaja društvenih normi i reakcije, jer ranije norme i standardi dobijaju više karakter preživjelosti. Takva stanja dovode do shvatanja pojedinaca i grupa da mogu da se ponašaju bez odgovornosti i obaveza prema dotle važećim normama i postojećim vrijednostima. U ovoj varijanti blisko je objašnjenje shvatanja navijača da je stadion i vrijeme utakmice i područje i vrijeme anomalije, mjesto gdje je sve dozvoljeno, pa i nasilje³⁸. Dirkemovo određenje anomije zasniva se i na njegovom razlikovanju između normalnog i patološkog. Vjerujući da postoji stanje moralnog zdravlja društva, koje jedino nauka može kvalitetno odrediti, i ističući da su normalno i patološko istorijske kategorije, on je naglasio da je neka društvena činjenica normalna za određeni društveni tip kada se kreće u prosjeku društava ove vrste. Drugi značajni predstavnik i osnivač pozitivističkog pravca ove teorije, Robert Merton, anomiju shvata kao društveno stanje, odnosno, tip društvene strukture. Po njemu, anomija i devijantnost nastaju iz disfunkcije kulturnih ciljeva i raspoloživih sredstava u nekom društvu koji tim ciljevima služi. U sredinama gdje se legalnim sredstvima ne mogu ostvariti društveni ciljevi, dolazi do opadanja autoriteta društvenih normi, pri čemu su moguća sva četri tipa devijantnog ponašanja: inovacija, ritualizam, povlačenje, buntovništvo³⁹. **Inovatori** se drže prihvaćenih vrijednosti, ali koriste pogrešna ili nezakonita sredstva u njihovoj realizaciji; **ritualisti** se mehanički pridržavaju ustanovljenih pravila radi njih samih, ne pitajući se o njihovoj svrsi niti

³⁷ Koji je proizvod instinkta samoodržanja, tj. istinkta odbrane od opasnosti koja prijeti životu, tzv. defanzivna agresija; 2. sadistički, kao oblik destrukcije, ispoljava se putem prisiljavanja i mučenja drugog, proizvod je seksualne požude i nesesualnog instikta smrti; 3. narcisoidni, koji definiše kao slijepu bjes destruktivnosti i uživanja koji dozvoljava egu da ispunji svoje stare želje za svemoći.

³⁸ Teorijsko-stručni časopis: *Defendologija*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2001. str.171-172.

³⁹ Isto, str.171-172.

o vrijednostima koje stoje iza njih; **povlačenje**, oni koji odustaju, sasvim napuštaju takmičenje, odbacujući kako važeće vrijednosti tako i uobičajna sredstva za njihovu realizaciju; **buntnici** odbacuju dominantne vrijednosti i standardna sredstva za njihovo ostvarivanje, želeći da ih zamjene potpuno novim, tako da obično nastupaju sa radikalnim političkim zahtjevima.

Merton smatra da je za nastanak anomije bitna tenzija koja se javlja kod pojedinaca ili društvenih grupa, onda kada se društvene norme i vrijednosti nalaze u raskoraku sa društvenom stvarnošću. Devijantno ponašanje je simptom provalije koja postoji između kulturom nametnutih aspiracija i društveno strukturisanih mogućnosti. Kako se ljudi ne nalaze na jednakim početnim pozicijama i kako ne prihvataju svi podjednako te nesporne vrijednosti, javljaju se značajne razlike između pojedinaca u pogledu mogućnosti i ishoda tako shvaćenog uspjeha. Budući da osjećaju snažan pritisak da se po svaku cijenu ide naprijed, ako ne na zakonit, a ono makar na nezakonit način, neuspješni se osjećaju odbačenim i drugačijim zbog svoje navodne nesposobnosti, te mogu doći u iskušenje da počnu da se devijantno ponašaju. Sociološka istraživanja upozoravaju da treba praviti jasnu razliku između primarne devijacije, kao početnog akta odstupanja od normalnog, i sekundarne devijacije, u kojoj kršenje pravila postaje učestalo i trajno, a sam prestupnik opaža sebe kao devijanta. Ako se prva i može dovesti u tjesnu vezu sa sociokulturnom okolinom i životnom sudbinom pojedinaca, druga je već u velikoj mjeri stvar organizovane pripomoći već postojećih devijantnih struktura.

Teorija imitacije prihvata uticaj socijalne sredine na pojave delikvencije, ali uvodi i druge elemente.

Gabrijel Tard je opisao tri načina imitacije, do kojih se svaki u određenom vidu može dovesti u vezu s nasiljem u sportu: 1. Kao modu u kojoj ljudi u velikim gradovima oponašaju neki model vladanja u onoj mjeri u kojoj među njima postoji uska veza, i kao naviku u stabilnim grupama, kakve su svakako i sportske ekipe i njihovi navijači; 2. Gdje niži slojevi oponašaju više i, 3. Gdje se jedan način i metod u ponašanju zamjenjuju drugim. Tard je smatrao da se devijantnost uči kao i svaki drugi zanat, gdje ljudi imitiraju uzore još od najranije mladosti.

Teoriju diferencijalne asocijacije po kojoj se uzročnost poremećaja u ponašanju čovjeka nalazi u uzorima preuzetim iz devijantnih grupa, razvio je poznati američki sociolog E. Saderland. Po njemu je delikventno ponašanje uzrokovano uzajamnim uticajem pojedinaca i grupa, ono se stiče po modelu motivacija, stavova i tehnike učenjem i druženjem s delikventima. Nasilničko ponašanje prema ovakvim pristupima nije naslijedno, ono se stiče u interakcijskom odnosu sredine u kojoj se ličnost nalazi i komunicira. Teorija diferencijalne identifikacije je nastala redefinisanjem prethodne teorije. Prema ovoj teoriji osnova nasilničkog ponašanja uslovljena je identifikacijom sa uzorima, izmišljenim ili stvarnim, i normama ponašanja u grupi. Ovom teorijom se tumači ponašanje brojnih navijačkih skupina nasilničke prirode, u mnogim zemljama svijeta, koje se identifikuju sa britanskim navijačima, noseći čak i njihove zastave, kao simbol gdje je fudbalski huliganizam začet kao moda. Teorija kulturnog konflikta devijacije, pa i nasilništvo kao društvenu pojavu u sportu, objašnjava proizvodom sukoba kultura, kulturnih vrijednosti između društvenih grupa i unutar same grupe. Pri tom se podrazumijeva da nasilničke grupe mogu biti različito struktuirane na osnovama: nacionalne, socijalne, vjerske, rasne i druge pripadnosti. Čikaška škola smatra da je podkulturna posljedica društvene dezorganizacije, uslijed čega nema društvenog

uticaja na ponašanje migranata i sirotinje u predgrađima, zbog čega se oni formiraju u posebne gangove sa specifičnom kulturom ponašanja.

Teorija socijalnog interakcizma polazi od opštег pristupa o devijantnom ponašanju, tezom da su društveni odnosi, odnosi interakcije devijantnih i nedevijantnih društvenih grupa, sa tim što u tom odnosu prema normama i obrascima, koji se smatraju normalnim, a koje diktiraju dominantne grupe, određene grupe odstupaju sa svojim orientacijama. Devijantno ponašanje nije pojava sama po sebi već ga društvena reakcija određuje takvim. Prema pristalicama ove teorije društvo se dijeli na konformiste, koji su kontrolna društvena grupa i devijante na koje je usmjerena društvena reakcija. U obrascu ove teorije moguće je tumačiti određene psihološke činioce adaptacije u huliganskim grupama sportskih navijača kroz psihologiju mase. U takvim skupinama individua ima osjećanje moći i aktivnog učešća u procesima koji su za organe reda anonimni. Time se odvija proces samopotvrđivanja. Ova teorija ima i drugi pristup koji se bitno ne razlikuje. To je teorija etikecije, po kojoj sva delikventna ponašanja i ne moraju imati grupni karakter, posto je obrazac nasilništva ono što je društveno sankcionisano i kod individualnog čina od strane državnog ili društvenog organa. Po ovim shvatanjima, sportsko nasilništvo je objektivizirano na stvarno ponašanje-evidentiranjem izgrednika.

8.9.4. Uzroci koji izazivaju nasilje

Nasilja ne samo da izazivaju navijači već ga izazivaju i igrači, sudije, treneri, profit koji se ostvaruje pobjedom i motiv pobjede. Isto tako veoma su različiti faktori koji izazivaju nasilje u sportu od urbanih sredina, želje za ispoljavanje negativnih emocija, društveni faktori pa do novih i savremenih oblika faktora koji izazivaju nasilje i podstiču ga kao što su mediji.

Najčešći uzroci nasilja na sportskim manifestacijama su :

1. netrpeljivost prema navijačima protivničkog kluba 30% ;
2. loše obezbjeđenje 26% ;
3. loši rezultati ekipe 25% ;
4. alkoholisanost i konzumiranje alkohola 10% i
5. nesportsko ponašanje igrača 9%.

Pored toga što su nezaobilazni, možda su i ključni činoci u formiranju navijačkih subkultura. Mas-mediji naročito podstiču još i imitaciju, opozivanje i obožavanje kao modele nasilja u sportu. Neki mediji – a posebno film, sport i televizija presudno su doprinjeli da se nasilni obrazac ponašanja upoznaje i usvaja prije bilo kakvog ozbiljnijeg životnog iskustva. Djeca koja danas odrastu uz navedene medije, nemaju šansu da se sa agresijom i nasiljem upoznaju spontano i dozirano, kroz igru sa svojim vršnjacima već se sa njim susreću direktno, često prije bilo koje naučene igre. Mediji stvaraju publiku koja ne samo da nesvesno očekuje i svjesno priželjuje da se desi neko nasilje čak i tamo gdje objektivno ne bi trebalo da ga bude (na primjer na teniskom meču, napor u vidu dobacivanja i iskazivanjem nezadovoljstva odlukom sudija). Pored toga sama prisutnost sredstava masovne komunikacije na sportskim dešavanjima uslovjava i ponašanje učesnika, jer se sportisti (ali i navijači) drugačije ponašaju kada nastupaju.

Mjere i radnje koje se trebaju preduzeti u rješenju problema nasilja u sportu i drugih vidova poremećenog ponašanja na sportskim manifestacijama : Nakon saznanja za sportski događaj organizator manifestacije vrši prijavu Organu unutrašnjih poslova o održavanju sportskog događaja na osnovu Zakona o javnim skupovima i javnom okupljanju građana. Organizator manifestacije dužan je u roku od 48 sati prije početka događaja da prijavi organu unutrašnjih poslova javni skup. Organ unutrašnjih poslova na osnovu prijave vrši procjenu i ocjenjuje karakter skupa, te na osnovu tih činjenica donosi pozitivno ili negativno rješenje.

8.9.5. Opervacija ambijenta

“Da bi se sve nasilje moglo koliko toliko suzbiti i svesti na minimum neophodna je reakcija organa za sprječavanje nasilja kako preventivno u otklanjanju uzroka koji dovode do ove pojave tako i represivno sankcionisanja pojedinih prestupnika“. Najveću ulogu u prevenciji i suzbijanju nasilja u sportu ima policija. Mišljenja povodom intervencija policije su podijeljena, i to tako da ih 85% opravdava a 15% ne opravdava i smatra da samo još više pogoršavaju situaciju. Uglavnom „najvatreniji“ i „fanatični“ navijači ne opravdavaju intervencije policije zbog ranijih loših iskustava sa policijom. Obezbeđenje sportskih događaja predstavlja jedan od redovnih poslova i zadatka policije u cilju zaštite lične i imovinske sigurnosti građana kao i očuvanje javnog reda i mira. Veliki sportski događaji predstavljaju potencijalnu mogućnost ozbiljnog narušavanja javnog reda i mira, eskalacije nasilja, drugih oblika nasilnog ponašanja često praćeno uništavanjem imovine, kao i u ozbilnjim situacijama eskalacija nasilja vrlo često rezultira posljedicama po lica, uključujući lakše i teže tjelesne povrede, a u najtežim situacijama i smrt. Dosadašnja iskustva obezbjeđivanja sportskih događaja visokog rizika pokazali su da pristup ovom problemu zahtijeva izuzetno visok stepen pripremanja, planiranja, organizacije, taktičke pripremljenosti i sposobljenosti. „Dakle zadatak policije u obezbjeđenju sportskog događaja zahtijeva jedan kompleksan pristup temeljen na profesionalnosti, temeljnim operativnim planovima koji su bazirani na kvalitetnim bezbjednosnim procjenama“. Uprava kluba može preduzeti niz preventivnih mjera i tako pozitivno uticati na mogućnost nastanka nemilih događaja (redovni sastanci sa vođama navijača, dobra saradnja sa policijom, obraćanje navijačima putem medija i ukazivanje na značaj navijača za rezultate kluba, itd.)

8.9.6. Operativni plan obezbjeđenja sportskih događaja

Na osnovu ranijih konstatacija izrađuje se plan obezbjeđenja koji treba da sadrži sljedeće elemente:

1. vrsta događaja,
2. vrijeme održavanja događaja,
3. mjesto održavanja događaja,
4. dužina trajanja manifestacije,
5. očekivan broj ljudi,
6. potrebno tehničko sredstvo i vozilo,
7. broj ovlaštenih službenih lica angažovanih za pokretan događaj,

8. obezbjediti prisustvo vatrogasnih kola,
9. obezbjediti vozilo hitne pomoći i
10. upotreba službenih pasa.

8.9.7. Nasilje i nedolično ponašanje

Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama predstavlja novinu u pozitivnom zakonodavstvu Republike Srbije. On je donesen februara 2004. godine i predstavlja energičnu reakciju društva na nasilje i vandalizam, kao oblike društveno neprihvatljivih ponašanja na sportskim priredbama. Eskalacija nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim manifestacijama u svijetu, pa i kod nas, okolnost da se u našoj zemlji dosadašnja pravna regulativa pokazala kao dovoljna, kao da materijalna rješenja iz postojećih propisa nisu dala dovoljno dobre rezultate, osnovni su razlozi i činjenice u vezi sa kojim je utvrđena potreba postojanja posebnog zakona koji bi u cijelosti regulisao ovu materiju.

Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama predstavlja prvi poseban zakon ove vrste u Republici Srbiji kojim se, na jednom mjestu, detaljnije propisuju mjere za sprječavanje nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, mjere za obezbjedenje zaštite gledalaca, igrača i drugih učesnika sportskih priredbi, prava i dužnosti organizatora sportskih priredbi, kao i ovlašćenja pojedinih organa I odgovornosti za one koji se ne pridržavaju Zakona.

Prema Zakonu, sportska priredba, odnosno sportska manifestacija je organizovano sportsko okupljanje takmičara i ljubitelja sporta. Organizatorom sportske prirede smatraju se sportsko udruženje, sportsko društvo, odnosno klub, preduzeće, ustanova, sportski savez, stručno udruženje ili drugo pravno ili fizičko lice koje se stalno ili povremeno bavi organizacijom sportskih priredbi, odnosno sportska organizacija koja je preuzeila organizovanje određene sportske prirede ili vršenje određenih poslova u organizaciji sportske prirede. Učesnici sportske prirede su sva lica koja su prisutna na sportskoj priredi (takmičari, gledaoci, sudije, druga službena lica i dr.). Sportskim objektom se smatra poseban ili višenamjenski otvoreni ili zatvoreni prostor namjenjen za sportske treninge, vježbanje, takmičenja i održavanja sportskih manifestacija, a sportskim terenom prostor na kome se obavlja sportska aktivnost, kao i prostor do gledališta.

Imamo niz ponašanja koja se u Zakonu smatraju nasiljem i nedoličnim ponašanjem na sportskim priredbama, a to su:

1. fizički napad napad na učesnike sportske prirede;
2. fizički obračun između učesnika na sportskoj priredi;
3. bacanje na sportski teren ili u gledalište predmeta koji mogu da ugroze život učesnika sportske prirede, fizički integritet lica ili njihovu imovinu;
4. izazivanje mržnje ili netrpeljivosti koja može da dovede do fizičkih sukoba učesnika sportske prirede;
5. izazivanje nereda prilikom dolaska, odnosno odlaska sa sportskog objekta ili u sportskom objektu, remećenje toka sportske prirede ili ugrožavanje bezbjednosti učesnika sportske prirede ili trećih lica;

6. oštećivanje sportskog objekta, opreme, uređaja i instalacija na sportskom objektu na kome se održava sportska priredba;
7. neovlašteni ulazak na sportski teren, u službene prostorije i službene prolaze sportskog objekta na kome se održava sportska priredba i u dio gledališta sportskog objekta koji je namjenjen protivničkim navijačima;
8. unošenje u sportski objekat i upotreba alkohola ili drugih opojnih sredstava ;
9. unošenje u sportski objekat, odnosno korišćenje pirotehničkih sredstava i drugih predmeta i sredstava kojima se može ugroziti bezbjednost učesnika u sportskoj priredbi ili ometati tok sportske priredbe.

8.9.8. Posebne obaveze organizatora sportske priredbe

U članu 4. Zakona propisana je obaveza za organizatora sportske priredbe da, u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, osigura nesmetano i bezbjedno održavanje sportske priredbe, da preduzmu potrebne mјere kojima se predupređuje i onemogućava izbijanje nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca. Sportski savez, sportsko društvo, odnosno sportska organizacija – klub može povjeriti organizaciju sportske priredbe ili vršenje određenih poslova u organizaciji sportske priredbe drugom pravnom ili fizičkom licu, a ukoliko to učini, obavezan je vršiti nadzor nad sprovоđenjem mјera utvrđenih Zakonom.

Navešćemo neke primjere lošeg organizovanja sportskih događaja u praksi:

1. Primjer : 04.10.2009. FK SARAJEVO – FK ŠIROKI BRIJEG

„Jedan navijač Sarajeva poginuo je u prvoj drami koja se odvijala u ovom gradu, uoči odigravanja meča između tamošnjeg fudbalskog kluba i gostujuće ekipe Sarajeva. Veći dio navijačke grupe Horde zla pod jakom policijskom pratnjom ispraćen je prema Mostaru, a preostalima se u domovima zdravlja ukazuje medicinska pomoć. Nakon uličnog rata koji je tamo vođen više vozila hitne pomoći otišlo je prema Mostaru. Očevici svjedoče da je zapaljeno jedno policijsko vozilo, uništeno mnogo drugih, staklo je svuda po ulicama, a čula se i upotreba automatskog oružja. Najmanje 11 osoba i jedan policajac povrijedeni su u nereditima, međutim, strahuje se da je broj povrijedjenih daleko veći. Dolaskom specijalaca iz Mostara haos je donekle stavljen pod kontrolu, a navijače Sarajeva, koji su prema nekim informacijama, isprovocirani po dolasku u Široki, na odlasku nazad u autobuse domaći fanatici gađali su kamenicama.“

2. Primjer :

„Najmanje osam navijača Crvene zvezde povrijedeno je u Pragu u tuči sa policijom pred utakmicu sa praškom Slavijom, u kvalifikacijama za Ligu Evrope, a zbog izgreda policija je privela 150. „Prevezli smo u bolnice osam ljudi sa lakšim povredama. Svi su stranci, nismo morali da se pobrinemo ni za jednog policajca“ - kazala je novinarima portparol praške hitne pomoći, Jiržina Ernestova. Do incidenta je došlo na Vaclavskom trgu u centru Praga oko 18 časova pošto su se stotine navijača Crvene zvezde uputile ka metrou sa obližnjeg Staromjestskog trga u turističkom centru češke prestonice, gdje su mirno, bez potrebe da policija interveniše, popodne skandirali parole Zvezdi i pjevali. „Pošto su navijači iz Beograda napali nekoliko turista policija im je prepriječila put i pozvala da prekinu da uznemiravaju.

Navijači su, međutim, policiju napali“ - opisala je početak tuče portparol praške policije Andrea Zoulova. Na specijalce češke policije poletjeli su konzerve, flaše, stolice i stolovi obližnjeg restorana i sve što je Delijama okrepljenim alkoholom došlo pod ruku, a policija je među njih ubacila bombe sa suzavcem. Nakon tuče ostala je demolirana bašta jednog od restorana na Vlaškom trgu i polomljeni izlozi, javili su češki mediji.⁴⁰

3. Primjer:

28.08.2009.

„Dva navijača su teže povrijedena, a još deset lakše tokom sinočnje fudbalske utakmice između Crvene zvezde i Slavije, na beogradskoj Marakani, u revanš utakmici baraža za Ligu Evrope.

„Dva teže povrijedena mladića pala su sa ograda severne tribine. Jedan je pao na glavu i zadobio prelom vilice, a izbijena su mu i dva zuba, dok je drugi navijavač, prilikom pada povrijedio noge“, rekao je agenciji Beta vlasnik Klinike Anlave Slobodan Ivanović.

Oba teže povrijedena mladića prevezena su u Urgentni centar. Deset navijača lakše je povrijedeno pošto su se naboli na šiljke zaštitne ograde. Neki od njih zadobili su lakše povrede ruku ili nogu, a neki samo posjekotine. Tokom utakmice koljeno je povrijedio fudbaler Crvene zvezde Vladimir Bogdanović. On je prevezen na Ortopedsku kliniku Banjica gdje je utvrđeno da nema preloma.“

4. Primjer:

Pijani navijači beogradskog Partizana divljali su po autobusu i pritom brutalno istukli dvojicu muškaraca i trinaestogodišnjeg dječaka.

„Navijači beogradskog Partizana su u jednom autobusu palicama i metalnim šipkama pretukli trojicu putnika, a među njima se nalazio i trinaestogodišnji dječak.

Kakve veze ima trinaestogodišnji dječak s navijačkim nereditima i velikim srpskim derbijem između Crvene Zvezde i Partizana? Rekli bi nikakve, ali to pijanim navijačima Partizana nije bilo važno dok su palicama tukli nevine putnike u autobusu. Njih petnaestak svoje je divljanje po autobusu okrunilo i teškim ozljeđivanjem dvojice muškaraca od kojih je jedan bio s maloljetnim sinom.

Napadači su napustili autobus na prvoj sljedećoj stanicu, a vozač je kasnije ponudio cijelu priču.

„- Ne mogu opisati kakav je haos nastao. Huligani su imali bezbol palice, metalne šipke i pivske boce. Najgore divljanje trajalo je oko pet minuta. Kada sam stao, svi su istrčali van, dok je nekolicina ljudi ostala u autobusu i derali se da zovem policiju i Hitnu pomoć. Vidio sam da je jedan muškarac koji je bio sa sinom unakažen, jedva je stajao na nogama, a lice mu je bilo u modricama. Tukli su ga palicama, a i njegov sin je bio pretučen. Drugom muškarcu glava je bila oblivena krvlju, a kasnije sam čuo da su njega tukli nekim velikim pepeljarama koje su vjerojatno ukrali negdje putem. Teško je krvario“ – prenosi vozačevu izjavu Press.

Vozač je dodao kako su navijači u autobus ulazili na skoro svim stanicama, a najtužnije od svega je da su i žrtve i napadači poklonici Partizana, pa samim tim u vodu padaju i bilo kakve priče o suparničkim taborima.

⁴⁰ <http://www.google.com>

Teško je reći što je natjeralo pijanu skupinu navijača da počne tući putnike u autobusu, ali se nagada da je neko od putnika imao prigovora na njihovo guranje i ponašanje u autobusu što ih je razbjesnilo i natjerala da počnu tući sve oko sebe.

Sličan incident zabilježen je i na Lastinoj stanicu, kada su se u autobusu sukobile navijačke skupine Partizana i Zvezde. Obračun je iz autobrašuna prebačen na stanicu, ali su se pri dolasku patrolnih policijskih vozila huligani razbjegali.“

5. Primjer : 15.04.2010. 21:00:56

„BEOGRAD i Srbija su u šoku poslije pucanja iz vatrenog oružja na „Marakani“ u srijedu veče za vrijeme polufinala Lav kupa Srbije. Osude bezumnog, vandalskog čina stižu sa svih strana, nesrećni mladić Igor Vrević (21) je poslije operacije u Urgentnom centru u stabilnom stanju, policija i dalje traga za počiniocem, a FS Srbije je po hitnom postupku pokrenuo disciplinski postupak protiv organizatora Crvene zvezde i suspendovao „Marakanu“ do izricanja kazne. Tuče, ubistva u navijačkim okršajima posljednjih desetak godina izazivala su jezu, ali do sada nikad na stadion nije unijeto i upotrebljeno vatreno oružje! Gradonačelnik Beograda Dragan Đilas reče „Za trideset godina koliko pratim fudbal svašta sam čuo, ali da se puca u čoveka to je nečuveno!“ I zaista niko ne može da objasni kako se i zbog čega tri tuče na „severu“, koji je od dolaska Vladana Lukića na čelo kluba bio izuzetno sportski orijentisan, u drugom poluvremenu pretvorile u scene stravičnog nasilja. Očevici kažu da je Vrević upucan desetak minuta poslije tuče na početku drugog poluvremena i to iz pištolja ručne izrade, a ne nekog serijskog modela! Zasada čujemo samo riječi zgrážavanja za ovaj zločin, a ko je i zbog čega pucao, kako se sve odvijalo, ko će da odgovara, pokazaće dani pred nama. Policija će već uraditi svoj dio posla, pravosuđe će ponovo biti na ispitu, kao i fudbalski organi. Čelnici Saveza, pod čijim je okriljem Lav kup Srbije, reagovali su ekspressno, pa je pokrenut disciplinski postupak protiv Crvene Zvezde na osnovu člana 51. pravilnika FS Srbije.

Stadion Crvene Zvezde je suspendovan do okončanja procesa i izricanja kazne. Pokrenuti postupak protiv organizatora meča, odnosno Crvene Zvezde će biti vođen po hitnom postupku, a zatražene su i dodatne izjave delegata Dušana Tomića, komesara za bezbjednost Saveza, Crvene Zvezde i OFK Beograda, Specijalnog posmatrača FSS, kao i kluba organizatora Crvene Zvezde - istakao je predsjednik Disciplinske komisije FSS Slobodan Pajević. Kazna će biti rigorozna, kako za počinjoca zločina, tako i za organizatora meča i odgovorna lica prema zakonu. Treba podsjetiti da je Crvena Zvezda u decembru 2007. godine zbog tuče navijača i policije u meču sa Kulom bila kažnjena sa tri meča igranja bez prisustva publike i novčanom kaznom od 500.000 dinara. Ove sezone crveno-bijeli su kup susret sa Mladošću igrali bez gledalaca zbog incidenta navijača u Smederevu.“

6. Primjer :

„Dinamo je odbranio naslov prvaka Hrvatske nakon što je na domaćem terenu odigrao 0:0 sa najvećim rivalom Hajdukom. Međutim, to nije top tema u hrvatskim medijima. Niko ne slavi, već su u centru pažnje tužne stvari, koje ne tako rijetko imamo priliku vidjeti i kod nas.

Nakon utakmice Dinamo - Hajduk uslijedili su krvavi neredi, u kojem je najgore prošao jedan navijač kojeg je policajac ranio iz pištolja, ali i policajac kojemu je teže povrijeđeno oko još tokom utakmice.

Slučajni pucanj

Prema informacijama iz policije do nereda je došlo u subotu oko 22 sata. Tada su osmorica navijača Dinama, poznatijih kao Bed blu bojsi, napali policajce u civilu koji su sjedili u policijskom automobilu.

Udarali su po vozilu predmetima, a kada je jedan policajac izvadio pištolj, navijač mu ga je pokušao oteti. Navodno je, tvrde iz policije, u naguravanju pištolj slučajno opalio i navijač je pogoden u prsa. Prema posljednjim informacijama, navijač je van životne opasnosti. Van životne opasnosti je i policajac, kojem je od topovskog udara teže povrijedeno oko, a popucali su mu i bubenjići. Ljekari nisu mogli prognozirati hoće li mu moći spasiti oko.

Bijeg Mamića

To nije bilo sve, neredi su se prelili na veći dio Zagreba, pa je povrijedeno 15 policajaca i 10 navijača. Navodno je tuča policije i navijača bilo i u kvartovima u samom centru grada, a čak su oružje morali upotrijebiti i saobraćajni policajci. Oni su pucali u zrak, kako bi se odbranili od napada navijača tima koji je nekih sat ranije ponovo postao prvak Hrvatske. Treba reći i da je Zdravko Mamić, izvršni potpredsjednik Dinama, stadion u Maksimiru napustio u pratinji tjelohramitelja, jer navijači nisu bili zadovoljni prikazanim na terenu.

- Treba emigrirati iz Hrvatske. Ne mislite valjda da je neko zadovoljan ovom igrom? Ali, šta sad. Osvojili smo naslov - izjavio je Mamić za hrvatske medije.

Epilog nereda:

- Teško povrijedjeni: 1 policajac i jedan navijač
- Povrijedjeni: 15 policajaca, 10 navijača
- Privedeni: 91 navijač (66 BBB, 21 Torcida)
- Uništeno: 5 automobila, 2 tramvaja

Kosor najavljuje oštريje kazne

Neredi u Zagrebu nisu ostavili ravnodušnom ni premijerku Hrvatske Jadranku Kosor. „Sigurno je da moramo mijenjati zakon i ovlasti policije u smislu da svaki policajac, osiguravajući svaki život u Hrvatskoj, pa onda i svih navijača, kao i materijalna dobra, bude prije svega sam siguran. Očito je da ćemo morati ići u drastične kazne protiv počinitelja kaznenih djela“ - istakla je Kosor.“

8.9.9. Mjere za sprječavanje nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama

Mjere koje se preduzimaju za sprječavanje nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama mogu se podijeliti po više kriterija, i to:

1. **po vremenu njihovog preuzimanja** razlikujemo mjere koje se preuzimaju prije održavanja sportske priredbe, mjere za vrijeme održavanja sportske priredbe i mjere koje se preuzimaju nakon sportske priredbe;
2. **po stepenu opasnosti** razlikujemo mjere koje se preuzimaju na redovnim sportskim priredbama i mjere koje de preuzimaju na sportskim priredbama povećanog rizika;

3. **prema subjektu koji mijere preduzima** razlikujemo mijere koje preduzima organizator sportske priredbe, zatim mijere koje preduzima gostujuća ekipa, kao i mijere koje preduzima Ministarstvo unutrašnjih poslova, odnosno agencija za obezbjeđenje sportske priredbe.

U poglavnju dva Zakona propisane su mijere za sprječavanje nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, i to su:

1. **Preventivne mjere** – kao preventivne mjere koje su sportske organizacije dužne u svom radu kontinuirano da preduzimaju, Zakon je propisao: podsticanje organizovanja i dobrog ponašanja svojih navijača i njihovih klubova, ostvarivanje saradnje sa klubovima svojih navijača, uz iniciranje aktivnosti klubova na određivanju redara iz njihovih redova, a sve sa ciljem pružanja pomoći organizatorima sportske priredbe u održavanju reda, ostvarivanje odgovarajućeg informisanja svojih navijača putem održavanja sastanka sa navijačima, izdavanjem biltena i sl; koordinacija aktivnosti sa klubovima svojih navijača prilikom organizovanog odlaska na sportske priredbe na kojima su te sportske organizacije, odnosno klubovi i njihovi navijači gostujući; uređivanje sportskim pravilima iz svojih nadležnosti koje se sportske priredbe smatraju visokorizičnim i koje mijere su organizatori sportskih priredbi idrugi učesnici dužni da preduzmu na sportskim priredbama visokog rizika; ostvarivanje saradnje sa članovima sportskih klubova; odnosno učesnicima-takmičarima sportskih priredbi radi sprječavanja nedoličnog ponašanja sportista i drugih članova kluba.
2. **Mjere koje se preduzimaju na sportskim priredbama** – Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama propisuje obavezu organizatora sportske priredbe da obrazuje odgovarajuću redarsku službu ili da angažuje pravno lice ili agenciju za obezbjeđenje lica i imovine sa ciljem obavljanja poslova fizičkog obezbjeđenja i održavanja reda na sportskoj priredi. U stavu 4. Člana 8. Zakona propisano je da se bez odlaganja obavještava nadležno ovlašćeno lice Ministarstva unutrašnjih poslova kada gledalac ili grupa gledalaca postupi suprotno nalozima redarske službe ili pruži fizički otpor. Obaveza organizatora jeste i da: ostvari saradnju sa nadležnom organizacionom jedinicom Ministarstva unutrašnjih poslova na čijem se području održava sportska priredba sa ciljem sprovođenja mera i naloga koji se odnose na održavanje javnog reda i mira; obezbijedi prisustvo odgovarajuće službe medicinske pomoći za vrijeme sportske priredbe i ostvari saradnju, a po potrebi preduzme mjeru da obezbijedi i prisustvo drugih nadležnih organa i organizacija, javnih službi i javnih preduzeća (vatrogasne jedinice, inspekcijske i komunalne službe i dr.).
3. **Mjere koje se preduzimaju na sportskim priredbama povećanog rizika** – Zakonodavac je posebnu pažnju posvetio sportskim priredbama povećanog rizika. Sportskim priredbama povećanog rizika posebno se smatraju međunarodne sportske priredbe, domaće sportske priredbe od većeg takmičarskog značaja, sportske priredbe na kojima se očekuje prisustvo velikog broja gledalaca ili navijača gostujućih klubova i druge sportske priredbe kada posebne okolnosti ukazuju da na njima može doći do nasilja ili nedoličnog ponašanja. Za organizatora su, kada su u pitanju sportske priredbe povećanog rizika, propisane obaveze da prije početka, za vrijeme trajanja i po zavšetku takve sportske priredbe: obezbijedi da se u prodaju puste samo ulaznice za mjesta za sjedenje, odnosno onoliki broj ulaznica za stajanje koji, u zavisnosti od kapaciteta

sportskog objekta, ne ugrožava bjezbjednost učesnika sportske priredbe; ostvari saradnju sa sportskim organizacijama koje učestvuju u sportskoj priredbi u pogledu prodaje ulaznica za njihove navijače; obezbijedi odvajanje grupa gostujućih navijača prodajom ulaznica na odvojenim i posebnim prodajnim mjestima; odredi posebne ulaze, izlaze i dio gledališta za grupe gostujućih navijača i obezbijedi preko sredstava informisanja valjano informisanje gledalaca, te poziva i podstiče gledaoce na korektno ponašanje.

Obaveze koje su Zakonom propisane za gostujući sportski klub koji učestvuje na priredbi povećanog rizika jesu: da najkasnije tri dana prije organizovanog polaska svojih navijača na sportsku priredbu obavjesti organizatora sportske priredbe o svim elementima bitnim za prijem kluba i svojih navijača; da ostvari saradnju sa klubom svojih navijača u zajednickoj organizaciji odlaska na sportsku priredbu i raspodjelu karata, kao i da preduzme druge potrebne mjere kako klub i njegovi navijači ne bi bili uzrok nasilja i nereda na sportskoj priredbi.

4. **Mjere koje preduzimaju nadležni državni organi** – Ministarstvo može naložiti preduzimanje svih potrebnih mjer radi sprječavanja nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca, a posebno je naglašeno da Ministarstvo može: naložiti grupama gostujućih navijača kretanje određenim pravcem prilikom dolaska i odlaska iz sportskog objekta, naložiti organizatoru sportske priredbe otklanjanje uočenih nedostataka sportskog objekta ili propusta u organizaciji, te zabraniti ulazak na sportsku priredbu, odnosno udaljiti iz sportskog objekta lice iz čijeg se ponašanja može zaključiti da je skljono nasilničkom i nedoličnom ponašanju. Najmanje 24 časa prije početka sportske priredbe povećanog rizika, Ministarstvo vrši pregled sportskog objekta i ostvaruje uvid u organizacione pripreme organizatora sportske priredbe. Zakonom je propisana zabrana prodaje alkoholnih pića na prilazima, u neposrednoj blizini i u sportskom objektu tri časa prije, za vrijeme i po završetku sportske priredbe.

8.9.10. Kaznene odredbe

Prekršaji iz ove oblasti spadaju u grupu teških prekršaja za koje su propisane veoma stroge prekršajne sankcije. Kao učinici prekršaja javljaju se fizička lica kao organizatori ili učesnici sportske priredbe, pravna lica, odgovorna lica u pravnom licu, te samostalni preduzetnici. Pored novčane kazne, učiniocima ove vrste prekršaja sve do 01.09.2006. godine bilo je moguće izricati i kaznu zatvora, kao i zaštitne mjere zabrane vršenja određene djelatnosti, odnosno zabrane odgovornom licu da vrši određene poslove. Pravno lice, odnosno sportski savez, sportsko društvo, klub ili neko drugo pravno lice kažnjava se novčanom kaznom od 3.000,00 KM do 6.000,00 KM, odgovorno lice u tom pravnom licu i fizičko lice koje je organizator sportske priredbe novčanom kaznom od 300,00 KM do 1.500,00 KM (ili kaznom zatvora do 60 dana), a preduzetnik kao organizator sportske priredbe novčanom kaznom od 1.500,00 KM do 5.000,00 KM (ili kaznom zatvora do 60 dana) za slijedeće prekršaje:

1. propuštanje organizatora da obezbijedi nesmetano i bezbjedno održavanje sportske priredbe,
2. propuštanje vršenja nadzora nad sprovodenjem mjer utvrđenih Zakonom,

3. propuštanje preduzimanja propisanih preventivnih mjera,
4. propuštanje organizovanja odgovarajuće redarske službe,
5. odbijanje saradnje sa Ministarstvom unutrašnjih poslova,
6. propuštanje da se obezbijedi prisustvo službe medicinske pomoći ili drugih nadležnih organa i organizacija,
7. nepreduzimanje propisanih mjera na sportskim priredbama povećanog rizika,
8. propuštanje preduzimanja propisanih mjera prije početka, za vrijeme trajanja i po završetku sportske priredbe povećanog rizika,
9. propuštanje vođenja propisanih evidencija, odnosno ne pružanje istih na uvid ovlaštenom licu Ministarstva,
10. prodaja ulaznica van odobrenih posebnih prodajnih mjesta,
11. propuštanje da se obezbijedi odgovarajući sportski objekat za održavanje sportske priredbe povećanog rizika,
12. propuštanje preduzimanja zakonom propisanih mjera od strane gostujuće ekipe i
13. prodaja alkoholnih pića suprotno zabrani prodaje.

Fizičko lice, učesnik sportske priredbe kazniće se novčanom kaznom od 600,00 do 1.500,00 KM (kaznom zatvora u trajanju od 30 do 60 dana bilo je moguće kazniti učinioca prekršaja do 01.09.2006. godine) za slijedeće prekršaje :

1. učestvovanje u fizičkom obračunu gledalaca na sportskoj priredbi,
2. učestvovanje u fizičkom obracunu između takmičara,
3. nedolično i uvrijedljivo ponašanje takmičara prema gledaocima, sudijama i službenim licima,
4. bacanje bilo kakvih predmeta na sportski teren ili ometanje odvijanja sportske priredbe posebnim tehničkim sredstvima ili drugim napravama,
5. oštećenje sportskog objekta na kojem se odvija sportska priredba, njegove opreme, uređaja, instalacija i sl.,
6. izazivanje mržnje ili netrpeljivosti izvikivanjem parola, te isticanjem transparenata,
7. neovlašteno ulazeњe u sportski teren,
8. neovlašteno ulazeњe u službene prostorije i službene prolaze sportskog objekta na kojem se odvija sportska priredba za vrijeme održavanja sportske priredbe, kao i neposredno prije i poslije njenog održavanja,
9. unošenje u sportski objekat ili upotreba alkohola ili opojnih droga za vrijeme održavanja sportske priredbe,
10. neovlašteni ulazak u dio gledališta koji je namjenjen protivničkim navijačima,
11. pozivanje i podsticanje na tuču ili pozivanje na fizički napad na druge gledaoce, službena lica, takmičare i druge učesnike,
12. nepostupanje po nalozima službenog osoblja.

8.10. Društveni aspekti obezbjeđenja sportskih događaja

Obezbeđenje sportskih događaja predstavlja jedan od redovnih poslova i zadataka policije u cilju zaštite lične i imovinske sigurnosti građana, kao i očuvanja javnog reda i mira. Veliki sportski događaji predstavljaju potencijalnu mogućnost ozbiljnog narušavanja javnog reda i mira, eskalacije nasilja, drugih oblika nasilnog ponašanja često praćenog uništavanjem imovine, kao i u ozbilnjijim situacijama eskalacija nasilja vrlo često rezultira posljedicama po lica, uključujući lakše i teže tjelesne povrede, a u najtežim situacijama i smrt. Dosadašnja iskustva obezbjeđivanja sportskih događaja visokog rizika pokazala su da pristup ovom problemu zahtijeva izuzetno visok stepen pripremanja, planiranja, organizacije, taktičke pripremljenosti i sposobljenosti. Potrebno je izvršiti mobilizaciju raspoloživih resursa (ljudskih i tehničkih) u cilju efikasnog djelovanja ukoliko dođe do eskalacije nasilja ili narušavanja javnog reda i mira u većem obimu.

8.10.1. Postupci obezbjeđenja

Nakon saznanja za sportski događaj – organizator manifestacije vrši prijavu organu Unutrašnjih poslova o održavanju sportskog događaja na osnovu Zakona o javnim skupovima i javnom okupljanju građana. Organizator manifestacije dužan je u roku od 48 sati prije početka događaja da prijavi Organu unutrašnjih poslova javni skup. Organ unutrašnjih poslova na osnovu prijave vrši procjenu i ocjenjuje karakter skupa, te na osnovu tih činjenica donosi pozitivno ili negativno rješenje.

8.10.2. Izrada bezbjednosne procjene sportskog događaja

Bezbjednosna procjena sportskog događaja determinisana je vrstom događaja (fudbalska, košarkaška, rukometna utakmica, itd.), karakterom događaja (priateljska utakmica, prvenstvena utakmica, derbi) u cilju definisanja emotivnog naboja navijača i sa tim u vezi mogućnost eskalacije nasilja, očekivanim brojem posjetilaca i njihovom strukturom, pravcem kretanja navijačkih grupa i njihovim rasporedom na mjestu sportskog događaja, procjenom eskalacije nasilja, mogućnošću upotrebe pirotehničkih sredstava, prikupljenim informacijama i operativnim saznanjima na terenu o mogućim pripremnim radnjama i pripremanju potencijalnih sukoba, procjenom nivoa prijetnje izvora i oblika ugrožavanja (društvenih, prirodnih, tehničko – tehnoloških, oružanih, neoružanih, političkih, ekonomskih, kriminalnih, itd.).

8.10.3. Operativni plan obezbjeđenja sportskih događaja

Operativni plan obezbjeđenja temelji se na bezbjednosnim procjenama, a na osnovu tih procjena određuje se nivo potencijalne prijetnje. Na osnovu tih prepostavki izrađuje se plan obezbjeđenja koji treba da sadži slijedeće elemente:

1. vrsta događaja,
2. vrijeme održavanja događaja,
3. mjesto održavanja događaja,
4. karakteristike objekta (kapacitet objekta, raspored ulaza i izlaza, nužni izlazi, prilazi objektu, blizina drugih važnih objekata itd.),

5. dužina trajanja manifestacije,
6. očekivani broj ljudi,
7. bezbjedonosna procjena eskalacije nasilja,
8. rukovodilac obezbjeđenja događaja ili operativni štab,
9. broj ovlaštenih službenih lica angažovanih na obezbjeđenju, njihovi konkretni zadaci i taktički raspored,
10. angažovanje jedinice policije specijalno obučene i pripremljene za suprotstavljanje nemirnim masama i narušavanju javnog reda i mira u većem obimu,
11. broj i raspored operativnih radnika u civilu i njihova zaduženja,
12. porebna tehnička sredstva, oprema i vozila,
13. obezbijediti prisustvo krim. tehničara sa video kamerom radi snimanja mase,
14. upotreba službenih pasa,
15. upotreba konjice u određenim situacijama,
16. upotreba hemijskih sredstava za privremeno onesposobljavanje,
17. obezbijediti prisustvo vatrogasnih kola,
18. obezbijediti vozila hitne pomoći,
19. izrada plana regulacije saobraćaja tokom događaja ukoliko redovno odvijanje saobraćaja nije moguće.

8.10.4. Mjere obezbjeđenja

Teorijska dostignuća, a i praktična iskustva pokazuju da su najprisutnije preventivne i represivne mjere. Neke od preventivnih mjer obezbjeđenja sportskih događaja su:

1. vršenje kontra – diverzionog pregleda događaja u cilju pronalaska minsko – eksplozivnih sredstava,
2. kontrola ulaza na stadion, vršenje fizičkog pregleda u cilju pronalaska i oduzimanja oružja, oruđa, pirotehničkih sredstava i drugih predmeta pogodnih za izvršenje napada,
3. samo brojno prisustvo policije, prisustvo službenih pasa ili konjice ima preventivni karakter i predstavlja faktor odvraćanja,
4. snimanje navijača kamerom prilikom dolaska na stadion, kao i na samom stadionu – jako psihološko dejstvo koje razbija iluziju o anonimnosti pojedinca u masi, stvara osjećaj kod potencijalnog nasilnika da je viđen, a njegovo ponašanje zabilježeno video zapisom,
5. onemogućiti fizički kontakt suprotstavljenih navijačkih grupa, kako na samom stadionu tako i van stadiona i
6. izdavanje upozorenja i naređenja.

Represivne mjeru primjenjuju se u slučajevima narušavanja javnog reda i mira, nasilničkog ponašanja ili drugih načina ugrožavanja lične i imovinske sigurnosti građana. Primjena represivnih mjer i radnji mora imati svoje realno opravdanje s obzirom na nastalu situaciju na terenu, mora biti zakonski utemeljena. Najčešće se koriste sljedeće represivne mjeru i radnje: upotreba fizičke snage i

gumene palice, upotreba hemijskih sredstava za privremeno onesposobljavanje, upotreba topova sa vodom, korištenje sredstava za zaprečavanje, ograničavanje kretanja na određenom prostoru, upotreba službenih pasa i konjice itd. Nakon završetka sportskog događaja, sportske priredbe, neophodno je izvršiti analizu događaja i napisati izvještaj, te preporuke za unaprijeđenje obezbjeđenja sportske priredbe (sportskog takmičenja i sportske manifestacije).

8.10.5. Sportske priredbe – neke preporuke

Organizovanjem sportskih priredbi (sportskih takmičenja i sportskih manifestacija) mogu se baviti sportske organizacije, savezi i druga fizička i pravna lica pod uslovima utvrđenim zakonom i pravilima. Organizator je dužan da osigura nesmetano i bezbjedno održavanje sportske priredbe u skladu sa zakonom, sportskim pravilima i Evropskom konvencijom o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, posebno na fudbalskim utakmicama. Organizator je dužan da preduzme mјere koje omogućavaju predupređenje rizika nastanka štete za učesnike, gledaoce i treća lica (upozorenja, zabrane, davanje obavještenja i upustava i sl.), kao i mјere kojima se na povećanje rizika utiče (bezbjednost sportskog objekta, ispravnost i adekvatnost instalisane i druge opreme, obezbjeđenje hitne medicinske pomoći i dr.). Sportsko takmičenje može da se organizuje ukoliko organizator ima obezbjeđene uslove predviđene sportskim pravilima u pogledu objekta, odnosno prostora, opreme, stručnih i drugih radnika, i preduzme mјere u skladu sa zakonom. Sportista i sportska organizacija mogu da učestvuju na sportskom takmičenju ako ispunjavaju uslove utvrđene zakonom i sportskim pravilima. Organizator sportske priredbe je dužan da preduzme potrebne mјere da za vrijeme njenog održavanja ne dođe do nasilja ili nedoličnog ponašanja gledalaca, a naročito:

1. obezbjeđenje upotrebe adekvatnih sredstava protiv izbijanja nereda i nedoličnog ponašanja u saradnji sa organima Ministarstva unutrašnjih poslova, obavještajno – bezbjednosnom službom i drugim organima i organizacijama,
2. pružanje blagovremenih informacija Ministarstvu unutrašnjih poslova i drugim organima i organizacijama,
3. obezbjeđenje takvih karakteristika sportskog objekta koje osiguravaju bezbjednost gledalaca, onemogućavaju lako izbijanje nereda među njima, obezbjeđuju efikasno kontrolisanje mase, sadrže odgovarajuće prepreke i ograde i omogućavaju djelovanje organa bezbjednosti,
4. efikasno odvajanje grupe protivničkih navijača, po potrebi namjenjivanjem posebnih prostora na sportskom objektu gostujućim grupama navijača, kontrolisanjem prodaje ulaznica i preduzimanjem posebnih mјera predostrožnosti neposredno pred takmičenje,
5. isključivanje ili zabranu pristupa sportskom objektu poznatim ili potencijalnim izgrednicima ili onim licima koja su pod uticajem alkohola ili drugih opojnih sredstava,
6. opremanje sportskog objekta efikasnim sistemom javnog razгласa i obezbjeđenje njegovog punog korištenja, kao i programa takmičenja i drugih sredstava publiciteta radi podsticanja gledalaca na korektno ponašanje,

7. zabranu unošenja, prodaje i distribucije alkoholnih pića u okviru sportskog objekta, kao i obezbeđenje da sva pića budu u bezbjednosnoj ambalaži,
8. obezbeđenje kontrole da gledaoci u sportski objekat ne unose predmete koji se mogu upotrijebiti u nasilnim postupcima, pirotehnička ili hemijska sredstva,
9. obezbeđenje lica za vezu sa organima reda i bezbjednosti i
10. obezbeđenje izlaza za slučaj nužde i njihovo funkcionisanje.

Nasilje je problem pojedinaca isto koliko i problem društva koje ga promoviše (legitimnim ili nelegitimnim putem). Mi ne možemo biti sigurni da li do nasilja dolazi tako što ono kulminira u pojedincu, koji onda pronalazi stadion kao društveno prihvatljivo područje za ispoljavanje ili je društvo to koje nužno mora pronaći neko mjesto za ispoljavanje agresije, ne bi li "aparat" funkcionalao kako treba. Dakle, u mojoj perspektivi nasilje je društvena institucija koja je pronašla svoj dom u maksimalno afektivnom biću, kakvo je čovjek. Ovdje ne govorim o prirodno-instiktivnoj agresiji, već o društveno uobličenom obrascu ponašanja. Tući se, prijetiti, dokazivati se, provokacije, to su društvene pojave. E sada, čini mi se da je javno nasilje, stadionsko, je ipak daleko više folklor nego pravi incident. To je više neki tip igre, na koju su svi navikli (uvježbani) - svi imaju svoju istoriju u tučama na koju su ponosni (karijera). Baš zato, stadionsko nasilje i jeste sport, društveni sport koji se odvija oko terena. Civilizacija je ta koja ljudima pruža oblike (obrasce) uvježbavanja borbe sa dozom kontrole (policija) kako ne bi bilo većih posljedica. To je simulacija ratovanja koja je ugrađena u strukturu (kičmu) svakog društva, i koja treba ljudi da održava u borbenoj spremnosti. Jedino tako su naši preci mogli opstatи do sada i to je moralno biti naučeno, integrisano i poslatо budućim generacijama kroz kulturu, jezik (pogotovo sport). Otud onaj utisak horde ili plemena koji stičemo kada posmatramo navijačke grupe. Njihove pjesme su jednostavne, često jednoslovne i podsjećaju na davne davne etape ljudskog razvoja. Pa šta misliš, zašto društvo i dalje odobrava dolazak navijača na stadione i pored svega? Ni meni ne djeluje kao da mu mnogo smeta nasilje.⁴¹

9. KAKO PREVAZIĆI NASILJE U SPORTU

9.1. I djecu ubijaju, zar ne?

Umrla je dvanaestogodišnja djevojčica Adriana Đurka. Bila je gimnastičarka, jedna od „čuda“ koje proizvodi rumunска industrija gimnastike. Izdahnula je od povreda koje joj je, u manjakalnom bijesu, nario njen trener George Florin, jedan od onih „pedagoga“ koji su „stvorili“ Nadu Komaneči i na kojima počiva svjetska gimnastika i sport u cjelini. Ovakve vijesti kao da više nikoga ne uzbuduju. Pogotovo ne one koji se nalaze u svjetskom show-business-u. Jer, smrt je odavno postala sastavni dio sporta. Svake godine stotine sportista izgube život, hiljade bivaju ubogaljeni... To, dakle, nije neka novost. Prava vijest je ko je slijedeći, na koga treba „tipovati“, u koga treba ulagati da bi se dobilo više, mnogo više... Tačno je, radi se još o djetetu, ali šta se tu može kada ta „šašava djeca“ po svaku cijenu

⁴¹ Internet: „Nasilje u sportu i kako ga prevazići“, 2010. godina.

hoće da se dokopaju „slave“ i novca. A da bi se to postiglo, treba se podrediti zahtjevima koje postavlja „vrhunski sport“. Put ka „savršenstvu“ zahtjeva „savršeno tijelo“. A to znači da treba spriječiti rast skeleta, onemogućiti polno sazrijevanje, što znači normalni biološki razvoj da bi se sačuvala dječija vitkost toliko potrebna da bi se impresionirala sportska birokratska „elita“ koja određuje „ocjene“, a samim tim i sudbinu čovjeka. Oni su ti koji vode računa da ne dođe do zastoja u „progresu“. Njihove „ocjene“ označavaju put koji vodi „naprijed“ – ka jami. U njoj sada, pored njenih „slavnih“ prethodnika iz „vrhunskog sporta“, leži i mala Adriana. Pokušala je da, sa drveta na kojem blješte „odličja“, dohvati „zlato“ – i sunovratila se, kao i mnogi drugi prije nje, u tamu ponora. Oni koji su zasadili i okitili drvo iskopali su i jamu. Drvo raste, a jama je sve dublja. Iznad nje se njišu, sudaraju, zveckaju visuljci smrti mameći one koji u sablasnoj sjenci drveta, koja pada preko jame, vide most koji ih vodi iz životnog ništavila. Sirotinja je ta koja služi da se dokaže da je moguće ići dalje. Leševima radničke djece popločana je staza koja vodi u „budućnost“. Kada je fašista Samaranč otišao u Bukurešt da okači „Zlatni olimpijski orden“, najviše priznanje u svijetu sporta, rumunskom diktatoru Čaušesku u znak priznanja za njegov „neprocjenjivi doprinos razvoju sporta i olimpijskog pokreta“, on je samo pokazao da ne postoji „istok“ i „zapad“, već da postoje oni koji tlače i oni koji su tlačeni. Još jedanput je potvrđeno da je sport sredstvo za očuvanje uspostavljenog poretku, internacionala kapitala i vladajućih političkih centara moći. Znao je Samaranč na kakav monstruozni način funkcioniše rumunska industrija sporta, kao što je znao za zločine vojne hunte u Seulu, kojoj su, uz njegovu svesrdnu podršku, dodjeljene Olimpijske igre 1988. godine. Ali je isto tako znao da je očuvanje olimpijske piramide moći moguće samo ukoliko svaki njen dio ima čvrst oslonac i da samo jedan izvučeni kamen može da ugrozi prividno monolitni olimpijski bastion. Smrt Adriane je simbolično ubijanje ljudskog. Njen trener nije želio da ubije njen tijelo, već njenu ličnost. On je nastojao da postigne ono što je osnovni cilj sportske pedagogije: da od svoje „štićenice“ napravi robotizovanu lutku koja će bespovorno slijediti njegove komande. Radi se, dakle, o instrumentalizovanom nasilju. Njegova „greška“ se sastoji u tome što je, u jednom trenutku, pretjerao u korišćenju jednog od najprimitivnijih metoda za slamanje ljudskog dostojanstva, dakle, što se nije poslužio nekim „suptilnjim“ metodom i „naveo“ Adrianu da uradi ono što je od nje zahtjevao. Upozoravajuće djeluje podatak da su mnoga djeca, kao i njihovi roditelji, prihvatile Florinov metod „ubjedivanja“ vjerujući da će im to pomoći da dođu „do vrha“. To se, uostalom, uklapa u zahtjeve sportske pedagogije koja u izgradnji mazohističkog (samodestruktivnog) karaktera vidi jednu od osnovnih prepostavki za razvoj „vrhunskog sporta“. Nevolja je u tome što je postizanje novih „vrhunskih rezultata“ u sve većoj nesrazmjeri sa stvarnim mogućnostima organizma. Fanatični obračun čovjeka sa sopstvenim tijelom postaje osnovni način da se unište prirodne odbrambene reakcije organizma da bi mogao da se natjera na samouništavajući napor. Trener je taj koji batinama treba da „pomogne“ sportisti da „prevaziđe trenutke malodušnosti“, što znači kapitulaciju pred premorom, da bi sa novom žestinom nastavio da uništava svoj iznurenji organizam. U tu „pomoć“ spada i sadističko ponižavanje čovjeka iz čega treba da slijedi potreba za „dokazivanjem ličnosti“ u vidu manjakalnog juriša na sopstveno tijelo. Adriana i njen ubica Florin bili su na istom zadatku. Oni su se sa bezumnom revnošću podredili vladajućem duhu destrukcije da bi se, svako u svom domenu, domogao vladajućih vrijednosti. On nije djelovao kao slobodan čovjek, već kao produžena ruka vladajuće moći koja se

ne pojavljuje samo u obliku pesnice ili biča, već i u svim onim oblicima koji vode ka uništenju čovjekovog organizma i njegove ličnosti. Adriana pogotovu nije djelovala kao slobodan čovjek, već kao zaluđeno dijete koje, usmjeravano od strane bolesno ambicioznih roditelja, beskrupuloznih „sportskih radnika“, novinara i ljekara-monstruma – nije ni moglo da bude svjesno kuda ide. Da je sport oblast u kojoj su ljudi prepušteni na milost i nemilost kapitalu i politici govori i to što ne postoji nikakav zakonski osnov za sprječavanje zloupotrebe sportista, posebno djece, za stvaranje profita i postizanje političkih ciljeva. U radnim zakonodavstvima širom svijeta propisana su ograničenja i zabrane kada je u pitanju rad djece. Vodi se računa o njihovom „zdravlju“, „pravilnom razvoju ličnosti“, „pravu na srećno djetinjstvo“, „obrazovanju“... U sportu, u kome proizvodnja „šampiona“ započinje još u predškolskom uzrastu, ne postoje nikakva pravila kojima se ograničava vrijeme treninga djece i veličina napora. Pored toga, ne poklanja se ni najmanje pažnje harmoničnom razvoju tjelesnih i duhovnih sposobnosti djeteta već se čitav njegov tjelesni razvoj prilagođava sportskoj disciplini za koju je dijete, po ocjeni „stručnjaka“, „talentovano“. Tzv. „rana specijalizacija“, što znači sistematsko ubogaljivanje djeteta u najvažnijim godinama razvoja, jedan je od osnovnih preduslova za „razvoj vrhunskog sporta“. Dijete bukvalno postaje „materijal“ koji treba tako da se „isteše“ da jednog dana postigne planirani rezultat. Kako se „obaraju rekordi“, tako se povećavaju zahtjevi koji se pred mlade postavljaju. Govoreći o „crnim“ i „bijelim“ sportistima, Irina Privalova, jedna od najbržih „bijelih“ šprinterki svijeta, kaže i slijedeće: „Potpuna je neistina da su crnci i crnkinje nadmoćni u šprintu zbog prirodnih prednosti. Oni se od djetinjstva posvete samo jednoj oblasti u životu, na primjer trčanju, pjevanju ili igranju i ne rade ništa drugo. Nama priroda nije ništa uskratila. Treba samo mnogo i stručno da se trenira. Ja imam praktično osmočasovni radni dan. To je moj posao i na njemu provodim onoliko vremena koliko ljudi iz drugih profesija.“ Privalova, koja je inače „prve kokane u sportu načinila kada je imala tri godine“, je na sažeti način objasnila „tajnu“ sportskog „uspjeha“: što se ranije dijete u potpunosti posveti određenoj sportskoj disciplini, utoliko su veći izgledi da će se probiti „do vrha“. To je monstruozna „pedagogija“, ali ona tačno izražava stanje stvari u današnjem sportu (društvu). Privalova, koja je svoju sportsku karijeru „krunisala“ tako što je postala trčeći transparent američke firme „Nike“, nije pomenula koliko hiljada mentalno i tjelesno ubogaljene djece „vrijedi“ jedan profesionalni ugovor. Nju zanima da pridobije što više djece u Rusiji da krenu stopama djece iz američkih crnačkih geta. Imajući u vidu razmjere siromaštva i bijede u novostvorenoj kapitalističkoj Rusiji, Privalova će imati na raspolaganju veliki broj „talentovane“ djece koja će, za koru hljeba i zasljepljeno blještavim iluzijama, krenuti ka olimpijskom vrhu. Uostalom, put je već utaban. Hiljade unakaženih leševa već visi na liticama obilježavajući „slavni“ staljinistički „put u budućnost“. Sada su olimpijsku baklju preuzeli „Adidas“, „Coca-Cola“, „Nike“, „Mercedes“... Kapitalistički koncerni su prisvojili nasljeđe „realnog socijalizma“ i od do jučerašnjih „ambasadora“ sovjetskog birokratskog režima napravili svoje reklamne panoe. Privalova nije pomenula ni „stimulativna sredstva“ koja su, već više godina, „pogonska snaga“ za postizanje „vrhunskih rezultata“. Pilule, injekcije, hormoni, „specijalni tretmani“, „krvni doping“ i sve ono što može da ponudi današnja medicina i njeni ljekari-monstrumi sve više postaje realnost i tzv. „dječijeg sporta“. Svakim danom sve mlađi uzrasti dolaze pod udar neumoljivog imperativa „brže, dalje, snažnije“. Iza tog „principa progresa“ krije se

sve nezajažljivija glad kapitalističkih koncerna za profitom. Svjetski sportski business već vrijedi više od 700 milijardi dolara godišnje, sa tim što do kraja ovog vijeka treba da dostigne iznos od 1 000 milijardi. Kada se ima u vidu sve dublja kriza kapitalizma, razmjere borbe za tržište koja se sve više rasplamsava, postaje jasno zbog čega se sa takvom bezdušnošću i djeca stavljaju na oltar uništenja. Sve bespoštendija borba za opstanak uklanja i posljednje velove „humanosti“ sa kojim je kapitalizam, kao i bivši režimi „realnog socijalizma“, doskora mahao da bi rasterao sve veći smrad koji, u „borbi za progres“, ostavlja za sobom.

9.2. Sport i rat

Sportska takmičenja su po svojoj prirodi najbliža ratu. Praktično, ona su podražavanje ratnih okršaja. Na to upućuju i izrazi koji dominiraju u sportu: „protivnik, pobjeda, poraz, napad, odbrana, kontra-napad, juriš, linija odbrane, strategija napada, razbiti protivničku odbranu, razviti napadačke linije, obezbijediti podršku napadačkim redovima, obezglaviti protivnika stalnim jurišima i natjerati ga na povlačenje, zbiti odbrambene redove, ukopati se u odbrani, unijeti paniku u protivničke redove, nanjeti protivniku udarac od kojeg ne može da se oporavi, onesposobiti napadačke redove, natjerati protivnika da se povuče na svoju teritoriju, uništiti igru protivnika, slomiti protivniku moral, srušiti ga na koljena, dotući ga do kraja, natjerati ga da se preda, ubiti mu volju da se bori, kukavički se predati, junački izginuti braneći svoj gol, boriti se do kraja, pripremiti se za odlučujući juriš... „Scene sa otvaranja sportskih predstava, zastave, himne, defile, taktovi koračnice koju po pravilu izvode vojni orkestri, strojevi korak – sve to prije podsjeća na ratni sukob nego na igru slobodnih ljudi. Interesantna je i priroda sportskog okršaja. Svaki tim ima „svoj“ dio terena (teritoriju) sa koje „kreće u napad“ na protivničku teritoriju na kojoj se nalazi vrijednost koju protivnik nastoji da sačuva. Postizanje koša ili gola predstavlja poraz branilaca sa tim što su stečeni poeni simboličan izraz vrijednosti plijena koji je zadobijen. Svaki napad je borba, a utakmica rat u kome je pobjedio onaj ko je uspio da pobredi u većem broju borbi i na taj način osvoji veći broj poena (veći plijen). Radi se o scenariju koji odgovara srednjovjekovnim pljačkaškim pohodima plemića. Uostalom, i ustrojstvo kluba, kao i klupski simboli, upućuju na povezanost sporta sa srednjovjekovnim tradicijama. Klub je organizovan kao svojevrsni srednjovjekovni klan. Boje, grb, himna, veličanje „svijetlih tradicija“ (što se isključivo odnosi na pobjede), stvaranje herojskih mitova o „naj-

većim igračima“ (borcima) koji postaju legendarni uzori za mlađe članove i simpatizere kluba (klana) kao i sredstvo za zadobijanje prestiža među klanovima – sve to čini (doduše banalizovani) kolorit prošlosti. Što se tiče stadiona, on je svojevrsno utvrđenje i kao takav sjedište klana, dok je igrački teren „sveto zemljište“ iz kojeg izvire životna snaga klana koja hrani borilački fanatizam svojih pri-padnika. „Poginuti boreći se na svom terenu za boje svog kluba!“ – predstavlja najsvetiju obavezu i čast. „Izdati klupske boje“ postaje najveći zločin koji se ni sa čim ne može iskupiti. Tenzija emotivnog dovedena je do usijanja: u trenucima pobjede sportista se osjeća kao simbol klana i idol slavljeničkih masa; u trenucima poraza osjeća se kao bijedni izdajnik koji je pobjegao sa bojnog polja. Naravno, ne nosi svako breme odgovornosti na isti način, ali se pod njim neminovno povija. Militantno strukturiranje sportske grupe neposredna je posljedica ratničke prirode sporta. Pojedinac je podređen timu; tim ima vodu koji, na terenu, nastoji da realizuje pobjedničku strategiju trenera, glavnog komandanta operacije i neprikos-novenog autoriteta. „O trenerovo riječi se ne raspravlja, ona se izvršava!“, što znači, trenerova „uputstva“ imaju karakter zapovjeti koja se moraju sprovesti u djelo. Poštovanje autoriteta, disciplina, uniformnost svijesti – glavne su odlike „dobre ekipe“. Saradnja i solidarnost u ekipi odgovaraju ustrojstvu borbene grupe. Njihov smisao je u jačanju „timskog duha“ sa kojim treba obezbijediti pobjedu. Istovremeno, u ekipi vlada bespoštedna borba između igrača za zadobijanje vodećih pozicija u timu koje obezbijeduju mogućnost za igru. Konkurenčija u ekipi, što znači sistematsko podsticanje agresivnog egoizma, osnovno je i najefikasnije sredstvo sa kojim trener manipuliše da bi natjerao igrače da izvršavaju njegove zahtjeve. Strah od gubitka mjesta u timu, što znači da će biti dovedena u pitanje njegova egzistencija i afirmacija, predstavlja onu snagu koja neprestano primorava igrača „da se dokazuje“ ne samo udvoičkim odnosom prema treneru i vlasnicima kluba, već i spremnošću da žrtvuje i svoje zdravlje – da bi ostao na parketu. Za mladog igrača klupa je startna pozicija sa koje kidiše na svoje starije suigrače; za njih, klupa je kraj karijere. Izgubiti mjesto u timu je mnogo gore nego izgubiti utak-micu.

Osnovno pravilo u sportu je da svako gleda sebe, odnosno, da je svako svakome protivnik. Euforija „drugarstva“, koja zahvata ekipu u trenucima pobjede, koja svima donosi korist, brzo se zaboravlja kada treba pronaći „krivce“ za poraz i očuvati mesto u timu. Takozvana „sportska igra“ je borba protivničkih grupa koja se odvija u formi takmičarske igre. Radi se, dakle, o zloupotrebi forme igre putem koje bespoštedni obračun između „protivnika“ dobija kulturni legitimitet. Smisao „sportske igre“ nije u tome da se svakom učesniku pruži mogućnost da slobodno realizuje svoje stvaralačke (igračke) moći, kao i da omogući stvaralačku saradnju sa drugim učesnicima u igri i na taj način razvije međuljudske odnose, već da stvorи normativne ograde u okviru kojih treba da se odvija sukob. „Strategija igre“, sa kojom svaki trener nastupa, svodi se na razradu plana koji treba da onemogući protivnika da razvije „svoju igru“. To znači da spriječi protivničke igrače da realizuju svoja igračka znanja koristeći se pri tom svim dozvoljenim (i mnogim nedozvoljenim) sredstvima. Ovo je od izuzetne važnosti jer se u sportskoj igri nasilje, koje se van sportskih terena kažnjava, ne samo toleriše već i podstrekava. Radi se o „regularnom“ nasilju koje ne smije da „sputava sportsku borbu“, i istovremeno treba da spriječi da se ona ne pretvori u nekontrolisanu tuču.

Nasilje postaje jedan od najvažnijih sredstava za ostvarivanje „strategije pobjede“. U širem smislu, ono podrazumijeva, pored tjelesnog nasilja i izazivanje protivnika. Na činjenici da vođa igre protivničkog tima ima „slabe živce“ nerijetko se gradi čitava strategija, jer „obezglaviti“ protivnika znači razbiti njegovu igru što predstavlja siguran put do pobjede.

Na razvoj agresije u sportu uticala je i stalna izmjena pravila koja su omogućila promjenu načina igre. Uzmimo za primjer košarku. Od pasivnog iščekivanja protivnika u zoni, koji je mogao neometano da šutira na koš, došlo se do „totalnog presinga“, što znači do apsurda dovedene koncepcije da je „napad najbolja odbrana“. Smisao takve odbrane nije samo u onemogućavanju protivnika na čitavom terenu da razvije igru i dode u povoljnu poziciju da postigne koš, već i u sprječavanju protivnika da ubaci loptu u teren, što znači da započne igru. Igra bez lopte, što znači bespoštredna i samorazarajuća tjelesna borba između protivničkih igrača za igrački (životni) prostor, postaje glavni sadržaj igre. Umjesto dominirajućeg, igračka tehnika postaje samo prateći element igre, sa tim što je i njena priroda određena prirodnom sportske borbe.

Imperativ pobjede potiskuje i degeneriše ljudsko u čovjeku. Strah od poraza, što znači strah od budućnosti, dovodi do toga da čovjek u protivničkoj povrijedi, što znači tuđoj nesreći, vidi svoju „sreću“. Što je sukob dramatičniji to sportista u svom protivniku manje vidi čovjeka, a više objekat na kome treba da dokaže svoju „vrijednost“, odnosno, vidi u njemu opasnost koja ugrožava njegovu egzistenciju i prijeti da ga gurne u bijedu, odakle je krvavim radom i bespoštrednom borbom izašao. Procesi otuđenja i poostvarenja čovjeka, što znači uguravanje čovjeka u kalup lojalnog i upotrebljivog „građanina“, uslovjavaju „međuljudske odnose“ u sportu. Pravila tzv. Fair-play-a, kao što je rečeno, pozivaju na poštovanje poretku koji svodi ljude na neprijatelje, a ne na poštovanje čovjeka. Iskustvo govori da što je manji imperativ pobjede, utoliko je igra spontanija, maštovitija, samoinicijativnija, jednom riječi – slobodnija. Sportisti se manje odnose jedni prema drugima kao prema „protivnicima“, a više kao su-igračima. Ne teži se (tjelesnom) onemogućavanju, već nadigravanju. Nije bitan rezultat ili pobjeda, već način na koji se do njih došlo. Estetski elementi („lijepa igra“) dobijaju prevagu nad tjelesnom sirovоšću i grubostima. Ipak, sve je to daleko od istinske igre koja podrazumijeva preuzimanje kako principa kompeticije, tako i principa učinka.

9.3. Stadioni – savemeni koncentracioni logori

Svakodnevno smo svjedoci da sportski stadioni i hale postaju poprišta sve bespoštrednjih obračuna između tzv. „navijačkih grupa“. Građanski teoretičari, poput Erika Daninga, nastoje da dokažu da je nasilja na sportskim borilištima uvijek bilo i da ono nije uslovljeno društvenim odnosima, pogotovo ne prirodnom vladajućeg poretku, već da se radi o ispoljavanju agresije koja je čoveku urođena. Na taj način se današnje kapitalističko društvo stavlja u istu istorijsku (civilizacijsku) ravan sa, na primjer, rimskim robovlasničkim društvom. Istovremeno, taj argument dokazuje da je nasilje, budući da potiče od „agresivne ljudske prirode“, nemirnovnost koju je nemoguće iskorijeniti. Najviše što se može učiniti je suzbijanje agresije putem institucionalizovane (državne) represije, odnosno, stvaranje prostora na kojima će ljudi, ne ugrožavajući poredak, regularno „davati oduška“ svojim agresivnim potrebama. U tome sport ima nezamjenljivu ulogu. Po Konradu

Lorencu, na stadionima se postiže „prečišćavajuće oslobađanje agresivnih nagona“. Interesantno je da kada građanski teoretičari govore o „agresivnoj prirodi čovjeka“ i o potrebi da se suzbije i kanališe, oni po pravilu imaju u vidu pripadnike „nižih slojeva“, prije svega radnike i radničku omladinu. Iz njihove analize jasno proističe da je njihovo „nasilničko ponašanje“ kompenzacija za „neuspjeh“ u životu za koji su sami odgovorni, budući da kapitalističko društvo „svakom nudi jednake šanse na uspjeh“.

Stadioni su postali lomače na kojima treba da sagori nagomilana srdžba „nižih slojeva“, mjesta na kojima se održavaju svojevrsne psihoterapeutske seanse koje prepostavljaju nasilje. Na njima se vladajuća klasa obračunava sa „masama“ tako što nastoji da uništi njihov „negativni“ energetski naboј koji bi, kada bi se uobličio u organizovanoj političkoj akciji, mogao da se „izlije“ u društvenom prostoru i ugrozi stabilnost uspostavljenog poretku. Obračun kapitala i vladajućih političkih grupa sa „masama“ na stadionima je način da se radnici i radnička omladina drže pod kontrolom da bi se spriječilo rasplamsavanje klasnog sukoba.

Pomoću „sportskih spektakala“ postiže se marginalizacija i getoizacija potlačenih, obespravljenih, odbačenih. Sport je postao jedan od najvažnijih „sigurnosnih ventila“ „demokratije i kao takav najmilije čedo kapitala i politike. Kao što je to još „stari, dobri“ Kuberten govorio, sa sportom treba „neutralisati“ pritiske koji dolaze od nezadovoljnog radništva, lekcija koju su dobro naučili kako („real-socijalistička“) birokratija, tako i kapitalisti. Nastojanje da sport igra ulogu „sigurnosnog ventila“ dovodi do toga da se na stadionima ne samo toleriše, već i podstrekava nasilje. Praktično, stadioni su postali mjesta na kojima vlada režirano i institucionalizovano nasilje. Zbog toga je na stadionu dozvoljeno mnogo toga što se, na drugim javnim mjestima, kažnjava: najvulgarnije pogrde, prijetnje, pljuvanja, gađanje, rasistički (u nas čuveno „Cigani, Cigani!“ – fašizoidno vrijedjanje Roma zbog kojeg nikada nije prekinuta utakmica, niti se desilo da su se predstavnici kluba-domaćina javno izvinili Romima) i nacionalistički slogan; pozivi na tuču, nasilje, rušenje, paljevine, ubistva, teror – sve to spada u „pravi“ sportski ambijent današnjice. Sve krvaviji sportski spektakli postali su sredstvo za vaspitavanje čovjeka da prihvati nasilje kao svakodnevnu i stoga „normalnu“ pojавu, što znači kao sredstvo za obračun sa kritičko-mijenjalačkom sviješću čovjeka koja je usmerena na iskorijenjivanje uzroka koji dovode do nasilja. Istovremeno, nasilje na stadionima treba uvijek iznova da „podsjeća“ čovjeka da je on „po svojoj prirodi agresivno biće“ i da samo represivne institucije uspostavljenog poretku mogu da sačuvaju društvo od „zla“ koje vlada čovjekom. Ubijanje vjere čovjeka u samoga sebe, u svoju sposobnost da kao razumno i solidarno biće organizuje društveni život bez tutorstva represivnih institucija građanskog društva – to je jedna od najvažnijih i najpogubnijih posljedica nasilja u sportu. Stadioni su za mlade postali svojevrsne škole divljaštva. Oblik stadiona, visoka žičana ograda, policijski kordoni, pendreci,

iskežene čeljusti policijskih pasa, šapi i kopita dresiranih konja, bojna kola i vodeni topovi – sve to neodoljivo podsjeća na koncentracioni logor. Stadion je slika nasilja i poziv na nasilje. To je ambijent koji svojim izgledom sugerije mladima da nisu ljudi i da se od njih ni ne očekuje ljudsko, nego vandalsko ponašanje. Izgled stadiona je od prvorazrednog značaja za stvaranje slike mladog čoveka o samome sebi, za uništavanje njegovog ljudskog samopoštovanja. Istovremeno, samom pojavom na stadionima mladi stiču status koji je određen samom prirodom stadiona, kao i prirodom sportskog „spektakla“, postaju „huligani“, što znači društveni otpadnici i kao takvi „neprijatelji duštva“. Kada se zna da je stadion postao glavno mjesto za okupljanje mladih, onda je jasna sva pogubnost javnog pojavljivanja i formiranja ličnosti u takvom ambijentu. I upravo u takvoj sredini mladi na najneposredniji način „dolaze u kontakt“ sa vladajućim poretkom koji se legitimise kao „zaštitnik društva od antidruštvenog ponašanja“; sa vladajućim društvenim vrijednostima („slava“, novac) koje su otjelotvorene u sportskim „zvijezdama“; sa opšte-vladajućom moći kapitala koja se pojavljuje u obliku reklama koje stvaraju obruc oko terena; kao i sa takmičenjem i rekordomanijom – osnovnim principima na kojima počiva kapitalističko društvo. Na stadionima se, ustvari, ogleda pravi odnos vladajućeg poretna prema mladima: što im se, u svakodnevnom životu, pruža manja mogućnost za ljudsku afirmaciju na ljudski način, to su žičane ograde višlje, a policijski kordoni zbijeniji. Na stadionima se, za veliki broj mladih koji potiču iz nižih društvenih slojeva, definiše njihov budući društveni položaj. Njih pripremaju da zauvijek ostanu na „drugoj strani“, iza žičane ograde koja razdvaja one koji se, pod blještavim sjajem reflektora i u zagrljaju simbola njihovih kapitalističkih mecena, bore za „prave vrijednosti“, od onih koji su, kao buduća „prljava“ radna snaga, svedeni na bezobličnu „navijačku masu“ čija je „šansa“ u životu svodi na divljanje na tribinama.

Položaj mladih na stadionima simboliše njihovu getoizaciju u društvu u odnosu prema odnosima, procesima i institucijama koje određuju njihovu egzistenciju i društveni položaj. Najgore je to što mladi iživljavanje neslobode, odbačenosti, obezvrijedenosti, očajničko nastojanje da se približe vladajućim vrijednostima koje su osnov za njihovo ljudsko obezvrijedivanje, doživljavaju kao „slobodu“. Stadion postaje otjelotvorene njihovih želja, mjesto na kome mogu da pokažu da su „neko“, da postoje. Posredstvom stadiona i sportskog „spektakla“ duh čovjeka postaje rob vladajućih društvenih odnosa koji se na stadionu pojavljuju u kondenzovanom obliku. „Sloboda“ koju mladi „stiču“ na stadionu je sloboda sužnja čije je urlanje, vandalsko ponašanje samo zvečkanje lancima – u slavu svojih gospodara.

Sportski „spektakli“ su postali svojevrsna duhovna droga za mlade koja razara njihovu ličnost, stvara od njih duhovne invalide. Na stadionima mladi uvjek iznova dobijaju „dozu“ agresivnog klubštva, lokal-patriotizma, nacionalizma, rasizma. Potisnute potrebe i neostvarene želje, nedostatak ljubavi i poštovanja, osjećanje odbačenosti i bezvrijednosti ispoljava se u obliku zavisti, mržnje, manjakalne agresivnosti. Simboli i nazivi pod kojima se mladi okupljaju (mrtačke glave, kukasti krstovi, „grobari“, „zlikovci“, „andeli smrti“, „zli momci“, „teror“, „horde zla“ itd.), nisu izrazi zla koje je u njima, već zla kojima su izloženi u svakodnevnom životu. Piromanski rituali, u kojima mladi „razdragano“ učestvuju, na simboličan način predstavljaju uništenje stvaralačkih moći mladih, njihovu sposobnost i spremnost da stvore bolji svijet.

Od mlađih se na stadionima stvaraju savremeni „jurišni odredi“ koje najreakcionarnije desničarske grupe nastoje da iskoriste za svoje političke ciljeve. U toj zakulisnoj borbi za „dušu“ mlađih ne biraju se sredstva: potkupljivanje, prijetnje, premlaćivanja, ubistva... Klubovi su glavni sijači mržnje među mlađima. Čim okače na sebe njihove simbole, mlađi, koji nemaju nikakvog razloga da se mrze, postaju „grobari“ ili „Cigani“, što znači najluči neprijatelji. Taj dio „sportske priče“ novinari, koji su samo glasnogovornici mafijaških klanova koji sport drže u svojim rukama, sistematski skrivaju od javnosti. U „slobodnom svijetu“ navijačke grupe se formiraju i kontrolisu od strane političkog podzemlja, uz prečutnu ili otvorenu podršku vlasti, kome je stalo da po svaku cijenu očuva kapitalistički poredak. Tzv. „navijačke grupe“ su političko oruđe desnice za očuvanje poretka na nelegalan način, za izazivanje haosa i straha iza kojih slijede zahtjevi za uspostavljanje vladavine „čvrste ruke“ koja je po pravilu usmjerena protiv radnika, tzv. „manjinskih grupa“ i ljevičara. U razvijenim kapitalističkim zemljama (a to se sve više dešava i u novostvorenim kapitalističkim društвima na temelju „realnog socijalizma“) stadioni su postali poligoni na kojima se mlađi uče nasilju i istovremeno duhovno integrišu na fašizoidnim idejama. Sami nazivi i parole navijačkih grupa govore da je njihov cilj da unište sve što je progresivno. Simboli sa kojima mlađi navodno žele da „zastraše javnost“ i na taj način obrate pažnju na sebe samo su izraz vladajućeg (destruktivnog) duha današnjeg kapitalističkog svijeta. Oni ne nastoje da se suprostave, već da se dodvore moći koja vlada u današnjem svijetu – koja ih je gurnula u ništavilo. Nasilništvo mlađih je iskreno i naivno. Jer, oni ne teže dominaciji i manipulaciji, kao perfidni oblici nasilja kojima su svakodnevno izloženi, već ljudskoj afirmaciji. To nije nasilje koje teži da stvorи bјedu i ništavilo, već nasilje koje teži bјekstvu iz bјede i ništavila. Zastrašujući nazivi i simboli ispod kojih se mlađi okupljaju samo je očajnički pokušaj da dokažu da postoje i da „nešto vrijede“. Oni vjerno ilustriraju svu stravičnost beznađa u koje su mlađi bačeni.

Krvava drama na „Hejselu“, koja se, u raznim oblicima, svakodnevno ponavlja na stadionima i sve češće na ulicama, nije izraz i pokazatelj „varvarske prirode čovjeka“, već izraz i pokazatelj destruktivne prirode vladajućeg poretka. Varvarsko ponašanje mlađih samo je odgovor na sve veće nasilje kojem su, kao ljudi, izloženi u svakodnevnom životu. Pravo je pitanje kako je moguće da se u najrazvijenijim kapitalističkim društвima, uporedo sa daljim ekonomskim razvojem i statističkim dohotkom od preko 20 000 dolara po glavi stanovnika, stvaraju sve brojnije i agresivnije horde modernih varvara? Odgovor vladajućeg poretka na nasilje mlađih ukazuje na pravu prirodu „Zapadne demokratije“ i na uzroke nasilničkog ponašanja mlađih. U čemu se sastoji taj odgovor? Prije svega, u stvaranju posebnih policijskih snaga koje će biti u stanju da se „efikasno obračunaju s huliganskim bandama“. Zatim, u stvaranju „registra sumnjivih“ koje treba „preventivno“ uhapsiti, „staviti u kućni pritvor“ ili na drugi način spriječiti da se pojave na utakmicama. Tu su i obavezni detaljni (i ponižavajući) pregledi navijača pred kapijama stadiona, specijalne policijske kamere za snimanje, žicom i policijskim kordonima ograđeni „depoi“ (čitaj: kavezi) za protivničke navijače, čopori policijskih pasa, konji, vodenii topovi, bojna kola, specijalne „anti-terorističke“ policijske snage i stotine agenata u civilu.

Nema šta, „demokratija“ je objavila rat „huliganskim hordama“ zaboravljajući da ti mlađi gnjevni ljudi nisu došli iz nekog drugog svijeta već da su odrasli i

vaspitavani pod patronatom istog tog poretka koji se sada odnosi prema njima kao prema bandi zlikovaca. Umjesto da se opredijeli za istinske demokratske metode, koje će dovesti do promjene društvenog položaja mladih i otkloniti uzroke njihovog nezadovoljstva, „slobodni svijet“ poseže za metodama policijske države što samo doprinosi daljoj fašizaciji društva. Naravno, na sportskim borilištima se pojavljuju i pripadnici „viših slojeva“. I rimski imperatori i patriciji su dolazili na gladijatorske spektakle, ali zato da bi se „zabavili“ i vidjeli „kako narod diše“ – da bi iz toga izvukli pouke šta valja činiti da bi plebs i dalje držali u pokornosti. To su oni koji danas sjede u „plavim ložama“ i koji dolaze da vide dejstvo nove porcije „duhovne hrane“ na „mase“. Pored toga, dolazak na stadione je način da se bude „sa narodom“ i „u narodu“, što može da donese značajne političke poene. Jezdeći na valu totalne politizacije i komercijalizacije sporta, štampa, radio i televizija nastoje da daju svoj doprinos vladajućim procesima stvarajući svojevrsni kult nasilja i destrukcije. Umjesto kritičkog sučeljavanja sa uzrocima nasilja, novinari veličaju sportski ambijent i svojim ratoborno-huškačkim komentarima otvoreno podstiču na nasilje. Javna glasila samo koriste sve veću duhovnu glad ljudi za scenama nasilja i uništenja, i na tome grade tiraže i gledanost. Stvarajući kult nasilja, oni istovremeno uobičavaju i propagiraju model ponašanja koji postaje vrijednosni obrazac i kao takav osnov „ljudskog“ samoprepoznavanja mladih. Dodavanjem atributa „divno“, „fantastično“, „neviđeno“, „neverovatno“ i slično vrši se estetizacija nasilja i uništenja i na taj način im se pribavlja „kulturni“ legitimitet. Estetika sporta postaje estetika smrti. Rekreacija, igra i takmičenje su glavni segmenti sporta koji je opet, dio fizičke kulture. Takmičenje predstavlja motivaciju za cijelu ekipu kao i za sportistu kao pojedinca, pa dakle, takmičenje je stvar etike i slobode u sportu. P. De Couberten je smatrao da „Fair play“ (u prijevodu s engleskog: poštena igra) ima specijalno mjesto u sportu i etici. „Svi ljudi su rođeni slobodni i imaju isti dignitet i jednaka prava“ – stoji u Deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih Nacija.

Sloboda u izboru sporta. Sport kao forma fizičke kulture obuhvata rekreatiju, igru, takmičenje. U tom kontekstu sport je neizbjježno sastavni dio društva i društvenih procesa. Karakteristično obilježje za svako društvo ogleda se u organizovanom životu članova zajednice, zatim, u društvenom položaju koji imaju članovi društva kao i u odgovarajućoj svijesti članova društva. Ovo se odnosi ne samo na materijalnu sferu nego i druge aspekte društvenih odnosa, oblike društvene svijesti, procese u društvu – pozitivne i negativne.

U tom kontekstu nameću se i pitanja:

1. Zašto je sport uticajan, a i značajan u društvu?
2. Kako i zašto se sport razvio u pravcu sportske industrije i komercijalizacije?
3. Da li se na sportskim manifestacijama poštuje fer-play?
4. Da li je sloboda izbora sporta u svakom društvu prisutna?
5. Da li društvena stratifikacija – slojevitost ima uticaj na sport?

Kineziološka sociologija ili sociologija sporta odgovor na ova pitanja traži u sportskom događaju kojeg čine:

1. sportisti – akteri
2. trener, sudija, sportisti, posrednici, itd.
3. publika (aktivna, pasivna), to jest navijači.

Sport je tjesno vezan za čovjekove potrebe izražene u igri, kretanju, takmičenju, komunikaciji, dominantnom statusu i naravno, grupnoj identifikaciji. Poznati teoretičar Rože Kajoa sport posmatra kao igru: "igre ostavljaju dubok pečat na razne tipove društva, pokaži mi koju igru igras pa će ti reći ko si" (Kajoa, 1965.). Međutim, sport je neminovno u kontekstu etike i pravila koja su temeljna za svaku sportsku manifestaciju, jer posebno vrhunski sport vrlo često je instrumentaliziran sa prisustvom makijavelističkog ponašanja. Takvo ponašanje u okviru mimoilaženja etičkih normi dovodi do poremećaja u sportu, do prisustva negativnih društvenih formi. Negativni odnosi izražavaju se u nasilju, nepoštovanju pravila, dopingu kao tihom vidu nasilja, mržnji, konfliktu, i drugo. U savremenim uslovima parcijalni interesi često se predstavljaju kao opšti, stvara se ambijent da se pobegne od odgovornosti što dovodi do hijerarhijskih odnosa to jest stratifikacije – slojevitosti a sve to uslovljava poremećaje u sportu. Naime, takmičenje bez kojeg sport ne bi imao svoju svrhu jer takmičenje predstavlja motivaciju i za sportistu i za sportsku ekipu. Dakle, u tom kontekstu je pitanje etike i slobode u sportu, posebno u vrhunskom sportu. Sportski moral ili etika u sportu predstavlja specifičnu svijest o ponašanju u procesu takmičenja, trenažnog procesa, zatim publika – sportisti i publika sportska manifestacija. Sociologija sporta moral posmatra kao standard društvenog ponašanja sa ciljem da norme, pravila prihvate ne samo sportisti nego i treneri, sudije, publika i ostali.

Dakle, etika kao naučna disciplina ima dvojako značenje, prvo, etika je filozofska disciplina a drugo to je skup pravila, normi o ponašanju ljudi što ih formira društvena grupa ili zajednica. U tom smislu moral se spoznaje sa aspekta globalnog društva odnosno društvene zajednice, kao cjeline. Za razliku od teorijske etike „praktična ili normativna etika ima za cilj da ne objašnjava postojeća moralna shvatanja već da formulira i utvrđuje principe i pravila na temelju kojih se trebamo rukovoditi u svakodnevnom ponašanju i djelovanju“ (Pavičević, 1974).

Značajna su tri bitna elementa morala: moralna norma, moralni sud i moralna sankcija. Što čini sadržinu ovih elemenata? Moralni sud ogleda se u pozitivnom ili negativnom stavu o učinjenom djelu a moralna norma sadrži pravilo kako se treba ponašati u duhu postojećeg morala. Moralna sankcija znači kaznu koja se izriče prema pojedincu ili grupi. U ovom smislu pomenimo Kantov etički koncept koji porijeklo moralnih principa, koji su čovjeku kao kategorički imperativ, nalazi u ljudskom umu. Moralni sudovi po Kantu su apriori pa prema tome „etika mora proizlaziti iz deontoloških pojmoveva kao primarnih zahtjeva uma čija se sloboda iskazuje ne samo željama i htjenjima nego i djelovanjem“ (Muminović, 1989).

Moral može da se manifestuje kao individualni, grupni ili društveni, odnosno etika kao filozofska nauka o moralu "stoji iznad svake forme pozitiviteta" i propituje principe na kojima se temelji dati moralni sistem" (Tanović, 1973). Etika kao filozofska disciplina ima zadatak da utvrdi porijeklo morala kao fenomena, to jest kao duhovnog bitka analizirajući temeljne etičke pojmove, vrlina i dužnost, dobro i zlo, sloboda i odgovornost, moralna norma i moralni sud, itd.

Dakle, u ovom kontekstu postavljamo i pitanje etike i slobode posebno u vrhunskom sportu. Fair-play barona Kubertena (osnivača modernih olimpijskih igara i autora himne za olimpijske igre) ima svoje posebno značenje u kontekstu etike u sportu. Sport kao sistem vrijednosti u društvenim odnosima treba da sadrži sistem normi ponašanja sa ciljem da uredi odnose u svim segmentima života i rada. Sportski moral ili etika u sportu predstavlja specifičnu svijest o ponašanju u procesu

takmičenja, vježbanja itd. Sociologija sporta kao i filozofija sporta moral posmatra kao standard društvenog ponašanja sa ciljem da norme, pravila i ponašanja prihvate ne samo sportisti nego i treneri, sudije, publika i drugi. Razvojem fizičke kulture i sporta utemeljile su se norme, pravila ponašanja koja su samo za tu oblast važeća, te u tom smislu značajna su dva oblika moralnih pravila koja su bitna u međunarodnom sportu. Prvi „Sportski manifest“ Međunarodnog savjeta za fizičko vaspitanje pri Ujedinjenim nacijama, ističe etički aspekt morala. Ovaj aspekt ogleda se u slijedećem: sport je fizička aktivnost koja ima karakter igre i borbe pri čemu se moraju poštivati sportska pravila, treba da bude „fair play“ odnos, zatim, sport može da predstavlja susrete među ljudima uz solidarnost, sportski ideali treba da budu istina i korekstan odnos. Drugi oblik moralnih normi kodeks ponašanja pod nazivom „Fair play“ čiji je osnivač Pierre de Couberten (Pjer de Kuberten). Kodeks sadrži slijedeća pravila, norme:

1. razvijanje korektnih, drugarskih odnosa među sportskim suparnicima,
2. poštivanje pravila i sudijskih odluka,
3. razvijanje aktivizma da bi se opremenila sportska borba u takmičenju,
4. uskladivanje ličnih potreba i interesa sa potrebama i interesima ekipе kluba, reprezentacije,
5. razvijanje antikolonijalnog, antirasističkog, antinacionalističkog stava u širim sportskim takmičenjima.

Dakle, etika – moral u sportu je neizbjegjan fenomen, te u tom kontekstu treba da uskladi odnose koji se javljaju u vidu negativnih procesa kao što je npr. korupcija, lažni amaterizam, elitizam, itd. Potrebno je prevazići sve te negativne pojave a da se poštuju principi etike; naći usredsrediti pažnju na razvoj sporta kroz igru, rekreaciju, sportsko navijanje, isticanje sportskih principa, sportskih dostignuća, itd. Sport koji pruža mogućnost sportistu da iskaže svoje osobine, može da bude poprište ljudskih pobjeda, slave, ali isto tako može da bude polje degradacije, dehumanizacije, makijavelističkog ponašanja, nasilja. Naime, u sportu postoje imperativi koji ne doprinose autonomiji ličnosti sportiste, zadovoljstvu vježbanja, jer imaju zahtjev za prinudom, zapovijesti (od strane trenera), zatim sankcije koje mogu biti različito primjenjene, itd. Vaspitno – obrazovni proces koji ima za cilj usvajanje sportskih normi-pravila, pozitivnih vrijednosti i znanja, sportskih navika sa sportskim interesom i vježbom, daje mogućnost prevazilaženja negativnih pojava u sportu. Postavlja se pitanje: kako se manifestuje sloboda u sportu? Sa sociološkog aspekta može se posmatrati u ponašanju sportista u toku treninga, utakmice, korištenja slobodnog vremena, zatim, u ponašanju mas media prema sportskim manifestacijama, sportistima, sportskim ekipama, itd. Naravno, iz ovoga slijedi i pitanje: da li je kriza u sportu ili kriza morala zahvatila i informativne medije?

Nažalost, vrlo često smo svjedoci da mediji posebno „žuta štampa“ krše pravo sportista na vlastiti identitet što daju pogrešne informacije to jest pogrešnu sliku o ličnosti sportista. Neobjektivne, jednostrane informacije dovode do raspljavljivanja navijačkih strasti, nasilja na sportskim terenima i van njih. Dakle, urbanizacija i industrijalizacija uslovili su nastanak masovne kulture a to je uslovilo i masovnu komunikaciju. Ovakav način komuniciranja omogućio je da ljudi učestvuju u najraznovrsnijim i najspektakularnijim sportskim događajima, da prate komentare, izvještaje sa utakmica. U takvim relacijama je i sloboda praćenja sportskih događaja.

Kriza morala je fenomen prisutan u svakom društvu, karakterističan i za pojedinca, društvenu grupu ili društvenu zajednicu. Uzroci ove pojave su različiti – ekonomski, politički, društveni itd. Isto tako utilitarizam – stav u etici kojem je „koristi osnovni princip i kriterij moralnog djelovanja“, može da bude prisutan i u sportu iako je karakterističan za savremeno potrošačko društvo. I na kraju „svi se ljudi rađaju slobodni i imaju isto dostojanstvo i ista prava“ (čl. 1. Opšte Deklaracije o pravima čovjeka UN). Sportisti današnjice sve su sličniji gladijatorima – boksači grizu za uši, košarkaši nokautiraju trenere, fudbaleri se tuku po tribinama. Svi oni zajedno kupaju se u novcu i optužbama za silovanje. Novac zarađen tim putem je krvavi novac. Na njemu je krv svih onih klinaca koji su zbog krive predodžbe o tome šta je sport razbili jedan drugome glavu. A nasilje u sportu sve više eskalira! Opterećenja kojima su, zbog zahtjeva modernog sportskog profesionalizma, sportisti danas podvrgnuti u pogledu ogromnih, fizičkih i psihičkih napora ponekad dovode do nagomilavanja bijesa i frustracija. To se onda manifestira kroz verbalno i fizičko nasilje na samom terenu, a ujedno ima i dalekosežne sociološke posljedice na publiku oko terena kao i na mlade ljude koji u modernim sportskim ikonama traže svoje uzore. Sportisti često upravo u ključnim trenucima utakmice, partije ili meča nagomilane frustracije pod pritiskom počnu ispoljavati nekontrollisanom i gotovo nesvesnjim agresivnim ispadima čime ruše osnovne sportske postulate fair play-a i takmičarskog duha.

Nekoliko primjera, kao što su: odgrizanje uha Mike Tysona svom protivniku Evanderu Hollyfieldu, šaka u glavu NBA zvijezde Latrella Sprewella svom treneru P.J. Carelismu 1997 i poznati „izleti“ Paula Gascoignea na tribine u slučaju dobačene krive riječi. Optužbe za silovanje? Od najsvežijeg Kobe Bryanta kojem se još sudi, Michaela Jordana, pa ponovno do Mike Tysona. A ima ih još – suđenje „desetljeća“ za ubistvo supruge O.J. Simpsonu, raskalašeni Dennis Rodman i njegove seksualne eskapade te razmetljivi David Beckham sa svojom 3000 funti vrijednom frizurom na ovaj ili onaj način doprinose do stvaranja krivih svjetonazora koji često završe sa naslinim postupcima.

Stroge kazne su samo jedan od načina da se nasilje na sportskim terenima zaustavi. S obzirom na porast broja ovakvih incidenta za očekivati je da mjere budu još strože, suspenzije duže, a kazne više. Međutim to su mjere koje samo kažnjavaju učinjeno ali da bi se zaista riješio ovaj problem potrebno je učiniti nešto da ih se spriječi. Kazna od nekoliko utakmica neigranja i par hiljada dolara globe neće zaustaviti profesionalce, koji igraju utakmice svaki drugi dan i zarađuju tri miliona dolara godišnje, da divljaju po terenu. Takođe i tretman takvih događaja u medijima je potpuno pogrešan jer se oni tretiraju kao prvorazredne atrakcije. Zato se nameće pitanje kako spriječiti, a ne liječiti.

Međunarodno društvo za sportsku psihologiju prihvatio se tog prilično teškog zadatka i pronašlo neke načine koji bi mogli pomoći. U kreiranju ovih preporuka korištena su istraživanja sportskih psihologa Yeagera iz 1979., Coxa iz 1985., Freishлага i Schmidkea iz 1979., Lefebvrea, Leitha i Bredemeira iz 1980., Marka, Bryanta i Lehmana iz 1983., te Leunesa i Nationa iz 1989. godine. I dok neke od preporuka zvuče i jesu prilično banalne u praksi bi imale učinka. Prije svega bi klupska uprava trebala odrediti i standarizirati pravilnik o kažnjavanju nasilnog ponašanja svojih igrača. Bitno je da su igrači upoznati sa posljedicama svog eventualnog agresivnog ponašanja i da kazne imaju značajnog efekta na prekršitelja. Ono što uprava sportskog kluba mora osigurati su odgovarajući procesi

treniranja svoje momčadi, posebno mlađih kategorija. Ti procesi bi trebali obuhvatiti i prihvaćanje fair-play kodova ponašanja, sportske solidarnosti i poštenja. Uprava bi takođe obavezno morala zabraniti konzumaciju alkohola i svih drugih opijata tokom bilo kojeg sportskog događaja.

Možda najsvježiji primjer ovakvih mjera je odluka čelnika engleskih fudbalskih klubova koji su nakon nekoliko optužbi protiv prvoligaških igrača za nasilje donijeli odluku o obaveznom pohađanju takvih predavanja. Zanimljivo, ko neće pohađati ove seminare neće isto tako moći potpisati profesionalni fudbalski ugovor.

Ipak, najvažniju ulogu u cijeloj priči imaju mediji koji moraju izolirane incidente i nasilne israde postaviti u odgovarajuću perspektivu, umjesto da ih konstantno pretvaraju u senzacije. Mediji bi takođe trebali promovisati kampanju smanjenja nasilja i agresivnog ponašanja u sportu što takođe uključuje pristanak i učestvovanje sportista, trenera, uprave i samih gledalaca, a svi bi oni trebali učestvovati na raznim seminarima koji se bave temom sportskog nasilja. Oni bi tada svojim ponašanjem pružali primjer jer sportisti su danas prije svega uzori. Da je Sprewell kojim slučajem zaposlen umjesto da je košarkaš, i da je udario svog šefa kao što je udario trenera svoje momčadi, završio bi u zatvoru. Nasilje nigdje i ni iz bilo kojeg razloga ne smije biti tolerisano.

9.4. Mjere za sprječavanje nasilja u sportu

Uloga države je ključna:

1. Zahtijeva se značajnije angažovanje države u otklanjanju uzroka nasilja (kod navijačkog nasilja), a ne samo u sprječavanju njegovog ispoljavanja; kaznene i represivne mjere nisu dovoljne;
2. Sinhronizovana akcija svih državnih institucija u regulisanju brojnih problema koji mogu doprinjeti pojavi nasilja u sportu;
3. Da država više brine o sportu i ulaže u sport;
4. Da država jasno definiše koji su primarni ciljevi dječijeg i omladinskog sporta;
5. Obezbijediti poštovanje postojećih pravila i propisa;
6. Donošenje strožijih kaznenih mjera i kontrolisanje njihovog sprovodenja;
7. Bolja komunikacija navijača i uprava klubova;
8. Uvođenje zakonske obaveze o licenciranju trenera;
9. Najmlađim sportistima obezbijediti najstručnije i najiskusnije trenere;
10. Unaprijediti kvalitet suđenja;
11. Formiranje samostalnih sudskekih organizacija nezavisnih od sportskih saveza;
12. Stalna edukacija sportskih trenera;
13. Edukacija sportskih roditelja;
14. Zabraniti roditeljima mješanje u trenažni proces i prisustvo trenažnim sesijama;
15. Da se utvrde kriteriji koje treba da ispunjavaju svi treneri, a posebno oni koji rade sa mladim sportistima;
16. Da svi treneri koji rade sa mladim sportistima prođu "psihološki test";
17. Da treneri koriste pozitivan pristup u treniranju;

18. Promijeniti sistem vrijednovanja trenera – da se njihova uspješnost ne mjeri samo takmičarskim rezultatom i plasmanom, već i kroz njihovo vaspitno djelovanje;
19. Na upravljačka i rukovodeća mjesta u sportskim savezima postavljati kvalitetne stručne kadrove;
20. Sve sportiste upoznati sa njihovim pravima;
21. Zakonski zaštititi prava svih sportista;
22. Uvesti etičke kodekse – kodekse sportskog ponašanja za sve učesnike u sportu;
23. Učiti sportiste pravilima sportskog ponašanja – učiti sportiste fer-pleju;
24. Vratiti sportsku kulturu i zdravu sportsku atmosferu;
25. Reafirmisati vaspitnu vrijednost sporta;
26. Formirati posebnu instituciju – centar za zaštitu prava i stručnu pomoć sportistima.

Iz navedenog možemo zaključiti da nasilništvo u sportu nije moguće posmatrati izvan konteksta društvenog nasilja uopšte, jer je ono samo jedan od njegovih segmenata. S toga su biološke, psihološke i sociološke teorije opšti etiološki okvir koji im je analogijom moguće potražiti neka objašnjenja uzročnosti pojave sportskog nasilja. Iz prezentovanog takođe možemo zaključiti da organizovanje sportskih događaja zauzima bitan položaj u prevenciji nasilništva u sportu. Prilikom organizovanja sportskih događaja potrebno je obratiti pažnju na mnoštvo segmenata koji se moraju pažljivo obraditi i proračunati, imajući u vidu da svaka greška može biti kobna i koštati nekoga života.

Prevazilaženje nasilja u sportu zahtijeva drugačije fizičko i sportsko obrazovanje, drugačiji odnos čovjeka prema svom tijelu i naročito prema tijelu drugih ljudi. Dok god društvo bude proizvodilo pobjednike i pobjedene i u kome najčešće nema mjesta za pobjedene, nasiljem će se pokušavati ostvariti cilj (pobjeda). Nasilje publike i učinak nereda povezuje se sa uzrocima koji te nerедe izazivaju. Tek kada neredi na sportskim priredbama postanu česti i sa ozbiljnim posljedicama pozivaju se u pomoć naučnici da sistematskim istraživanjima pomognu sportu.

9.5. Karakterom protiv nasilja u sportu

KARAKTER JE VAŽAN!!! (Radio komentari Michaela Josephsona – Josephson institut za moral, 2002.)

- Budimo iskreni. Moral nije za slabiće. Nije lako biti dobra osoba.
- Nije lako biti iskren kad to može da te košta, igrati fer igru kad ostali varaju, ili održati neugodna obećanja.
- Nije lako držati se svojih ubjeđenja, a istovremeno uvažavati različita mišljenja.
- Nije lako kontrolisati snažne impulse, biti odgovoran za svoje stavove i djela, prihvatići neprijatne zadatke, ili sadašnjost žrtvovati zbog budućnosti.
- Nije lako bez ljutnje podnijeti kritiku i iz nje nešto naučiti, prihvatići savjet, ili priznati grešku.

- Nije lako osjećati istinsko žaljenje i iskreno se izviniti, saosjećajno prihvati izvinjenje i stvarno oprostiti.
- Nije lako ne osjećati se kao žrtva, oduprijeti se cinizmu i u svakoj situaciji postupiti najbolje.
- Nije lako biti stalno ljubazan, prvo misliti na druge, velikodušno prosuđivati, dobronamjerno sumnjati.
- Nije lako biti zahvalan, ili dati bez očekivanja nagrade ili zahvalnosti.
- Nije lako ne uspjeti, a i dalje se truditi, učiti iz neuspjeha, rizikovati ponovan neuspjeh, početi iznova, dostojanstveno izgubiti, ili se radovati uspjehu drugih.
- Nije lako izbjegći pravdanja i racionalizacije niti odoljeti iskušenjima.
- Ne, nije lako biti karakterna osoba. Zato što je to uzvišen cilj i izvanredno dostignuće.

Prevencija nasilja u sportu i korištenje sporta za izgradnju moralnog karaktera i afirmaciju njegovih pozitivnih vrijednosti je osnovni cilj akcije Karakterom protiv nasilja. Sport je još uvijek medij koji ima najveći potencijal da gradi, jača i obogaćuje ljudski karakter.

1. **Sport gradi karakter,**
2. **Sport otkriva karakter,**
3. **Sport vaspitava karakter.**

Zbog toga akcija Karakterom protiv nasilja nastoji:

1. Da skrene pažnju najšire javnosti na vaspitne potencijale sporta i pozitivne efekte bavljenja sportom;
2. Da sport stavi u službu formiranja moralnog karaktera novih generacija kroz reafirmaciju fer pleja, sportsmenšipa i sportskog karaktera – da vraćajući moral u sport, vrati moral u društvo u cjelini;
3. Da smanji sve vidove nasilja i negativnih pojava koje se iz društva neminovno pretaču u sport, ugrožavaju njegove suštinske vrijednosti i etičku osnovu;
4. Da u naš sport vrati igru, zabavu, fer plej, vaspitanje i poštovanje svih učesnika, da ga učini bezbjednom, zdravom i zabavnom sredinom u kojoj se ljepše raste, uče životno vrijedne vještine, stiče karakter, zadovoljavaju potrebe za afirmacijom i/ili prijateljstvom, uči toleranciji, odgovornosti, poštenju, iskrenosti – uči da se časno pobjeđuje i dostojanstveno gubi.

Smisao kampanje Karakterom protiv nasilja je da kroz raznovrsne oblike aktivnosti edukuje neposredne učesnike u sportu i promoviše kodekse sportskog ponašanja sportista, roditelja, sportskih trenera, sudske i dječijem i omladinskom sportu, sportskih novinara, medija, sportskih funkcionera, gledalaca, u cilju prevencije svih oblika nasilja u sportu ali i u čitavom društvu. Akcija se zasniva na dvije premise:

1. Moralni karakter se ne dobija rođenjem, on se stiče (uči);
2. Sport ima ogroman potencijal i moć za vaspitanje i razvoj karaktera.

Formiranjem svijesti o značaju manifestovanja dobrog karaktera i sportskog ponašanja neposrednih učesnika u sportskim događajima (sportisti, treneri, sportske

sudije) stvaraju se preduslovi da se pruži model ili uzor za fer plej, korektno i moralno ponašanje drugim akterima uključenim u sport – prije svega gledaocima, roditeljima, medijima, sportskim funkcionerima itd. Zato kampanja nastoji da obuhvati što više društvenih subjekata i iskoristi raznovrsne mogućnosti za edukaciju svih učesnika u sportu, a prije svega mlađih ljudi.

Akcija se realizuje putem:

1. Predavanja;
2. Tribina;
3. Stručnih seminara;
4. Edukativnih radionica;
5. Štampanih brošura;
6. Specijalnih emisija na TV stanicama širom zemlje;
7. Video spotova za emitovanje na TV stanicama;
8. Radija – audio džinglovi;
9. Igrokaza (za TV emisije i predavanja) i
10. Štampanih medija.

Sport bi, kao međunarodni jezik, trebalo da se smatra praktičnim sredstvom kojim mogu da se prenesu poruke mira i sredstvom koje može da pomogne da se pronađu nenasilna rješenja. Ovaj izvod iz UN-ovog izvještaja pod imenom "Sport i razvojni ciljevi milenijuma" ukazuje na mogućnosti sporta u oblasti pedagogije mira.

U čemu je značaj inicijativa za prevenciju nasilja?

1. Agresija može sa ciljem da se ublaži;
2. Tjelesne sposobnosti mogu pozitivno da se iskoriste;
3. Sportskim aktivnostima mogu da se umanje strahovi;
4. Odnos mlađih jednih prema drugima i prema okolini može da se poboljša;
5. Može da se nauči kako da se private postojeća pravila.

Slijedeći izvod iz jedne povelje imenuje pozitivne efekte koje može da ima sport u radu sa mlađima: „Iako sport ne može da bude radionica za popravku društvenih (pogrešnih) tokova, on kao sredstvo prevencije nasilja ima veliku vrijednost. Sportska aktivnost nudi mogućnost da se postigne fizičko i duševno opuštanje, te da se samim tim razgradi agresija. Istovremeno, postizanjem uspjeha u sportu raste i osjećaj samopouzdanja i povjerenje u samog sebe, što se tiče sposobnosti i opterećenja koja možemo da podnesemo. Sport ima još jednu veoma pozitivnu stranu – to je prilika za socijalne kontakte i obrazovanje grupe.

Ako je slobodno vrijeme neispunjeno, neorganizovano ili nema strukturalnih veza, onda je veća mogućnost da mlađi prihvate upotrebu sile kao sasvim normalnu, te da je kao takvu i samostalno koriste. Rad sa mlađima koji počiva uglavnom na volonterskom radu u sportskim društvima za djecu i mlade ima stabilizirajući uticaj na djecu i omladinu, te doprinosi pozitivnom razvoju njihove ličnosti.“

Kriterijumi inicijativa za prevenciju nasilja:

1. Inicijativa bi trebalo da se usmjeri prema potrebama mlađih;
2. Trebalo bi da ima skromne sportsko-motoričke aktivnosti;

3. Trebalo bi da može da se poveže sa već postojećim kulturnim pokretima mlađih;
4. Trebalo bi da bude fleksibilna kad je riječ o prostoru, vremenu i sadržaju;
5. Trebalo bi da je lako prenosiva na ostale oblasti života;
6. Trebalo bi da izbjegava situacije u kojima se neko može osjećati neugodno;
7. Trebalo bi da ima slobodnu i interesantnu atmosferu koja poziva na igru i učenje;
8. Trebalo bi da unaprijeđuje saradnju.

9.6. Prevencija nasilja na sportskim terenima

Nakon kvalitativne obrade pitanja sa intervjuja evo nekoliko prijedloga koji bi mogli biti implementirani u prevenciji i lokalnoj politici u Bijeljini i Tuzli.

1. Neki od navijača koji su učestvovali ukazali su na alkohol i psihoaktivne supstance kao jedan od glavnih problema. Ranije je navođeno da bi najbolje rješenje za ovaj problem bilo edukovanje zaštitara i policajaca koji rade na ulazima na sportskim događajima. Tako kada identifikuju čovjeka koji je u alkoholisanom stanju ili pod uticajem stimulansa ne treba ga pustiti na sportski događaj. Mislim da bi to bilo dobro rješenje.
2. Što se tiče smanjenja nasilja putem kažnjavanja zatvorom ili velikih novčanih kazni, to je veoma efektna metoda, međutim mislim da je veliki problem zaštitarima i policajcima na utakmici identifikovanje pojedinaca koji su odgovorni za eskalaciju nasilja. Naravno da bi trebalo postaviti više policajaca, u civilu, koji bi kamerama snimali navijačku skupinu od njihovog.

Naime uprave klubova bi trebale vršiti konstantne edukacije i radionice sa vodama navijača tako da navijači imaju uvid što slijedi i njih i klub ako ne budu poštovali zakonske mjere. Saradnja policije i navijača bi bila jako dobra varijanta poboljšanja „odnosa“ policije i navijača, jer mnogi navijači ukazuju na činjenicu da su policajci ti koji provociraju i uzrokuju nasilje. Saradnja bi se odnosila na radionice iz komunikacije i interpersonalnih odnosa.

Organizacija utakmica i provjere na ulazima trebale bi se mnogo pooštiti. Na ulazima bi trebalo pretresati detaljnije svakog pojedinačnog navijača. Samim tim ulaz na stadion bi trajao sporije ali bi se u mnogome smanjilo unošenje pirotehničkih sredstava. Bilo bi dobro da se poveća broj policajaca na sportskim događajima, kako bi i ako dode do eskalacije nasilja to što prije bilo smireno. Transport gostujućih navijača na gostujući teren trebalo bi bolje organizovati tako što će se navijači provjeriti i biti im zabranjeno nositi alkohol, psihoaktivne supstance, transparente i zastave sa uvrijedljivim sadržajem i pirotehnička sredstva.

Jedan od uzroka nasilja je i nacionalizam kojeg je skoro pa nemoguće iskorijeniti, ali ga je moguće umanjiti zabranjivanjem unošenja transparenta i zastava sa nacionalno uvrijedljivim sadržajem. Tu bi policija takođe ključnu ulogu trebala da ima. Osvještavanje navijačkih skupina u cilju smanjenja nasilja i nacionalizma i poštovanje ljudskih prava kao i prava protivničkih navijača putem natpisa na bilbordima, kartama, posterima, majicama, narukvicama, privjescima za ključeve, formiranjem web stranica, facebook grupe itd.

10. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Problemi cijelokupne teme ove knjige razmatrani su iz ugla kritičke sociologije, koja je uvjek imala za predmet kritičko razmatranje različitih aspekata socijalnog i intelektualnog života. Cilj ovog rada je bio ne da proučava isključivo nasilje i sport, kako bi se objasnile osnovne karakteristike, nego da bi se ukaživanjem na njegove funkcije, što više saznao o konkretnom društvu. Savremena kritika sporta polazi od teze da je današnji sport degradiran i da ne predstavlja pravu suštinu čovjeka. Neophodno je razvijanje vlastitih sposobnosti, duboko interesovanje i angažovanje za sudbinu drugog čovjeka, u ovom slučaju sportiste. Ostvarivanje sopstvene čovječnosti pretpostavlja nepomirljivost i mržnju prema svemu što čovjeka može izopačiti, poniziti i društveno otuditi. Iako je stvorio rezultat u znoju lica svog, čovjek postaje sredstvo za postizanje od njega otuđenih rezultata i van sportskih ciljeva. Muškarčevo vladanje ženom, uvjerava nas Erih From, prvi je čin osvajanja i prva eksplorativna upoteba sile. Otuda je, kaže, i Evropsko – Sjeverno Američka istorija, uprkos preobraćenju na crkvu, istoriju osvajanja, ponosa i pohlepe. Otuda i naše najviše vrijednosti: biti jači od drugog, biti pobijednik, osvojiti druge i izrabljivati ih. Nije se teško prisjetiti divlјeg, ludog entuzijazma sa kojim su ljudi učestvovali u raznim ratovima u prošlosti, jednako prije dva vijeka kao i danas, spremnosti miliona da se izlože nacionalnom samoubistvu da bi sačuvali sliku „najveće moći“ ili „časti“ ili profita. Hrišćanske države i hrišćanski narodi su ubijali i ratovali, pri tom se ni najmanje ne obazirući na slovo Božijih zapovijesti: ne ubij! I bez obzira na program hrišćanskog pacifizma sadržan u devizi „Mir Božiji među ljudima i dobra volja!“ Ne nose li, uostalom, i anđeli na crkvenim freskama mačeve.

No, šta je, tu je. Što se pak tiče nasilja u sportu, nikom nije ni blizu na pameti da se ono podcijenjuje, i ističe da ima mišljenja da je ono u poređenju sa nekim drugim oblicima terorističkog i političkog nasilja „prije dječija igra, nego ozbiljan fenomen.“ Tačno je da se navijački sukobi prenose i izvan stadiona, da se neprijatelj i suparnik traži da bi se predstavila sopstvena grupa; međutim, tačno je da takođe i to, da od nasilja na stadionima ne treba praviti mitove, skroz bi, opet, bilo pogrešno podcijeniti čiste izlive mržnje i patoloških strasti na njima. Dovoljno se samo sjetiti bijesomučnog nacionalizma koji se ispoljava na olimpijskim igrama, koje navodno služe stvari mira; one slave Paganskog heroja, to jeste pobijednika, najjačeg, najnametljivijeg, gubeći pri tome iz vida da se tu radi o prljavoj mješavini biznisa i publiciteta koji karakterišu savremeno oponašanje grčkih Olimpijskih igara.

Ovaj rad u svakom slučaju, zaslužuje punu pažnju, najprije svih pedagoških i sportskih instanci, od najnižih do najviših, a i od svakog građanina koji, naravno, ne može i neće ostati ravnodušan naspram svega nasilnog i patološkog u društvu, na sportskim trerenima ili izvan njih. Imajući u vidu složenost problematike nasilje u sportu, bez pretenzija da obuhvatimo sve probleme, izdvojićemo ključne zaključke i preporuke:

1. Prijetnja, već kao pojava koja je uzročno-posljedično povezana sa mnogim ugrožavajućim pojavama (narko.kriminal, alkoholizam, ekstremni nacionalizam, vjerski navijački huliganizam se ne smije posmatrati „izolovano“, kao „samostalna“ bezbjednosna, šovinizam, teorizam);

2. Navijački huliganizam nije samo prijetnja javnoj bezbjednosti i ličnoj i imovinskoj bezbjednosti građana, već je prijetnja i nacionalnoj bezbjednosti upravo zbog konekcija sa organizovanim kriminalom i (ne)formalnim centrima političke moći;
3. Neophodno je da se u okviru obavještajno-bezbjednosnih službi pojedine organizacione jedinice specijalizuju za praćenje pojava i za sprječavanje i suzbijanje destruktivnih ponašanja navijača;
4. Stimulisati naučno-istraživački rad o nasilju u sportu, štampati određene publikacije o ovom pitanju;
5. Izrada nastavnih kurikulumi za osnovno, srednje i visoko obrazovanje;
6. Unaprijeđenje cjelokupne bezbjednosne kulture društva, kroz vaspitne, obrazovne, samoafirmaciju i usavršavanje;
7. Inicirati da mediji vode kampanje o prevenciji nasilničkog ponašanja, u saradnji sa institucijama države i nevladinim sektorom, pod nazivom „**Bezbjednost na sportskim priredbama**“.
8. Izrada strategije i akcionalih planova za suzbijanje građanskih nereda;
9. Unaprijediti zakonsku regulativu, u smislu proširivanja spektra zaštitnih mjera, kroz zabranu pristupa na sportskim priredbama onih lica koja su evidentirana kao huligani, odnosno oni koji narušavaju javni red i mir na sportskim priredbama;
10. Zabrana prisustva djeci i mlađim maloljetnicima na sportskim priredbama bez prisustva roditelja (staratelja);
11. Uspostavljanje evidencije, odnosno baza podataka o izgrednicima i razmjena tih podataka između svih policijskih agencija u Bosni i Hercegovini;
12. Izdavanje naredbi građanima i komandovanje policijskim jedinicama u suzbijanju građanskih nereda često se ne čuje te je potrebno osigurati lanac komandovanja i da masa čuje naredenja nabavkom tehničke opreme, a posebno sredstava veze – konkretno šljemovi sa ugrađenom radio vezom;
13. Kontrolisati da li sportski savezi poštuju zakonske odredbe, smjernice FIFA i UEFA, te naložiti da ih ispune;
14. Organizatori skupa da na poledini ulaznica štampaju uputstva o obavezama navijača na sportskoj priredbi;
15. Dati veći značaj privatnom sektoru bezbjednosti u sprječavanju nereda na sportskim priredbama, s obzirom na neiskorištenost tih ljudskih potencijala prisutnih na utakmicama.

Porast nasilja i kriminala ima različite uzroke od kojih neki predstavljaju direktnе efekte urbanizacije, kao što je slabljenje socijalne strukture i slabljenje institucija. Međutim, ulogu u tom imaju i neki opšti činioci poput nezaposlenosti, siromaštva, raznih oblika nejednakosti ili političkog ambijenta. Posljedice su višestruke. Nasilje i kriminal ne izazivaju samo štete, povrede i emocionalne traume pojedinca, već i netoleranciju i nepovjerenje prema zakonu i sudstvu.

U istoriji savremenog sporta poznato je da se pojavi nasilja i agresije oko njega, javljaju jednako u razvijenim i nerazvijenim zemljama, kao i da su one najčešće tamo gdje je lako primjeniti zakon velikih brojeva, odnosno u većim urbanim

centrima. U siromašnijim zemljama a pogotovo njihovim velikim gradovima u kojima jedino kriminal ne manjka, ekonomske mogućnosti za njegovu kontrolu, suzbijanje i prevenciju znatno su manje nego u razvijenim, ranije urbanizovanim sredinama.

Ne može biti sumnje da nasilje u sportu i oko sporta predstavlja pojavu koju nije u stanju da izbjegne ni jedno savremeno društvo. Može se govoriti samo o različitim oblicima i različitom intenzitetu njihovog ispoljavanja. S obzirom da je riječ o društvenim pojavama, sasvim je logično da se sociologija pojavljuje kao ona naučna disciplina koja pokušava da ove procese uoči i objasni. Ona nema mogućnost da kreira „novu društvenu stvarnost“ u kojoj ne postoje nepoželjne društvene pojave. Takvu moć nema ni jedna društvena nauka .

11. LITERATURA

1. Bošković Milo, *Kriminološki i bezbjednosni aspekti nasilja u sportu*, Novi Sad, 1996.
2. D. Koković, *Sociologija sporta*, Sportska akademija, 2001.
3. D. Vejnović, *Sociologija sporta*, Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Banja Luka, 2006.
4. Dragan Koković, *Društvo, nasilje i sport*, Mediteran, Novi Sad, 2010.
5. Dragan Koković, *Sport i mediji*, Fakultet za uslužni biznis, Novi Sad, 2004.
6. Edgar Moren , *Duh vremena*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1979.
7. Konović Dušan, *Doba nasilja i sporta*, Novi Sad 1990.
8. Kajoa R., *Igre i ljudi*, Beograd, Nolit, 1965.
9. Mitrović Ljubinko, Mrvić-Petrović Nataša, *Prekršajno pravo*, Banja Luka, 2007.
10. Muminović R., *Ethos i ljudsko bivstvovanje*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1989.
11. *Opšta Deklaracija o pravima čovjeka UN*, čl. 1.
12. Pavičević V., *Osnovi etike*, Beograd, Bigz, 1984.
13. R. Đulijanoti, *Sport – kritička sociologija*, Clio, 2008.
14. *Sportski manifest Međunarodnog savjeta za fizičko vaspitanje pri UN*.
15. *Službeni glasnik*, Republike Srpske broj 14/04.
16. Šljukić Srdan, *Obesmišljavanje sportske igre kroz nasilje*, Novi Sad, 2000.
17. Teorijsko stručni časopis, *Defendologija*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2001.
18. Tanović A., *Etika i politika*, Sarajevo, Svjetlost, 1974
19. Vrcan Srđan, *Sport i nasilje danas u nas*, Zagreb, 1994.
20. Žalt Lazar, *Mediji i nasilje u sportu*, Novi Sad, 2000.
21. Internet.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

316.624:796

ВЕЈНОВИЋ, Душко

Nasilje i sport : uzroci, posljedice i strategije prevazilaženja / Duško Vejnović. - Banja Luka : Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomска, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, 2014 (Banja Luka : Grafopapir). - 113 str. : ilustr. ; 25 cm

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija:
str. 112.

ISBN 978-99955-22-69-8

COBISS.RS-ID 4344088

